ХРЕСТОМАТІЯ З ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

(до підручника Савченко О. Я.)

3 КЛАС

Хрестоматія з літературного читання для 3 класу. 2014. – 113 с.

Укладачі: творча група учителів початкових класів Миколаївського району:
Біскуп Н. М., Євушко З. Р., Зварич Л. М., Мірошнікова Н. З., Оприско Г. М., Осмак С. Г., Рудейко І. О., Семчишин О. М., Стасів О. Ю., Теличко О. І., Ткач Н. М.

Рецензування : Воробець Н. Т. – методист Миколаївського РМК.

Пропонована хрестоматія укладена у відповідності до вимог чинної Програми (1 – 4 кл., 2011 р.).

У зв'язку із розробкою нових Програм виникло протиріччя: у підручниках з читання для 3 класу немає творів авторів, які рекомендує Програма. Перед учителями постала проблема: відповідно до вікових особливостей дітей дібрати твори зазначених авторів, у цікавій і доступній формі ознайомити учнів з їхнім життєвим і творчим шляхом.

Хрестоматія доповнює підручники з літературного читання для учнів третього класу. До неї включені лише твори тих авторів та жанрів, які не ввійшли до чинних на сьогодні підручників, але передбачених змістовою лінією Програми «Коло читання».

Для моделювання сприймання і розуміння учнями художнього тексту в кінці кожного твору подані завдання і запитання, зорієнтовані на глибше засвоєння учнями жанрових особливостей художніх творів, збагачення конкретно-чуттєвого досвіду дітей, розвитку творчої діяльності учнів на основі прочитаного.

Для вчителів початкових класів, учнів та батьків.

Рекомендовано до друку радою методичного кабінету ___.08.2014 р.
Протокол № ___

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

З чистого джерельця

Все має початок: де джерельце, там копають криницю; з джерельця починається ріка; джерельце витікає із землі.

Усна народна творчість є невичерпним джерелом народної мудрості. Переходячи від одного оповідача до іншого, тексти казок чи пісень зазнавали значних змін, хоч основна думка не змінювалася.

Доторкнись до цілющого джерельця, і ти одразу відчуєш мудрість багатьох поколінь.

ДИТЯЧІ ПІСЕНЬКИ

Пісні

Народна пісня – це велике диво.
У ній душа дитинна в світ летить.
Вона весела, світла, пустотлива,
То щирим сумом раптом зазвучить.
Народна пісня. Найдорожча, мила.
Вона в душі щоденно й уві сні.
Над цілим світом розпускає крила...
Там, де людина, там її пісні.

Надія Красоткіна

Українських народних пісень не злічити. Їх є дуже багато. Виконання деяких пісень супроводжується рухами, які підказуються словами пісні.

- ***Прочитай пісню.***

ЖЕНЧИЧОК – БРЕНЧИЧОК

Женчичок –бренчичок вилітає,
високо ніженьку підіймає.
Приспів:
Як бито, набито, ніженьку пробито.
В зеленім лугу бери собі другу!

Ой до схід сонечка женчик схопивсь,
росою чистою женчик умивсь.
Приспів.
Зеленеє житечко в полі він жав,
з ранку до вечора не спочивав.
Приспів.
Ой по ланочку він весь день ходив,
грудою гострою ніжку набив.
Приспів.
Хоч стерня колеться, ніжка болить,-
спати не хочеться, гуляти кортить.
Приспів.
Любий мій женчику, візьми мене,
ніжка загоїться, біль твій пройде.
Приспів.

- ***«Зобрази» рухи, які виконує женчичок.***
- ***Проспівай пісню «Женчичок-бренчичок», імітуючи слова відповідними рухами.***

Піснями і танцями закликали в Україні весну. Такі пісні називаються *веснянками.*

РОЗЛИЛИСЯ ВОДИ

Розлилися води на три броди.
Приспів:
Гей! Діти –квіти, весна красна, зілля зелененьке. У – у!

Що в першому броді зозуленька кує.
Приспів:
Гей! Діти – квіти, весна красна, зілля зелененьке. Ку – ку!

Що в другому броді соловей щебече.
Приспів:
Гей! Діти – квіти, весна красна, зілля зелененьке. Тьох – тьох!

Що в третьому броді сопілонька грає.
Приспів:
Гей! Діти – квіти, весна красна, зілля зелененьке. Ду – ду!

Зозуленька кує, бо літечко чує.
Приспів:
Гей! Діти – квіти, весна красна, листя зелененьке. Ку – ку!

Соловей щебече, садки розвиває.
Приспів:
Гей! Діти – квіти, весна красна, листя зелененьке. Тьох – тьох!

Сопілонька грає, на грання скликає.
Приспів:
Гей! Діти – квіти, весна красна, зілля зелененьке. Ду – ду!

- ***Які почуття виникли у вас під час читання пісні?***
- ***Підготуйтеся прочитати її з відповідною інтонацією.***

Поміркуйте разом! Чому в пісні багато пестливих слів?

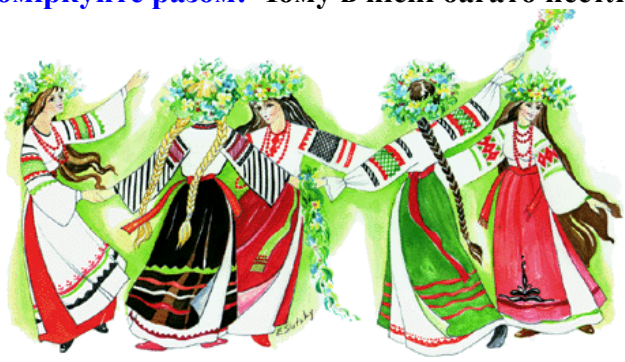

Відкрий для себе прекрасний, мелодійний світ українських пісень.

ДИТЯЧІ ІГРИ

Для маленької дитини гра – це життя. Граючись, дитина пізнає світ, навчається спілкування з іншими, виконує побутові дії. У народі кажуть: «Як дитина бігає і грається, так їй здоров'я усміхається».

Ви знаєте вже багато дитячих ігор. Чи зауважили якими цікавими і дотепними є пісеньки, які їх супроводжують?

ГОРОБЕЙКО

Дівчатка беруться за руки і співають:

А в горобейка
Жінка маленька:
Сидить на кілочку
Пряде на сорочку.
Що виведе нитку –
Гороб'ю на свитку.
Остануться кінці –
Гороб'ю на штанці.
Остануться торочки –
Гороб'ю на сорочки.

Під час співу дві крайні дитини підіймають руки і пропускають попід ними всіх інших.

- ***Вивчи пісеньку напам'ять.***
- ***Розіграйте цю гру.***

Попрацюйте разом! Придумайте свої правила до цієї гри.

КВОЧКА

До забитого у землю кілочка прив'язують мотузок. «Квочка», взявшись за мотузку , під приспів:

Ходить квочка
Коло кілочка,
Водить діток,
Дрібних квіток.
Діти – квіти: «Квок», -

ходить кружка. Після слів: «Діти – квіти: «Квок» - усі розбігаються хто куди, а квочка, квокчучи, ловить їх та збирає докупи.

.

- ***Назви пари слів із пісеньки, що римуються.***
- ***Вивчіть пісню напам'ять. Розіграйте гру.***

ЛІЧИЛКИ

Під час ігор кожен хотів виконувати головну роль. Щоб було справедливим призначення на ролі й ніхто не ображався, діти придумали віршовані рядки – **лічилки**. Перед грою ставали рядочком чи півколом, і хтось один промовляв лічилку в особливому ритмі, який допомагає рахувати. На кого припадало останнє слово, той і виконував головну роль.

Під час гри в «Піжмурки» проказували такі лічилки:

Сітка, вітка,
Дуб, дубки –
Поставали козаки,
Шабельками брязь –
вийди князь!

* * *

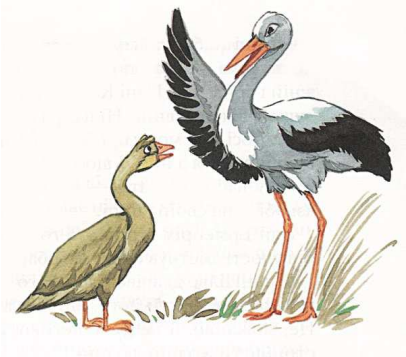

Ходить бусол по болоту,
Просить хлопців на роботу.
Хлопці кажуть:
- Не піду!
Бусол каже:
- Заплачу!

* * *

За лісами, за горами,
стоїть бочка з пирогами.
Раз, два, три –
То жмурити будеш ти!

* * *

Їхав лис через ліс,
Поламав сто коліс,
Треба стати, погадати,
Скільки йому грошей дати.

Попрацюйте у парі: Розставте знаки наголосу і паузи у лічилці, яка вам найбільше сподобалась.

ПРИКАЗКИ

Читаючи або слухаючи прислів'я і приказки, ми пізнаємо мудрість нашого народу.

- Під лежачий камінь вода не тече,- каже дідусь, припрошуючи онучат до роботи.
- Які літа – такий розум, - говорить бабуся, дивлячись на їхнє бешкетування.

У висловах дідуся і бабусі – і характеристика людини, і наука, і досвід багатьох поколінь.

Приказка – це влучний вислів, який стверджує факт. Приказка – вислів, близький до прислів'я, але без повчального змісту. Приказка у мові, як сіль у страві.

- **Прочитайте приказки.**

- В одне вухо входить, а в друге виходить.
- Косо, криво, аби живо.
- Хто діло робить, а хто гави ловить.
- Життя прожити – не поле перейти.
- Без діла псується сила.
- Де щира праця - там густо, а де лінь – там пусто.

- ***Поміркуй, про які риси характеру йдеться у перших трьох приказках.***
- ***Які приказки ти ще знаєш?***

- **Встав у приказки пропущені слова – антоніми.**

Кожен ..... має свій кінець.
Сміливець один раз помирає, а ..... – сто.
..... довго пам'ятається, а зло ще довше.
Брехня стоїть на одній нозі, а ..... на двох.

Прислухайся до розмови дідуся та бабусі, запам'ятовуй влучні вислови.

НАРОДНІ УСМІШКИ

Народні усмішки – невеликі за розміром дотепні гумористичні твори. У них висміюються негативні риси характеру людей.

Чимало влучних і цікавих народних усмішок зібрав український письменник і педагог Борис Грінченко. Він відомий як автор словника української мови.

- **Прочитай усмішки, записані Борисом Грінченком.**

Поділ роботи

Прийшла сусіда у двір, питає малого:
- Що ваші дівчата поробляють?
- Шиють та співають, - каже малий.
- А мати?
- Порють та плачуть.

Скора робота

Ходив рак сім літ по воду. Приходить рак додому, став через поріг перелазити, розлив воду та й каже: «Отаке горе через скору роботу».

Співачка

- Та й погано ж ти співаєш, дівко!
- Еге, погано! Хоч погано, так довго.

Лінивий

- Або ви, тату, йдіть по дрова, а я буду дома; або я буду дома, а ви йдіть по дрова, - усе кому-небудь, а треба йти.

Син та мати

- Синашу, піди стовчи пшона на кашу!
- Ох, мамо, дуже спина заболіла.
- Синашу, йди снідати кашу!
- А де ж це, мамо, моя ложка велика?

- ***Визнач, які риси характеру висміюються в усмішках (лінивство, поспішливість, недбалість, хитрощі …)***
- ***Чи спостерігав ти колись за схожими подіями? Сам був учасником?***
- ***Які поради можна дати персонажам цих дотепних творів?***

ЛЕГЕНДИ

Легенда - це народне оповідання казкового, фантастичного характеру про життя і діяльність визначної особи або незвичайну, важливу подію.

ЯК ВИНИКЛИ КАРПАТИ

Колись на нашій землі була величезна рівнина, вкрита травами, деревами; по ній протікали струмки та річки, багаті на рибу. Усім цим володів велетень Силун. Він добре вмів господарювати, мав багато черід корів, волів, отари овець, стада свиней. А гусей та качок, курей просто не злічити.

Палац у Силуна був із мармуру, шпилі сягали до хмар. Замість ліжка у нього — золота колиска, вдень відпочивав у срібному кріслі.

Слуги обробляли землю, годували худобу, примножуючи багатство велетня. Самі ж тулилися в землянках, а кидати роботу не сміли. Так до кінця життя й були кріпаками.

Був серед челяді хлопець Карпо Дністровський. Добре працював Карпо, ще й іншим допомагав. За це його всі полюбили. Пройшло десять років, і Карпо вирішив повернутися додому.

Побачивши Силуна, парубок сказав йому, що хоче отримати свою платню й піти до матері. До цього ще ніхто не насмілювався так робити, тому пан дуже розлютився. Схопив він Карпа, підняв і вдарив об землю так, що аж яма утворилась. Але слузі нічого не сталося, він відчув від матінки-землі непереможну силу, схопив велетня і вдарив ним об землю так, що той опинився у підземній печері. Став Силун вибиратися, бити ногою в земну кору, а та не піддається, тільки вигинається. Так і утворилися гори, а найвищі там, де Гуцульщина.

Уранці наймити побачили, що навколо постали лише гори, а панський палац провалився у прірву, яка одразу ж заповнилася водою й утворилося озеро. Назвали його Синевір. Горам на честь Карпа дали назву Карпати. Люди залишилися там жити й працювати.

Силун і тепер не стих під землею, все пробує вибратися, але не має такої сили, бо постарів.

- ***Доведи, що твір «Як виникли Карпати» за жанром є легендою.***
- ***Що казкового, фантастичного є в тексті?***
- ***Назви головного героя твору. Розкажи, яким ти його уявляєш.***
- ***Яка подія описується у творі?***
- ***Що пояснює легенда?***
- ***Що у ній прославляється, що засуджується?***
- ***Як покарала народна фантазія злих панів?***

БАБИНЕ ЛІТО

Восени багато роботи для жінок. Не встигне жінка вибрати цибулю і часник, як вже квасоля проситься – тріскають стручки і показують білі зуби. А кукурудза, буряки, картопля... А сливи, яблука, груші! Треба ж назбирати і грибів, ожини, горіхів. Та що там казати: роботи по вуха. Бо й треба посадити, пересадити, розсадити... Зібрати, перебрати, перекласти, висушити, змолотити, очистити, поскладати, дозбирати... Зима спитає, де літо було.

Зібралися жінки на раду. Вирішили вирядити до цариці Осені посланицю – чесну і працьовиту дівчину, щоб переказала Осені їх вічний жаль і попросила полегшити клопоти.

А жила цариця Осінь не далеко, не близько, а за сімома горами, за п'ятьма лісами, за трьома річками. Та й дорога була небезпечна. Тож жінки порадили дівчині завжди бути обачною, не спокушатися на жодні зваби!

Йде, йде дівчина. Дорогою вона мала багато пригод, але щасливо дісталася до цариці Осені. Передала їй прохання жінок: продовжити восени два-три тижні літа, щоб встигнути зібрати врожай.

- Гаразд! – сказала цариця Осінь. – Кожного року відтепер буде ще тепла пора, і назвете її «бабиним літом». Я подаватиму вам знак, що йде «бабине літо», літаючим по полях павутинням.

- Відшукай у тексті легенди прислів'я і приказки, поясни їх зміст.
- Визнач, слова якої частини мови найчастіше повторюються в першому абзаці. Як ти думаєш, чому?
- Розкажи, як ти розумієш вислів «зима питає у людей, що влітку робили».
- Що ж це за пора – бабине літо?

Цікаво знати

Коли настає бабине літо, павучки залазять на дерева і починають випускати клейку речовину, яка одразу ж застигає, утворюючи павутинку.

Дмухне вітерець, і павучок полетить на своєму килимі-літаку подалі від гнізда де народився.

Летить павутина. Її дуже багато. На кінчику кожної павутинки по павучку. Таким чином павуки мандрують на далекі відстані.

Повтори і пригадай

- ***Які різновиди усної народної творчості ти знаєш? Назви їх.***
- ***Наведи приклади творів, які належать до різних жанрів.***
- ***Чому дитячі ігри, пісеньки, лічилки, приказки, усмішки, легенди називаються народними творами? Обґрунтуй свою думку.***

У СВІТІ ПОЕЗІЇ

Вірші... Яким би прагматичним не було наше сьогодення – існують речі, які здатні підняти нам настрій і викликати велику порцію позитивних емоцій. Дорослі радіють, коли бачать дитину, яка розповідає вірші. Так склалося, на жаль, що зараз ви, діти, більше часу проводите за комп'ютером, ніж з книгою в руках, тому задача дорослих: допомогти вам знайти «правильні» літературні твори, а особливо – поезію, яка промовляє до душі...

НАТАЛЯ ЗАБІЛА (5.03.1903, Санкт-Петербург — 6.02.1985, Київ) — одна з найулюбленіших українських дитячих поетес.

Народилася у дворянській родині з давніми мистецькими традиціями. Серед її предків — поет-романтик Віктор Забіла. Дід поетеси — Пармен Забелло — скульптор.

Дівчинка зростала в атмосфері захоплення художнім словом, музикою, живописом. Вона багато читала, зокрема, твори Тараса Шевченка, і вже в дитинстві пробувала писати вірші. 1917 р. сім'я переїжджає в Україну й оселяється в невеличкому селищі Люботин (нині Харківської області). Батько залишився в Петербурзі, тому старшим дітям рано довелося працювати. Наталя закінчує прискорений курс гімназії, працює на різних посадах, кілька років вчителює; закінчує історичне відділення Харківського інституту народної освіти.

Близько 200 книжок для дітей видала Наталя Забіла. Великою популярністю у юних читачів користуються збірки: «Про Тарасика й Марисю» (1930), «Ясоччина книжка» (1934), «Стояла собі хатка» (1974) та інші.

- Пригадай, які твори поетеси Наталі Забіли ти читав? Що знаєш про про неї?

- Прочитай оповідання Наталі Забіли „Як я придумала перший вірш", у якому вона згадує свою маму, сестру Алю, розповідає, як склала свій перший вірш.

ЯК Я ПРИДУМАЛА ПЕРШИЙ ВІРШ

Ми всі дуже любили вірші й багато знали їх напам'ять. Наша мама співати не вміла і, коли заколисувала нас, читала нам різні вірші. А ми їх запам'ятовували.

І ще ми любили малювати й розфарбовувати свої малюнки кольоровими олівцями. Сидимо, бувало, біля столу, малюємо й проказуємо хором всім нам відомі вірші.

Одного разу сиділи отак, малювали, коли це я й кажу:

— Арифметика любить свою Метику, часто гуляє та її стрічає!

— Що то за вірш? — питає Аля.

— А це я сама придумала! — відповідаю я.

— Мамо, мамо! — закричала Аля.— Тася сама віршика придумала! А що таке «арифметика»?

А я й сама не знала. Просто десь почула таке слово й воно мені сподобалось. Я гадала, що то таке ім'я і що так, певно, звуть якусь казкову красуню. А в неї є подруга, яку звуть Метика. Це вже я вигадала, щоб складно та ладно було...

Потім, коли я трохи підросла й мені стало років сім-вісім, я вже багато віршів і казочок писала й сама сміялася з себе, що колись такого дурненького віршика склала! Але тоді ж мені було тільки чотири роки й ніхто з мене не сміявся. Інколи тільки мама, було, спитає, коли ми поверталися з прогулянки:

— Ну, як гулялося? Арифметику часом не бачили — чи вона там все ще гуляє зі своєю Метикою?

- Назви головного героя твору. Розкажи, якою ти уявляєш собі дівчинку.

- Чим любили займатися Наталя із сестрою, їх мама?

- Відшукай у тексті слова, які характеризують вчинки дівчинки у 4 роки, у 7-8 років.

- Хто підтримав творчість Наталі? Чи насміхалися дорослі з неї?

- А ти любиш фантазувати? За бажанням розкажи про свою першу поетичну спробу.

Сьогодні ти познайомишся із поезією Наталі Забіли про красу природи.

КВІТИ

Під віконцями на сонці
у весняному саду
у земельку, як в постельку,
я насіннячко кладу.
Сонце, смійся! Дощик, лийся!
Линьте, краплі, до землі,
щоб на грядках у зернятах
кріпли паростки малі.
Прийде літо, будуть квіти,
будуть в мене восени
у віночку на голівці
чорнобривці запашні.

— Відшукай образні слова, які вживає поетеса, щоб підкреслити працьовитість, бадьорість дівчинки.
— Як ти розумієш порівняння «у земельку, як в постельку»?
— Чому, на твою думку, авторка вживає у вірші так багато дієслів?
— З яким настроєм будеш читати поезію?

КВІТЕНЬ

Весно, весно! Перші квіти
Розцвітають на землі.
Сині проліски привітно
Зводять вінчики малі.
І хоч, може буде влітку
Більше квітів запашних,
Та для нас найперша квітка
Наймиліша від усіх.
Завжди ми її помітим,
З лісу в дім принесемо.
І тому цей місяць Квітнем
По заслузі ми звемо.

— До якого жанру віднесеш цей твір? Свою думку обґрунтуй.
— Чому саме пролісок «наймиліший від усіх»? Відшукай у тексті твору відповідні рядки і прочитай їх виразно.
— Створи словесний пейзаж. Використовуючи образні слова з вірша, намалюй словесну картину природи навесні.
— Поясни, як утворилися назви інших весняних місяців.

БАРВІНОК

Недавно ще гула метелиця,
іще лежить в низинах сніг,
а вже барвінку листя стелеться
зеленим килимом до ніг.
Воно під снігом і під кригою
всю зиму зелень берегло
і перше стрінуло з відлигою
весняне сонце і тепло.
Із перемогою і славою
весна з′являється на світ.
І квітне радістю яскравою
барвінковий зірчастий цвіт.

— Якими словами поетеса передає стійкість і красу квітки?
— Визнач тему твору.
— Що спільного, що відмінного у вивчених поезіях Н. Забіли?
— Добери і прочитай слова, які характеризують весну, зиму, барвінок.

Цікаво знати!

Популярний дитячий журнал «Барвінок» народився у 1928 р. Спершу він виходив під назвою «Жовтеня». Війна тимчасово припинила його вихід. Редактор журналу, письменниця Наталя Забіла, зібравши редакційну колегію для обговорення першого повоєнного номера, наголосила на особливості не лише першого номера, а й взагалі журналу.
Наближалася велика Перемога над фашизмом. Це створювало весняний настрій, який і навіяв журналові нову назву – «Барвінок».

Спеціально для цього номера Наталя Забіла і написала вірш «Барвінок».

ПЛАТОН ВОРОНЬКО народився 1 грудня 1913 року на Сумщині. Навчався в Харківському автошляховому інституті та Московському Літінституті.

Більшості українців він відомий за чудовими дитячими віршами. А ще він очолював підривників у партизанському загоні Сидора Ковпака. Після війни Платон Микитович жив у Москві. Росла його популярність, збільшувалася читацька аудиторія. Однак все частіше він почав думати і говорити про переїзд на Україну. «Поет повинен жити на своїй батьківщині. І не тільки повинен, а просто зобов'язаний». І він, незважаючи на видимі і відчутні успіхи, повернувся в Україну.

Майже всі свої літературні премії Платон Воронько отримав за "дорослі" вірші, але справжню славу здобули його неповторні поезії для дітей. Ці вірші настільки улюблені, що іноді здається, ніби вони існували вічно — "Падав сніг на поріг", "Хвалився кіт", "Засмутилось кошеня".

Лауреат Державної премії СРСР (1951), Державної премії ім. Шевченка (1972), літературної премії ім. Лесі Українки (1976).

Різні вади, що трапляються в житті хлопчиків та дівчаток, піддаються хоч незлобливій, але критиці. Цим займається, як правило, не автор, а самі ж друзі та товариші героя. Найчастіше зброєю в боротьбі з хвастощами, лінощами, неробством та іншими вадами є жарт, сміх. Ось послухайте твори-жарти.

- Прочитай вірш «Мисливець-щасливець». Спробуй з назви передбачити, про що у ньому буде розповідатися.

МИСЛИВЕЦЬ-ЩАСЛИВЕЦЬ

— Мисливець-щасливець, куди ти ідеш?
— Іду я, мій друже, із лісу.
— Мисливець-щасливець, а що ти несеш?
— Несу я хвостатого лиса.
— А чим же хвостатий той лис провинивсь?
— Курей пережер він без ліку.
— А де ж він, твій лис-курокрад, подивись?
— Утік через тебе, базіку!

- Яке значення слів «мисливець-щасливець», «курокрад», «базіка»? З якою метою автор вживає такі емоційно забарвлені слова?
- Як змінюються емоції персонажів упродовж діалогу?З яким настроєм будеш читати слова кожного з них?
- Попрацюйте у парах! Виразно, з інтонацією прочитайте вірш-діалог.

НЕ БУДЬ КОЗОЮ

Іде коза. Стоїть лоза,
Густа, рясна, зелена.
«Яка краса! — кричить коза. —
Ця вся лоза для мене!».
І у кози аж дві сльози
На радощах провисли.

Тріщить лоза, гризе коза
І всю красу погризла.
І ти, мала, що в сад пішла
Ранковою порою,
Не рви квіток, не псуй гілок,
Не будь, мала, козою.

- Прочитай рядки, в яких описана краса природи.

- Яку рису характеру кози засуджує автор? Чи щирими були її сльози?

ДРУЗЯКИ

Кіт з Рябком були друзяки.
Котик нишком у собаки
Брав щоразу м’ясо, сало,
Бо котові завжди мало.

А Рябко зітхав у тузі:
«Хай бере, на те ми друзі».
Діти, ви скажіть мені:
Кіт був друг Рябкові?

— Відшукай слова, які свідчать, що кіт був нечесним щодо собаки.
— Чи поведінка Рябка пішла на користь котові?
— Які побажання ти б висловив персонажам цього вірша?

КОШЕНЯ

Засмутилось кошеня —
Треба в школу йти щодня.
І прикинулося вмить.
Що у нього хвіст болить,
Довго думав баранець

І промовив, як мудрець:
«Це хвороба не проста,
Треба різати хвоста».
Кошеня кричить: «Ніколи!
Краще я піду до школи!».

— До якого жанру віднесеш цей твір? Доведи свою думку.
— Про які риси характеру кошеняти і баранця розповідає автор?
— Як ставиться поет до героїв своїх творів?
— Прочитайте вірш самостійно і поставте до них запитання своєму сусідові.

КАЗКА ПРО РУКАВИЧКУ

Вчора Галочка-сестричка
Казку прочитала,
Як у лісі рукавичка
Звірам домом стала.
Я покинув рукавичку
За городом, там, де ліс.
Та ні зайчик, ні лисичка,
Й вовк у неї не заліз.
Мабуть, дуже замала

В мене рукавичка.
Взяв у мами зі стола,
З ліжка у сестрички
Рукавичок, мабуть, з п'ять,
В ліс відніс — хай звірі сплять.
Я не знаю, як було,
Що у лісі сталось,
А мені не повезло —
Від усіх дісталось.

— Хто є головним героєм поезії?
— Виберіть з переліку слова, які характеризують головного персонажа: кмітливий, добрий, злий, природолюб, ледар, недбалий, щирий, легковажний.
— Яку пораду можна дати хлопчикові?
— Простежте за текстом, як розмірковував герой? Назвіть причину його вчинку.
— Проаналізуйте, чим твір схожий, а чим відрізняється від української народної казки?

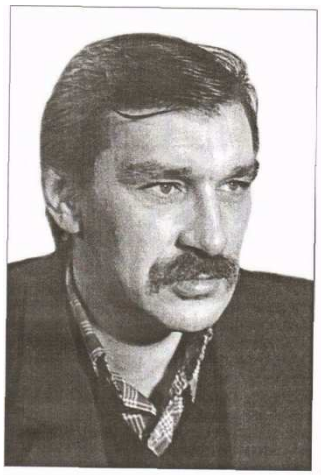

АНАТОЛІЙ КОСТЕЦЬКИЙ (1948—2005) — відомий український письменник. Народився в Києві у родині вчителів. Про своє дитинство розповідає з гумором: «Дитинство було важким: класний керівник — тато. Нормальні діти відпочивали після школи, а мене вчили і в школі, і вдома...» Після закінчення середньої школи навчався в технікумі радіоелектроники, закінчив Київський університет ім. Т. Г. Шевченка.

Ще в першому класі у Анатолія Костецького був зошит із власними віршами. У п'ятому він отримав на шкільному конкурсі диплом за вірші, присвячені Тарасові Шевченку. Свою літературну творчість розпочав з лірики. Але М. Стельмах порадив Костецькому писати для дітей і невдовзі уже був редактором першої його книжечки «Джміль про сонечко гуде». Крім написання власних книжок, А. Костецький багато перекладав з англійської, німецької, слов'янських мов.

У 80-х роках А. Костецький викладав у Національному університеті ім. Т. Шевченка. Він автор фундаментальних статей з питань мовознавства, а також теорії, історії та критики дитячої літератури. Талановиті твори А. Г. Костецького та його лицарське служіння дитячій літературі відзначено літературними преміями імені М. Трублаїні, імені О. Копиленка та однією з найвищих літературних нагород України — премією імені Лесі Українки за літературно-мистецькі твори для дітей та юнацтва.

БУВАЄ ВСЕ

На світі — все буває:
і сніг, і дощ, і вітер.
Буває злива навіть
тоді, як сонце світить.
Бува, що втратять колір
всі квіти у саду...

Лиш не бува ніколи,
щоб друг тебе забув.
А як забуде раптом
тебе твій друг — то що ж:
ніякий він не справжній,
а просто так — ніщо!..

— Які незвичайні явища трапляються у світі?
— Прочитай, чого не буває ніколи. Чи погоджуєшся з цими словами?
— Що означає, коли тебе «забув друг»?
— Продовж міркування: «Справжній друг — це той, хто...».

ПРО ДРУГА

Твій друг тобі віддасть усе:
і свій квиток на карусель,
і цвях, і ґудзик, і літак,
та не за щось — а просто так.

І збільшувальне скельце,
найкраще у дворі,
твій друг зі щирим серцем
тобі віддасть — бери!

І ти нічого не жалій —
ніколи і нітрохи! І навіть
м'яч футбольний свій
віддай, як друг попросить.

І посміхнеться друг тобі —
аж схочеться співати.
І ти подумаєш тоді:
«Як-гарно — дарувати!..»

— Відшукай у тексті і прочитай, про які свої почуття розповідає хлопчик?
— Які слова вірша підкреслюють міцність дружби хлопців?
— Як розумієте вислів «за так»?
— Про які почуття розповідає хлопчик?

— ***Прочитайте слова, в яких передається головна думка вірша.***

У ГОСТЯХ

У Віті — день народження.
Ми всі туди запрошені
і ввечері, о шостій,
прийшли до нього в гості.

Нам одчинила двері
мала сестричка Віті
і зразу запитала:
— Хто ноги з вас не витер?
В нас килим — не для того,
аби його бруднити!
Ану, біля порога
знімайте черевики!
Та подарунки зразу
давайте, я сховаю.
Та кришталеву вазу
не скиньте! Я вас знаю!..

Ви думаєте: просто
отак ходити в гості?
А це — наука справжня,
відповідальна справа!..
І меблі у вітальні
не мацайте руками,
і пальцями по стінах
не мажте — будуть плями...

Іще сестриця Віті
щось стала говорити.
Та ми її не слухали —
хіба ж це варто слухать?!
Ми від її «гостинності»
помчали геть щодуху,
бо й справді: ох, не просто
отак ходити в гості!

— ***З яким настроєм прийшли діти на день народження?***
— ***Чому ж вони помчали геть щодуху?***
— ***А як ти розумієш слово «гостинність»?***
— ***Яка інтонація переважатиме під час читання слів сестрички?***
Продовж речення: Цей вірш не лише смішний, а й ...

ПРО ДОРОСЛИХ

Ніколи і нізащо
дорослим не позаздрю!
На них дивитись —
просто сміх.
Скажіть: хіба життя у них,
коли нічого в світі
не можна їм робити?!
Не можна їм на дерево,
хоч це і дуже просто,
аж на вершечок здертися.
Адже вони - дорослі...
Не можна грати у футбол
на вулиці завзято
і, у вікно забивши гол,
через паркан тікати.
Та й серед парку, по траві,
босоніж, без сорочки
не можна погасати їм.
Адже вони — дорослі!..
А я? Як тільки я схотів —
м'яча ганяв аж п'ять годин,
тоді на клен собі заліз,
сховався в теплім листі,
сидів і позирав униз,
ще й, наче шпак, посвистував,
а потім бігав по траві
та в ній метеликів ловив.
Оце життя — хороше!
Не те, що у дорослих...
Та ще скажу по честі,
щоб ви про все вже знали:
дорослим можна дещо,
хоч дуже й дуже мало.
Ну, з'їсти пуд морозива
дозволено дорослому.
Ну, можна, скільки влізе,
дивитись телевізор.
Ну, можна ще не спати
і цілу ніч читати.
Але хіба ж то здасться
така дрібниця щастям?..

Тому ніколи і ніде
дорослому не заздрю,
бо я дорослим буду теж,
а він малим — нізащо!

— ***Яким ти уявляєш головного персонажа?***
— ***Як поетові вдалося, на твою думку, створити такий художній образ?***
— ***Поміркуй, з якою інтонацією слід читати рядки про вчинки дітей,***

а якою - дорослих. Прочитай виразно вірш.

ТАМАРА КОЛОМІЄЦЬ народилася 1935 року в м. Корсунь - Шевченківський на Черкащині. Мама-медик тяжко працювала, тому вихованням дівчинки займалася бабуся. Неписьменна баба Ганна знала напам'ять майже весь «Кобзар» і часто його цитувала дівчинці.

Тамара Опанасівна належить до покоління, дитинство якого було перерване війною. Ще до війни дівчинка вміла читати. А потім усі підру-чники замінив «Кобзар» та бабусині козацькі й чумацькі сумовиті пісні, казки, загадки, лічилки, яких вона знала безліч. У дитинстві дівчинка на-давала перевагу хлопчачій компанії і гралася виключно з хлопчаками.

Після школи Тамара навчалася на факультеті журналістики Київського університету. Ще будучи студенткою, вона вже стала відомою поетесою.

Нею написано для дітей багато віршів, казок, небилиць, лічилок, які ввійшли в такі збірки: «Починаються дива», «Жмурки», «Пісенька про гнома», «Пісня джерельця», «Дощик - накрапайчик». Найкращі її твори – про дітей і світ дитинства.

БРАТИК І СЕСТРИЧКА

Братик для сестрички
Чистить черевички,
Сплів бичка з соломи,
Склеїв з шишок гнома.
І тепер по килимку
їздить гномик на бичку.
А сестричка, хоч мала,
Голку й заполоч взяла.

Вишила два носики,
Вишила два хвостики
Ще й двоє оченяток,
Наче маченяток.
І вже із сорочини
Співають дві пташини
На різні голоси…
— На, братику, носи!..

- Про кого розповідається у творі ?
- Відшукай у тексті твору і прочитай, який подарунок приготував братик?
- А що дарує сестра? Знайди опис її подарунка і прочитай.
- Прочитай вірш наспівно, ніби передаючи атмосферу неспішних дитячих розваг.

ДЖЕРЕЛЬЦЕ

Джерельце під вербою
Виблискує водою.
Прийду до нього й до ладу
Порозчищаю, обкладу.
Все дно камінням обмощу,
В пісок ні краплі не впущу.
І задзвенить, і заспіва
Вода джерельна, мов жива.

Я ж кору одколю з корча
І з неї виріжу ковша.
Щоб не поплив у далину,
Його до стовбура припну.
Немов маленьке гусеня,
Попід вербицею щодня
Він хлюпотатись буде.
Беріть і пийте, люди!

- Знайди і прочитай рядки, у яких автор описує природу.
- Як ти розумієш слова «задзвенить, заспіва вода», «вода жива»?
- Знайди у тексті порівняння.
- Перелічи, у якій послідовності планує свою роботу головний персонаж.
- Як ти розумієш побажання поета?
- Намалюй джерельце таким, яким ти його собі уявляєш.

ХТО РОЗСИПАВ РОСИ

Хто розсипав роси
В сизі верболози?
Може, Посипайко?
Хто струсив з хмарини
Дощик на долини?
Може, Поливайко?
Хто аж понад лісом
Райдугу повісив?
Може, Політайко?
І хоч як верти-крути,
А до тебе не зайти?
— Хатко, хатко, повернися,
Повернися-одчинися!
— Я не вмію повертаться,
Повертаться-одчиняться,
Не навчилася сама,
А господаря нема.
За ставком на повороті
У зеленому гайку

Мій господар на роботі
Од світанку до смерку.
Хто ж цей невловимчик
Ростом, як мізинчик?
Може, Невидайко?
Годі вже ховаться!
Треба признаваться!
Це, звичайно, Дбайко!
Дбайко-Потішайко,
Часто — Поспішайко,
Часом — Посмішайко.
Он як!

- Хто у Дбайка помічник і друг?
- Знайди і прочитай рядки, у яких вказано, кому допомагав Дбайко.
- Чи відпочиває хлопчик? Доведи свою думку словами тексту.
- Чому в нього таке ім'я - Дбайко?
- Як гадаєш, від яких слів утворилися інші імена Дбайка? Посипайко - …, Поливайко - …, Політайко - …, Невидайко - …, Поспішайко - …, Посмішайко - …, Потішайко - …
- Які риси характеру має цей хлопчик? Створи словесний портрет Дбайка.
- Чого вчить нас цей вірш?

Для самостійного вивчення.
Дбайко впевнений, що ти розгадаєш його загадки.

ДБАЙКОВІ ЗАГАДКИ

— Це, Дбайку, що за грядка?
— А там росте загадка:
В ряснім зеленім листі,
В краплистому намисті.
Коли цвіла — біліла.
Як спіла — рум'яніла.
Тепер зачервонілася,
Між листям зачаїлася.
Смачна, хоч невеличка.
— Як звуть її? …

Скинув шубку їжачок —
Шоколадний бочок.
Закотився у траву,
Воду випив дощову,
Вниз потягся корінцем,
Стебельцем угору.
Став маленьким деревцем
В школі біля двору.
В деревця тоненький стан.
Деревце зовуть…

Чекали на мене сади.
І кликали люди: — Іди! —
Пішов я. Сади пораділи,
Листочками залопотіли.
Зробились і люди веселі,
Та ба! — поховались в оселі.
Неначе у піжмурки граються —
Покличуть мене і ховаються.

МИХАЙЛО СТЕЛЬМАХ народився 24 травня 1912р. у селі Дяківці в родині незаможного хлібороба. Перші його віршові спроби припадають на тридцяті роки, коли він по закінченні Вінницького педагогічного інституту (1933) і вчителював. Паралельно з роботою вчителя Стельмах працює і як збирач народнопісенних скарбів. Перша збірка поезій «Добрий ранок» виходить під редакцією А. Малишка 1941 року.Останній роман — «Чотири броди» .Помер письменник 27 вересня 1983р.

ЗАЄЦЬ І РАК

Вранці заєць біля дуба
Одягнувся в білу шубу,
Одягнувся, оглянувся,
В довгі вуса посміхнувся:
— Гарна шуба, шуба гожа,
І на полюс з нею можна.
Тільки жаль — чобіт нема,
А надворі вже зима…
Обізвався дятел з клена:
— Є знайомий рак у мене,
Він в норі — в рачиній хаті
Шиє звірам чоботята.
Сам байбак у нього шив,
Вісім літ і зим носив,
Він і досі хвалить рака —
От яка шевцеві дяка! —
Не ловив наш заєць Ґав,
А побіг мерщій на став.
Всівся заєць на колоду
Та й гукає прямо в воду:
— Вилізь, раче, із води,
Вируч зайця із біди, —
Зший новенькі чобітки,
Щоб дзвеніли підківки,
Щоб і шпори дзеленчали,
Злого лиса відганяли. —
Із води вилазить рак
Та й говорить зайцю так:
— Раки взимку спочивають
І замовлень не приймають,
От згадав би влітку нас,
Зшили б чоботи ураз,
Чи із хрому, чи юхтові.
Бігай, зайче, у обнові,
Бережи своє здоров'я. —
Заєць тихо у одвіт:
— Влітку тепло й без чобіт,
Влітку завжди забуваю,
Що прийде зима до гаю.
— Думать треба, — каже рак.
А тепер ходи вже так.
До побачення, привіт…

Заєць й досі без чобіт.

- ***Коли вдягає заєць білу шубу?***
- ***Хто шив звірятам чоботята?***
- ***Чому взимку раки замовлень не приймають?***
- ***Визнач жанр цього твору.***
- ***Яка головна думка вірша?***
- ***Знайди у тексті вірша слова, що римуються, і парами запиши їх у зошит.***
- ***Чи підходить даний малюнок до змісту вірша?***

ЇЖАЧОК І ГРИБОК

Під березу їжачок
Наносив сінця стіжок.
Хоч і знає їжачок,
Що під сіном спить грибок.
От прокинувся грибок.
А на нім лежить стіжок.
— Ой їжаче, їжачок,
Забери кудись стіжок!..
Не послухався їжак:
— Проживеш ти, грибе, й так!
І розсердився грибок,
Вперся в землю — і стіжок
Розлетівся, наче пух.
Їжаку забило дух.
Сів і хлипає їжак:
— Я ж не знав, що буде так!.

- ***Яким ти вважаєш їжачка? Доведи словами з тексту свою думку.***
- ***Як ти вважаєш, хто впертіший: їжачок чи грибок?***
- ***А хто розумніший? Знайди рядки на підтвердження своєї думки.***
- ***Знайди образні слова, які дозволили автору передати настрій і характер персонажів.***

ДЯТЕЛ

По рецепту на базарі
Дятел вибрав окуляри,
Натягнув собі на ніс,
Полетів трудитись в ліс.
У осінню хмуру пору
Хитрий жук зашивсь під кору.
Дятел глянув, сів на сук,
Носом тук — і згинув жук.
От які-то окуляри
Вибрав дятел на базарі!

- ***Для чого дятлові окуляри?***
- ***Як ми називаємо цього лісового птаха?***
- ***Як ти поясниш слова « жук зашивсь під кору»?***

ЧАЙКА

Хочеш — вір, а хоч — не вір:
В чайки шапка набакир,
Бо носила чайка сіно,
Обросилась по коліна;
Збило сіно шапку чайці,
Натрусилось у сап'янці',—
Так зате дітки чаїні
Не в болоті сплять, а в сіні.

Сап'янці — чобітки.

- **Відгадайте загадку!**

Ця пташина любить море.
Жити звикла на просторі.
У море синє пірне –
рибку в дзьобі принесе.

- ***Де живе цей гарний птах?***
- ***Чому обросилася чайка?***
- ***Про яку рису характеру свідчить вчинок чайки?***

МАРІЙКА ПІДГІРЯНКА (справжнє ім'я Марія Омелянівна Ленерт – Домбровська) народилася 29 березня 1881 року в селі Білі Ослави на Івано – Франківщині в сім'ї лісничого. Через бідність батьки не могли дати їй освіту. Дідусь-священник навчив онуку читати і писати. Його домашня бібліотека стала справжнім "університетом" в її житті. Після закінчення початкової школи майбутня поетеса вчиться самотужки, багато читає. В цей час починає складати свої перші вірші, навіяні навколишньою чарівною природою та прочитаними книжками. У п'ятнадцять років Марійка склала іспит за восьмикласну жіночу школу, а через чотири роки – у Львові за жіночу вчительську семінарію. Її мрія стати вчителем здійснилася.

Все своє життя Марійка Підгірянка провела серед дітей та молоді, вчителювала понад сорок років в різних школах Галичини, на Буковині, Карпатській Україні. Саме на Закарпатті уповні розквітнув талант Марійки Підгірянки як дитячої письменниці. Твори вчительки – поетеси друкувалися на сторінках періодики, прикрашали шкільні підручники, виходили окремими книжечками, передавалися з уст в уста школярами й їхніми батьками.

Та найбільше творів "бабця Клапця" (так Марія Омелянівна сама себе називала) писала для онуків: поетично зображувала різні події з родинного життя, складала віршики-задачки, загадки… Ціла низка віршів Марійки Підгірянки була покладена на музику. А окремі вірші вона писала на окремі мелодії народних пісен, щоб їх зразу могли наспівувати діти.

МАРШ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ

Гей, гуртуймось та лучімся,
Українські діти!
Зранку, змалку вже учімся
Для Вкраїни жити.
Поставаймо пара в пару
У громаду бучну,
Затягнімо аж під хмару
Співаночку звучну.

Лучитися - єднатися, порівн.: долучитися

Роз'єднай слова і прочитай далі.

Нехайвчуєненькамила
Йнашірідніполя,
Щоростевнихнашасила,
Азсилою-доля!

- Як ти розумієш вислови «зранку, змалку», «росте в них наша сила»?
- Як ти розумієш заклик авторки?
- Прочитай вірш виразно, для цього зверни увагу на розділові знаки.

УКРАЇНКА Я МАЛЕНЬКА

Українка я маленька
Українці батько й ненька
І сестричка, братик милий
На вкраїні народились.
Не забуду я ніколи
Знак мій – тризуб в синім полі
Україна – край мій рідний,
Що був славний і свобідний.
А як буду вже велика,
Не злякаюсь труду, лиха
Буду братам помагати
Слави й долі добувати.
А тепер я вчитись буду
Тої праці того труду
Щоб пішла скрізь добра слава
Що я Українка жвава.
Гей гуртуймось та лучімся
Українські діти!
Зранку, змалку вже учімся
Для Вкраїни жити!

- До чого закликає поетеса українських дітей?

- Чи можна назвати прочитані вірші патріотичними? Поясни рядочками з віршів.

БЕРЕЗЕНЬ

Все раніше ясне сонце
На свій шлях виходить,
Все тепліше по віконцях
Проміннячком водить.
Щораз довше огріває
Замерзлу земельку —
Всміхається, обіцяє
Пору веселеньку.
Всміхається приязненько,
Що вже минув лютий,
Що приходить березенько
Річечку розкути.
Розкувати річку з льоду,
Сніги розтопити,
Сонячнії бережечки
Квітами встелити.
Насипати зілля-рясту
В садочку, в леваді —
Приходь, приходь, березеньку,
Діти тобі раді!

- ***Знайди і прочитай слова, якими змальовано березень.***
- ***З чого видно, що діти радіють приходу березня?***
- ***Яким ти собі уявляєш місяць березень?***

ШКОЛА

Школо наша, школо,
Приголуб нас, мила,
Пригорни усіх нас,
Як голуб під крила.
Ти нас всіх научиш,
Як у світі жити,
Як зло обминати,
А добро чинити.
Бджілоньки на квітах,
Дітоньки - до школи,
Там збирають мудрість,
Як мед у полі бджоли.

- ***Відшукай і прочитай, з ким порівнюється школа, а з ким – діти.***
- ***Яке значення для тебе має твоя школа?***

МОЯ МАМА

Снилось мені ясне сонце, що в хаті світило,-
А то лиш моя мама дивилася мило.
Приснився мені легкий вітрик, що пестив колосся, -
А то мені моя мама гладила волосся.
Снилась мені ягідонька, як мед солоденька, -
А то мене цілувала мама дорогенька.
Снилось мені, що на крилах я вгору несуся, -
А то мене із постелі піднесла матуся.
Снились мені ангелики, що в рай мене несли,-
А то мене мами ручки до серця принесли.

- ***До якого жанру віднесеш цей твір Марійки Підгірянки? Свою думку обґрунтуй.***
- ***Із чим, з ким авторка порівнює маму?***
- ***З яким почуттям ти читав цей твір? Чому?***
- ***Якою є твоя мама? Розкажи про неї (за бажанням).***

ПАВЛО ТИЧИНА народився 1891 р. у Чернігівській області. Походив зі старовинного козацького роду. Батько майбутнього поета був сільським дяком. Сім'я була багатодітна. Змалку Павло виявив хист до музики, малювання і віршування.

Навчався в Чернігівському духовному училищі, духовній семінарії, у Київському комерційному інституті. Працював у газеті «Рада», в редакції журналу «Світло». Перші друковані твори Тичини з'явилися у збірці «Плуг» і «Вітер з України». Переломною у творчості поета вважається збірка «Чернігів». Павло Григорович чудово грав на кларнеті, легко давалося йому вивчення іноземних мов.

Помер П. Г. Тичина 1967 року в Києві.

ОСІНЬ ТАКА МИЛА…

Осінь така мила,
осінь
славна.
Осінь матусі їсти несе:
борщик у горщику,
кашка у жменці,
скибка у пазусі,
грушки у фартушку.
Осінь така мила,
осінь
славна.

- ***Яку картину ти уявив, слухаючи вірш?***
- ***Цей вірш веселий чи сумний? Чому?***
- ***Прочитай, що подарувала нам осінь?***

ВІЄ ВІТЕР З-ПІД ВОРІТ

Віє вітер з-під воріт,
У воротях — сірий кіт.
Вітер сірому котові
Чеше вусики шовкові.

Ясне сонце виплива,
Коту спинку пригріва.
Кіт воркоче, кіт муркоче,
Ніби щось сказати хоче.

- До якого жанру віднесеш цей твір? Свою думку обґрунтуй.
- Знайди і прочитай слова, які характеризують вітер, сонце, кота.
- Як вважаєш, що хоче сказати кіт?

ДОБРИДЕНЬ ТОБІ, УКРАЇНО МОЯ!

Струмок серед гаю, як стрічечка.
На квітці метелик, мов свічечка.
Хвилюють, маюють, квітують поля –
Добридень тобі, Україно моя!

- ***Якими рядками, на твій погляд, автор найточніше передав почуття любові до тієї краси, що нас оточує?***
  - ***То які почуття переповнюють поета? (Любові, відданості, щирості …).***
  - ***З чим він порівнює струмок, метелика?***
  - ***А з чим ви би порівняли свою Україну?***

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ народився 1895 року в Києві. Його батько, етнограф, був сином багатого польського пана. Мати передала синові рідну мову, пісню, той особливий ліризм, яким пройнята вся творчість поета. Максим спершу навчався вдома, потім — у приватній гімназії, де познайомився з композитором М. Лисенком. Вищу освіту здобував на медичному факультеті Київського університету Св. Володимира, потім — на історико-філологічному факультеті Народного університету.

Перша збірка його поезій «На білих островах» вийшла 1910 року. Рильський написав тридцять п'ять книжок поезій, кращі серед яких — «Україна» (1940), «Слово про рідну матір», «Троянди й виноград» (1957). Помер М. Т. Рильський 1964 року.

ЖУРАВЛИНА ПІСНЯ

Ми летимо ключем в блакитному просторі
В степи зелені рідні із-за моря,
Дзвінкую пісню ми співаємо в блакиті,
Промінням сонячним прозорим оповиті.

Вже рідні поля убралися квітками,
Весна сама летить у небі чистім з нами
І посилає скрізь цілунки чарівні…
Привіт же вам, степи ви дорогії!..

- ***До якого жанру віднесеш цей твір?***
- ***Як гадаєш, чому автор дібрав таку назву?***
- ***В яку пору року цих пташок ми називаємо журавлями і чому?***
- ***А як по іншому їх можна назвати?***
- ***Які звуки почув автор і передав у тексті свого вірша?***
- ***Як виглядає весна? Яка вона за характером?***
- ***Яку картину ви уявили, слухаючи вірш?***
- ***Який настрій у вас виникає під час читання?***

ПІСНЯ ПРО ЯЛИНКУ

Сніг та й сніг навколо ліг,
Грає сріблом білий сніг.
А ялинка молода
Наче влітку вигляда.
Як зелена та ялина,
Наша сонячна країна,
В ній живуть українські діти,
Щоб учитись, щоб радіти.

Ой зелена та весела!
Веселить міста і села.
Ми прикрасимо ялинку,
Заспіваєм пісню дзвінко:
— Ой ялинко-деревце!
Ось тобі і те, і це,
Щоб ти гарною була,
Наче квітка розцвіла.

- ***Знайди опис деревця і прочитай, як виглядає ялинка?***
- ***Чи добре дітям жити в сонячній країні?***
- ***Що будуть робити діти біля ялинки?***
- ***Знайдіть і прочитайте прикметники, пов'язані з іменниками.***
- ***Складіть власну загадку про ялинку.***

ВОЛОДИМИР СОСЮРА народився 1898 р. на станції Дебальцеве (нині Донецької обл.). Мати поета працювала в домашньому господарстві, батько - за фахом кресляр. Початкову освіту Володимир здобуває під наглядом батька, зачитується пригодницькою літературою. Має чудову пам'ять, захоплюється співом і художньою літературою.

1921 р. виходить у світ перша збірка В. Сосюри «Поезії». За збірки «Ластівки на сонці» і «Щастя сім'ї трудової» поет удостоюється звання лауреата Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка. Останніми збірками є «Осінні мелодії» і «Весни дихання» (1964) .

8 січня 1965 р. поета не стало.

ОСІНЬ

Облітають квіти, обриває вітер
пелюстки печальні в синій тишині.
По садах пустинних їде гордовито
осінь жовтокоса на баскім коні.

В далечінь холодну без жалю за літом
синьоока осінь їде навмання.
В'яне все навколо, де пройдуть копита,
золоті копита чорного коня.

Облітають квіти, обриває вітер
пелюстки печальні й розкида кругом.
Скрізь якась покора в тишині розлита,
і берізка гола мерзне за вікном.

- ***Продовж твердження: «Цей твір поділений на строфи, тому за жанром він є …»***
- ***Наведи інші ознаки, за якими можна визначити жанр цього твору.***
- ***З ким автор порівнює осінь? Чому?***
- ***А якими словами описує автор природу восени? Прочитай їх.***
- ***Від яких слів у вірші віє сумом, самотністю? Прочитай вірш уголос, передаючи ці відчуття.***
- ***Який настрій у тебе створив вірш В. Сосюри «Осінь»? Обґрунтуй думку.***

ЗИМА

Сном блакитним заснули поля,
і долини, і гори, й діброви.
Одягла білу шубу земля,
білу шубу зимову.
Одлетіли давно журавлі
у південні країни з журбою.
І заснуло зерно у землі,
щоб проснутись весною,
коли очі закриють поля,
затремтять і тополі, і клени,
й скине білую шубу земля

і одягне зелену.

- Знайди у тексті вірша художні описи природи.
- Прочитай слова і вирази, які допомогли автору передати красу зимової природи.
- Поясни значення висловів «заснуло зерно», «очі закриють поля», «земля одягне шубу». Ти вважаєш, що вони вжиті у прямому значенні чи переносному?
- Як гадаєш, для чого автор вживає їх у тексті вірша?

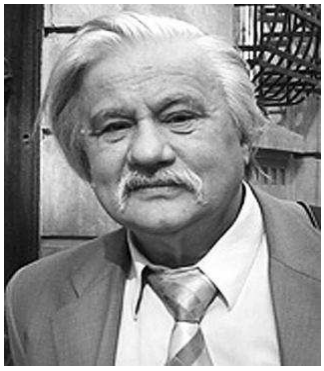

ІГОР КАЛИНЕЦЬ народився 1939 року у Ходорові на Львівщині. Закінчив середню школу, Львівський університет (філологічний факультет). Працював в обласному архіві. «Як поет-шістдесятник, я виростав на традиціях рідної землі, народної обрядовості... За громадянську непокору в тематиці віршів я був заарештований, отримав 6 років суворих таборів і 3 роки заслання. Тепер я редактор журналу «Євшан-зілля», що його має видавати львівський обласний відділ Фонду культури.

Я гордий, що був у Львові будителем національного відродження.»

Його доробок становить 17 поетичних збірок. У 1991 р. вийшла у Варшаві книга“Пробуджена Муза” а в США – книга “Невольнича Муза”. У 1992 р. отримав премію ім. В. Стуса та найважливішу - Шевченківську.

Нагороджений премією ім. Франка (США, Чикаго).

Поезія Калинця не зовсім звична для нас. Ти не знайдеш тут ні рим, ні чіткого ритму. У звичайному ми відкриваємо дивовижну красу. Тут зустрічаємося з явищами природи, які живуть так, як і ми з вами: радіють, пустують, сваряться.

ОСТАННЯ ПІСЕНЬКА

- Веселко, Веселко,
чи маєш свою Вкраїну?
- А моя Вкраїна -
то небо синє
після чорного.

- Веселко, Веселко,
чи маєш свого Києва?
- А мій Київ -
то хмара злоточола
і перлистий дощик.

- Веселко, Веселко,
чи маєш свого Дніпра?
-А мій Дніпро
на сивім коні
під Золоті мости
в'їжджає.

- Веселко, Веселко,
чи маєш свого Шевченка?
- А мій Шевченко
сім небесних книг пише
незгасним пером.

- ***До кого звертається автор?***
- ***Чому він запитує Веселку про її власні Вкраїну, Київ, Дніпро, Шевченка?***
- ***Як визначила Веселка, що є найважливішим у житті?***
- ***Як ти розумієш виділені рядки?***

ДИМ

втік дим від вогнища
просто у синіх джинсах
розпатланий
та й подався у мандри
тільки спечену картоплину
прихопив
по дорозі до міста

сів у трамвай
принюхується
зітхнула кондуктор —
осінь мені запахла
залоскотало водієві в носі
повернув трамвай
і гайнув у гай

я не в той трамвай сів
подумав дим
і через вікно
вистрибнув

- ***Чому автор називає дим розпатланим?***
- ***Які деталі свідчать про те, що Дим дуже сучасний?***
- ***Що нагадав дим мешканцям міста?***
- ***З'ясуйте у творі реальні й уявні події.***
- ***Які засоби художньої виразності використовує в поезії автор? Проілюструй свою відповідь прикладами з вірша.***

МИКОЛА ВОРОНИЙ народився 1871 року на Катеринославщині в сім'ї ремісника. Навчався в Харківському і Ростовському училищах, згодом - у гімназії в Ростові-на-Дону. Ще гімназистом почав писати вірші, захопився творчістю Т.Шевченка, театром.

Видав збірки віршів "Ліричні поезії" (1911), "В сяйві мрій" (1913). Восени 1917 року став директором і режисером "Національного театру". У Варшаві видав збірку поезій "За Україну" (1921). Переїхав до Львова, де викладав у консерваторії. Вийшли такі його книги: "Вибрані поезії" (1959), "Твори", "Театр і драма" (1989).

РОЗЦВІВСЯ ПИШНО МІЙ САДОК

Розцвівся пишно мій садок.
Рясна черемха, і бузок,
І яблуневий цвіт
В своїм убранні молодім
Блищать на сонці золотім
І шлють йому привіт.
Барвінок стелиться в траві;
В зеленій свіжій мураві
Рясніють квітоньки:
Жовтогарячі, голубі
І срібні, — з ними ж у юрбі
Конвалій пелюстки.
Ставні, поважні явори.
Дуби, зіп'явшись догори,
Красують мовчазні.
Заледве вітер набіжить,
По їх верхах зашамотить
І зникне в гущині.
Цвіте, буяє рідний край,
Немов казковий тихий рай
Фантазії і снів! Ось чую...
Що то ляскотить,
В яснім повітрі аж дзвенить?
То соловейків спів.

- ***Назви пору року, яку поет описує у своєму творі.***
- ***Розкажи, як автор показав розквіт природи?***
- ***Яким ти уявляєш собі соловейка?***
- ***Уяви й опиши прихід весни в твій улюблений куточок природи.***
- ***З якою інтонацією будеш читати вірш?***
- ***Обери рядки, у яких автор найповніше описав красу весняного пробудження. Свій вибір обґрунтуй.***

- ***Розглянь картину Н. Хрустальової «Будинок у бузку». Порівняй вірш і картину: що в них спільного, а чим вони відрізняються?***

МИКОЛА ВІНГРАНОВСЬКИЙ народився 1936 року в селі Богополі на Миколаївщині. Закінчивши 1955 року сільську середню школу, навчався в Київському інституті театрального мистецтва. Ще студентом Вінграновський зіграв головну роль у «Повісті полум'яних літ», а фахом своїм обрав кінорежисуру (він створив 10 художніх фільмів, серед яких — «Берег надії», «Климко» та ін.).

Перші поетичні публікації Вінграновського з'явилися 1957 року. У квітні 1961 року «Літературна газета»» опублікувала велику добірку його творів. Микола Вінграновський писав і прозу: створив кілька повістей та багато оповідань. Сюжети прозових творів сповнені описом почуттів, якими автор щедро наділяє звірів, птахів, рослини й воду, сполучені в єдиний, самодостатній світ.

Помер Микола Вінграновський 2001 року.

НОВОРІЧНА ЗАЯЧА ПІСНЯ

Хоч раз на рік ми можем не бояться —
Діду Морозе, ніс нам холоди!
Ти ж, вовче, не взувайсь у хитрі тихі капці,
І ти, лисице, ти з біноклем не ходи!

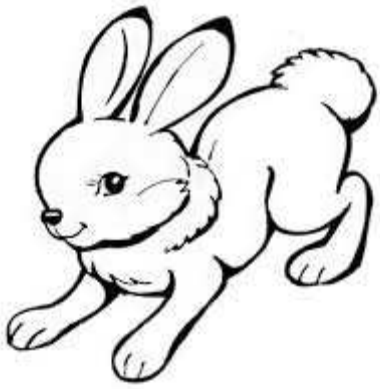

Сьогодні ми й собі йдемо, як люди, —
З капустою у Діда пироги!
І лише літо нам оте, яке ще буде,
Щоб ми до нього бігли крізь сніги.

Від ластівок вітальні телеграми
Прийшли із Африки нам, зайцям-русакам.
Вітри ж тим часом білими руками
Нам вуха труть, аж в носі коле нам!

Хоч раз в житті ми можем не бояться,
Не плутать свої заячі сліди!
Ти ж, вовче, не взувайсь у хитрі тихі капці,
І ти, лисице, ти з біноклем не ходи!

- ***Коли зайчики нікого не бояться?***
- ***Хто ходить з біноклем?***
- ***У що взувається вовчик взимку? Як гадаєш, чому його капці «хитрі»?***
- ***З якої країни і від кого прийшла вітальна телеграма?***

ІДЕ КІТ ЧЕРЕЗ ЛІД

Іде кіт через лід
Чорнолапо на обід.
Коли чує він: зима
Його біла підзива.
— Ти чого йдеш через лід
І лишаєш чорний слід?
— Бо я чорний, — каже кіт, —
Я лишаю чорний слід.
Коли ж біла ти сама,
То білій тут дотемна.
І пішов кіт через лід
Чорнолапо на обід.

Стала зимонька сумна:
За котом ішла весна!

- ***Про що запитала зима у кота?***
- ***Що відповів кіт? Відшукай у тексті вірша відповідні рядки і прочитай .***
- ***Чому зажурилася зима?***
- ***А як прихід весни пам'ятаєш ти? «Намалюй» словесну картину.***

КОЛОМІЄЦЬ ВОЛОДИМИР народився 1935 р. на Київщині в учительській родині. Навчався на філологічному факультеті Київського Державного університету, а згодом працював у центральній пресі.

Видав кілька збірок віршів для дітей — зокрема «Зозулині черевички», «Дід Глід і Глоденятко», «Ярмарок див», «Весела оселя», «Лесикова сопілка» та ін. Удостоєний 1993 року Державної премії України імені Т.Г. Шевченка за збірку поезій «Золотосинь».

ХТО ЧИМ СПІВАЄ?

Косар співа косою,
рубанком – тесля.
А рінь* співа росою,
а човен – веслами.
Ніч тьохкає зірками,
криниця – відеречками.
Піч піє цвіркунами,
а бджолами – гречка…

Ще шлях басить колесами,
а грім – тракторами.
Май-розмай – березами,
віти – вітрами.
Спів лине дивосвітом
так радісно, так щиро…
Трудом співає літо.
Співає літо миром.

**Рінь - крупний пісок.*

- ***Як ти розумієш вислів «Косар співа косою»?***
- ***Що автор говорить про ніч?***
- ***Проаналізуй, чому саме автор дібрав такі взаємопов'язані пари.***
- ***Яка основна думка цього вірша?***
- ***Знайдіть римовані слова, запишіть їх парами у зошит.***

НАСТОЧКА

Сизо блиска річечка. Спориші.
Мчить до школи дівчинка по росі…
Ластиться до Насточки май-трава.
А над нею ластівок щебетва.
А з-під крил веселих їй
синява…
І бринять на серці їй ці слова:
– Здрастуй, стежко лагідна
у росі!
Здрастуй, добра ластівко.
День!.. І синь.
Мов напам'ять читанку –
вивчу світ.
Всіх люблю… А вчительку –
дужче всіх!
В ластівки так само,
як у Настки, – мрій… мрій…
Лесикова мама –
вся з ласки –
вчителькою їй!

- ***Хто щебече над Насточкою?***
- ***Куди вона мчить?***

ВАРЕНИКИ

Лада ліпить вареники –
помага бабусі.
Вареники-стуленики…
Тістечко й на вусі!
Лада ліпить вареники.
Та так-бо вже щиро!
Вареники-стуленики
з вишнями, із сиром.
Лада ліпить вареники,
вся в борошні й тісті.
Вареники-стуленики, –
хто ж їх буде їсти?
А їстимуть три подружки:
кішка Мурка,
курка Кокотушка,
ну, а третя –
свинка Хрюшка.
Їстимуть і
проситимуть:
– Ще, Ладо, ще!

- ***Як звертається до стежки і до ластівки?***
- ***Про які риси характеру дівчинки свідчить її поведінка?***
- ***Хто головний персонаж вірша «Вареники»?***
- ***Знайдиі прочитай рядки, у яких розповідається про її подруг.***
- ***Порівняйте Насточку і Ладу. Що спільного, а що відмінного у їх характері й поведінці?***

Народилася **ГАННА ЧУБАЧ** 1941 року, в селі Плоске Муровано-Кириловецького району на Вінниччині в сім'ї хліборобів.

Закінчила факультет журналістики. Працювала в редакціях газети «Літературна Україна» та журналу «Дніпро». Авторка 30 поетичних збірок. За назвою першої ліричної збірки друзі одразу ж стали називати її ясноокою Журавкою. За ці роки в поетеси вийшло понад сорок книжок. Кілька з них адресовані дітям: «Вивчаймо самі», «Сонячна абетка», «Алфавітні усмішки», «Жук малий і волохатий», «Черепаха Аха», «Прикмети — не секрети» та інші. Дітям полюбилися її вірші, скоромовки, лічилки для дошкільнят і молодших учнів.

Вірші поетеси перекладено російською, англійською, німецькою, чеською, болгарською, угорською, монгольською та іншими мовами.

Ганна Чубач — лауреат премій ім. П. Усенка, Марусі Чурай, Міжнародної премії «Дружба»; заслужений діяч мистецтв України.

РОСА

Ой краса! Ну й краса!
Вранці випала роса:
На деревах, на траві,
Навіть на камінчиках,
Всі росинки, як живі,—
В голубих промінчиках.

Сяють, усміхаються,
Скрапують, зливаються.
І радіють на листках,
І вкривають сріблом
Дах…

- ***Відшукай у тексті дієслова. Поясни, яку роль вони виконують.***
- ***Які слова свідчать, що авторка вважає краплинки роси живими?***
- ***Поміркуй, з якою інтонацією слід читати цю поезію. Прочитай виразно вірш.***

ДВА МАЛЕНЬКІ БАРАНЦІ

Два маленькі баранці
Напекли собі млинців:
- Ой! Ой!
Біля столу сіли
І все зразу зїли:
- Гам! Гам!
Два маленькі баранці
Захотіли ще млинців:
- Дай!Дай!
Та вже масла - мало
І муки - не стало:
- Зле! Зле!
Два маленькі баранці
З-за неспечених млинців
Билися рогами:
- Гуп, гуп!
Тупали ногами:
- Туп, туп!
А коли втомилися,
Зразу помирилися:
- Так! Так!
Спритно обтрусилися,
Біля столу всілися
- Ох! Ох!
І листком капусти
Щиро поділилися:
- Хрум! Хрум!
Отакі от молодці
Два маленькі баранці
Отакі!

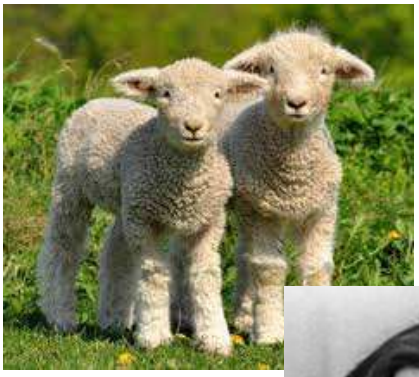

- ***Відшукай слова, які повторюються. Як гадаєш, чому авторка вживає тут повтори?***
- ***Що напекли баранці?***
- ***Чому вони побилися?***
- ***Якими словами автор описує баранців?***
- ***Знайди і прочитай рядки, які підтверджують, що баранці є друзями.***

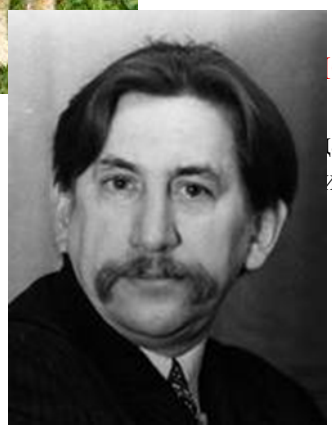

ОДИМИР ЛУЧУК (1934- народився у селі Матче на Волині (тепер да). У 1945 році родина була переселена в село ині Волинської області. Зростав хлопчик серед працьовитого люду і сам був роботящим. Після закінчення середньої школи здібний юнак подався здобувати вищу освіту до Львівського університету на слов'янський відділ філологічного факультету, там же закінчив й аспірантуру.

Вірші почав друкувати ще студентом. Володя був одержимий поезією. Свою першу збірку поезій назвав «Довір'я». Лучук завідував відділом рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. Володимир Іванович зібрав чи не найбільшу і найповнішу бібліотеку поетичних збірок, виданих в Україні. В. Лучук відомий як перекладач і дитячий поет. Написав В. Лучук чимало: «Сіла хмара на коня», «Хитрий лис малює ліс», «Чарівний глобус», «Уставати рано треба», «Я малюю голуба», «Жива вода», «Дарунки для мами».

КОЛЬОРОВІ ПІВНИКИ

У квітник побіля хати
збіглись півники чубаті,
через ті чубки, мабуть,
їх і півниками звуть.
— Ви ж гарненькі квіти-птиці,
я ж вас, півники, люблю,
я вам винесу водиці,
я вас на ніч напою!
У погідну, добру пору
ви ростіть, ростіть угору,
заглядайте у шибки,
наче ши-бе-ни-ки!
Півники із поливальниці
п'ють, щоб стебел
сквар не спік...
Збудить сонце завтра вранці
кольорове «кукурік»!

Сквар – спека.

- ***Про які риси характеру хлопчика свідчать його вчинки?***
- ***Що нового для себе ти дізнався з вірша?***
- ***Прочитай, як поет пояснює вираз «квіти-птиці».***
- ***Пригадай, які ще слова-омоніми ти знаєш? Позмагайся з однокласниками, хто їх знає більше.***

- ***Пригадай! Як називаються вірші, до яких поставимо питання «Буває чи не буває»?***

КАТАННЯ НА САНКАХ

Витяг я санки на гірку,
Умостив зручненько білку:
— Їдь!
Білка з'їхала із гірки,
Зайчик взяв санки від білки,
Витяг на горбок:
— З'їду вниз разок!
Із дзвінким веселим сміхом
У долину зайчик з'їхав —
Як стріла!
І ведмедик, як ніколи,

Швидко біг, мої ґринджоли
Витяг на горбок:
— З'їду вниз разок!
Годі! Годі! Що й казати,
Вже мені набридло ждати,
Тож кажу:
— Сядь, ведмедику, за мною,
Зайчик сяде за тобою,
Білочка за ним...
Швидше вітру ми з'їжджали
І раділи ж, як упали
Разом в сніг!

- ***Назви персонажів цього вірша.***
- ***Знайди порівняння, вжиті автором. Поясни їх вживання.***
- ***Який настрій викликав у тебе прочитаний вірш?***
- ***Уяви картину , описані у вірші. Що в ній казкового?***
- ***Що тебе здивувало? Чи доводилось тобі бачити подібне ?***

Народився **ПЕТРО ОСАДЧУК** 1937 року на Івано-Франківщині в сім'ї хліборобів. Зростав напівсиротою (коли помер батько, хлопчикові було одинадцять років). Закінчив філологічний факультет Одеського університету, вчителював у селі Стара Царичанка на Одещині. Працював газетярем, був редактором у видавництвах «Маяк» (Одеса), «Молодь».

Вірші почав публікувати ще в студентські роки. У середині 1960-х років став виступати з поезіями в республіканських газетах і журналах, альманахах і збірниках. Поет видав понад два десятки книг поезії. Петро Осадчук був співголовою журі Всеукраїнського фестивалю "Майбутнє України - діти", Міжнародного доброчинного фонду "Українська хата". Педагогічні здібності та робота на освітянській ниві допомагають йому просто і цікаво писати для малих читачів. Перу письменника належать книжечки віршів для дітей «Ясний світ», «Все співає і росте».

ОСІНЬ

Щебетали птахи в лісі
На крислатому горісі.
А як сонечко схололо —
Птахи всі за видноколом
Позникали.
В лісі звірі танцювали —
Аж травичку потоптали.
А як змерзли вуха й ноги,
Звірі в нори і барлоги
Повтікали.

Поселився вітер в лісі
Серед ночі на горісі,—
І на всіх деревах віти
Почали тоді тремтіти,
Бідолахи.
Вранці клени посмутніли,
А надвечір пожовтіли,—
І злетіло в небо листя
Понад лісом золотистим,
Ніби птахи.

- ***Знайди у вірші слова, з яких видно, що автор ставиться до природи, як до живої істоти. Прочитай їх.***
- ***Поміркуй, в якому темпі і з якою силою голосу треба читати кожну строфу?***
- ***Прочитай вірш наспівно, із співчуттям до смутної природи .***

ЗАПРОШЕННЯ ДО МАНДРІВКИ

На тобі руку, мій сину,
І гайда на вулицю з хати.
Сором у сонячну днину
Вдома байдикувати.
Гей, що за час погідний —
Кожен промінчик співає!

Рушимо в подорож, рідний,
Нашим чудовим краєм.
Підем на чисті води,
Станем під ясні зорі, —
Немає милішої вроди,
Як хвилі Дніпра прозорі.

На тобі руку, кирпатий,—
Стелеться шлях далеко!
Ти нині побачиш Карпати
І вернешся в Київ легко.
Вийдуть тебе стрічати
Зима, і весна, і літо:
Зможеш у сніжки пограти,
Гайнуть в зелен-гай по квіти.
І все за одну лише днину
Встигнемо ми з тобою,
Бо нині мандрівка, сину,
Буде у нас чарівною.
До тебе промовить річка
Так само ласкаво, як мати,
Назветься сестрою смерічка
То не смій її ображати!
І все, що тебе спіткає
В полі чи у діброві,
Любові твоєї жадає
Й тобі подарує любові.

- ***Яку подорож запропонував батько синові?***
- ***Знайди рядки, у яких означені «шляхи мандрівки» у вірші. Зачитай їх.***
- ***Чи подібна мандрівка на сон? Чим саме?***

Самгородок на Вінниччині з бабусиними піснями, загадками, з піччю, розмальованою півнями, — то світ дитинства **ІННИ КУЛЬСЬКОЇ** (1909 - 1993). Письменниця подарувала дітям понад тридцять збірок віршів, двадцять п'ять п'єс, десятки пісень та оповідань. Чимало з них було премійовано на республіканських конкурсах, перекладено російською, білоруською та іншими мовами.

Перша книжка Інни «Струмок» вийшла в 1946 р. Роки навчання І. Кульської в Києві, спочатку в трудовій школі, а згодом у Театральному інституті та Державному університеті — це нові захоплення хореографією, режисерською роботою, драматургією. Вона бере участь в роботі молодіжного театру «Іскра». При Будинку вчених у Києві сама керує драматичним гуртком, пише для нього сценівки, жартівливі казки. Письменниця знаходить дорогу до запитів і розуму дітей, знаходить для них дорогоцінні скарби слова, приказки, пісні, казки, скоромовки, які влучно, доступно передають своєрідність дитячого світу і душі народної.

ОСІНЬ

Коли вона загляне в сад -
Наллється соком виноград,
І різні яблука ренет
Солодкі стануть наче мед.

Коли огляне баштани -
Надмуться гордо кавуни.
І запишається в хустках
Товста капуста на грядках.

Як помандрує по гаях
З чарівним пензлем у руках -
Все розмалює на путі,
Берези стануть золоті!

І ми її уклінно просим:
- Заходь у гості, щедра осінь!

- ***Прочитай вірш. З яких рядків видно, що поетеса сприймає осінь як живу істоту?***
- ***Чи погоджуєшся ти з думкою, що природа потрібна людям і для краси, і для користі?***
- ***Знайди і прочитай рядки, в яких висловлено цю думку?***
- ***Знайди вирази, вжиті в переносному значенні, поясни їх.***

« ТОВАРИСЬКА » ДОПОМОГА

В Данька до математики
Незаперечний хист. Данько моргає:
— Братики, та я ж не егоїст:
Кому скатати? Прошу,
Ось мій домашній зошит!
Приємна в хлопця риса є:
Одверта він душа.
Три парти в нього списує,

І кожен поспіша.
Списали й кажуть:
— Класно! Данько одвів біду.—
І той радий:
— Ну ясно, хіба я підведу? —
А друзі необізнані
з рівняннями й кутами...
А друзі — прямо визнані
Незнайки і нетями!
Це так Данько їм, скільки зміг,
« По-товариськи» допоміг!..

- ***Назви дійових осіб вірша І. Кульської.***
- ***До чого мав хист Данько?***
- ***Як ти розумієш ужите тут слово «товариська» допомога?***
- ***Яка душа у хлопчика? Відшукай у тексті вірша слова на підтвердження її думки і прочитай.***
- ***Чому друзі Данька – незнайки і нетями?***

ВОЛОДИМИР САМІЙЛЕНКО народився 1864 року в селі Великі Сорочинці Миргородського району на Полтавщині. Дитинство хлопця минуло на хуторі Михайлівна, де мати служила управителькою панського маєтку. Навчався Самійленко у Полтавській гімназії, багато читав, пробував перекладати твори античної літератури, писав і власні вірші та оповідання. Вищу освіту здобував на історико-філологічному факультеті Київського університету. У цей час вийшла друком його перша збірка «З поезій Володимира Самійленка».

У 1920 році разом з урядом Української Народної Республіки переїхав до Галичини, окупованої Польщею. Жив у нестатках, хронічно хворів, а звістка про смерть обох дочок остаточно підірвала здоров'я поета. В 1924 році повернувся до Києва, працював у Державному видавництві України, перекладав твори зарубіжних авторів, знав дев'ять мов.

УКРАЇНА

У мене є одно кохання,
Котре не зраджу я вовік;
Росло воно не день, не рік,
А ізо мною виростало
І квіткою рясною стало...
Не одцвіте моє кохання,
А буде в серці до сконання.

- ***До якого жанру віднесеш цей твір?***
- ***Чим він відрізняється від вірша?***
- ***Доведи свою думку, продовживши визначення: «Вірш, у якому перші літери рядків утворюють слово або речення, називається …»***

УКРАЇНА (МАРШ)

Наша славна Україна,
Наше щастя і наш рай!
Чи на світі є країна
Ще миліша за най край?
І в щасливі й злі години
Ми для неї живемо,
На Вкраїні й для Вкраїни
Будем жити й помремо...

Нас не зможуть супостати
Взяти в кайдани свої:
Ми бороним наші хати,
Наші тихії гаї.

Не вмирає наша слава,
Не вмирає наша честь,
Бо живе в нас сила жвава,
Бо робітники в нас єсть.

Гей, хто хоче всім свободи,
Поєднаймось, як брати!

Сонцем правди, світлом згоди,
Боже, шлях нам освіти!
Хай забудеться недоля
І неслава давніх літ,
Щастя ж рівне й рівна воля
Засіяють на ввесь світ!

- З чим порівнює автор вірша Україну ?
- До чого закликає поет?
- Кого можна вважати справжнім патріотом? Зачитай рядочки з вірша, які підтверджують твою думку.

Цікаво знати!
Слово «марш» має декілька значень. В Самійленко вживає це поняття у значенні :
Марш — музичний жанр, призначений для супроводження пересування людей в чіткому, синхронному темпі (військ, демонстрацій, парадів тощо). Отже, цей вірш, покладений на музику, можна використовувати при маршируванні.

Багато років пише вірші, поеми, казки для дітей **ВАДИМ СКОМАРОВСЬКИЙ**. Його твори присвячені рідному краю, природі, героїці воєнної пори, працьовитим людям і, звісно, дівчаткам і хлопчикам — допитливим і непосидючим, яким був і сам поет у пору дитинства. Народився Вадим Скомаровський 1937 р. Його рідне село Балико-Щучинка (Кагарлицький район на Київщині) лежить на березі Дніпра, довкола ліси, а в лісах — озера. Ця багата природа розвивала творчу уяву майбутнього поета, скрашувала дитинство, яке припало на роки Вітчизняної війни. На фронті загинув батько поета. Мати все життя працювала вчителькою. І Вадим працював учителем у Бородянській школі на Київщині. Згодом закінчив Ізмаїльський педінститут. Подальша його журналістська робота та робота головним редактором і директором видавництва «Молодь» тісно пов'язана зі школою, з дітворою та молоддю.

ЯЛИНКА

Похвалилася Яринка:
— Є у мене вже ялинка!
Ще нема ні в кого, знаю,—
з вас усіх я перша маю!..
Ще й таку, що навіть мати
ледь внесла її до хати...
— Ти, Яринко, не хвалися,—
обізвалася Орися.—
Новий рік і нам не будень!
В кожного ялинка буде!
Гарна! Пишна! Аж до стелі! —
голоси дзвенять веселі.
Сумно лиш промовив Гнатик:
— Щоб таку ялинку мати,
треба їхати в Карпати
і сокирою зрубати...
— Ой! — здригнулася Яринка.—
Буде боляче ялинкам!
Я свою віддам охоче...
Хто мою ялинку хоче?..
Соня в бік штовхає Славу,
Переглянулись лукаво...
— Ні, такому не бувати!
Краще разом святкувати!
Раз ми дружим нерозривно,
то святкуймо колективно!..
Не було вагань-зупинки:
— На ялинку до Яринки!
— Заспіваєм хором, соло...
— Круг ялинки підем колом!..
— І тобі «спасибі», Гнате,
скажемо, щоб чула мати,
за ялинки ті, що в лісі,
що не будуть гори лисі!

- ***Доведи, що цей твір за жанром є віршем.***
- ***Назви головного героя твору. Розкажи, якими ти уявляєш собі усіх персонажів.***
- ***Чим хвалилися діти?***
- ***Розкажи, чому засмутився Гнатик.***
- ***Чи схвалюєш ти рішення дітей? Свою думку обґрунтуй.***

- ***Які слова допомагають зрозуміти настрій дітей?***
- ***Як ти розумієш останній рядок?***

АНДРІЙКОВА МРІЯ

Жита половіють за домом,
уже налились ячмені.
— Хотів би я стать агрономом,—
говорить Андрійко мені.
— Я б виростив диво-пшеницю,
шуміли б врожаєм степи.

На виставку в рідну столицю
повіз би найкращі снопи.
Серпанку легкі волоконця
снуються, пливуть навпрошки.
Андрійко сміється до сонця
і гладить важкі колоски

- ***Яким ти уявляєш хлопчика — героя вірша?***
- ***У яких словах виявляється ставлення Андрійка до праці хлібороба?***
- ***Поміркуй над значенням виділених висловів.***
- ***Добери якомога більше споріднених слів до слова хліб.***
- ***Поміркуй, що треба робити Андрійкові, щоби його мрія здійснилася?***

ЖИЛЕНКО ІРИНА народилася в м.Києві. Вона— дитя війни, адже залишилась сиротою ще в зовсім маленькому віці й знайшла підтримку в іншій родині. Перший вірш написала у восьмирічному віці. Дебютувала 1965 року збіркою "Соло на сольфі", яка спричинила тривалу дискусію у пресі. Закінчила Київський університет ім. Т.Г. Шевченка. Спочатку працювала вихователькою в дитячому садку, потім у редакціях газет та журналів. Кандидат богослов'я.

Світогляд поетеси надзвичайно оптимістичний. Навіть свої мемуари вона назвала «Ното £егіепз» — «людина святкуюча». Незважаючи на політичні перешкоди для національного розвитку, на тяжкі втрати в коли друзів — поетів у шістдесяті — сімдесяті роки XX століття, Ірина Жиленко йшла і йде по життю як людина, що вірить у прийдешнє свято, у оновлену Україну. Лауреат Державної премії України імені Т.Г. Шевченка та премії імені В. Сосюри.

ВЕСНА І МАМА

Якось я спитала у Весни:
- Ти чому приходиш, поясни?
І весна сказала прямо:
- Поспішаю я на свято Мами!

Поспішають квіти проростати,
Поспішають журавлі вертати,
Поспішає сонечко теплішать,
Поспішають діти розумнішать.

В Африці далекій, пам'ятаю,
Говорив мені Премудрий Слон,
Що якби на світі мам не стало,
То й весни на світі не було!

Ще сказав: «Ви помічали, може –
Кожна мама із весною схожа».
І відкрив мені він таємницю,
Що весна із Мамою – сестриці!

- ***Куди Весна поспішає?***
- ***Знайди рядки, які свідчать, що не лише весна поспішає на свято.***
- ***Виразно прочитай їх.***
- ***Що говорив Премудрий Слон?***
- ***Яку таємницю він відкрив?***
- ***З якою інтонацією треба читати слова весни? Чому ти так вважаєш?***
- ***А з якою інтонацією потрібно читати слова Слона? Доведи свою думку.***
- ***Чи погоджуєшся ти, що не лише у дні особливих свят дорогі, рідні люди заслуговують на повагу, допомогу, подарунки? Чому? Доведи своїми міркуваннями.***
- ***Поміркуй: за що ми маємо бути вдячні мамі, бабусі?***

Відома українська письменниця **ОКСАНА СЕНАТОВИЧ** вважала себе вічною мандрівницею, хоча реально мандрувала небагато, а більшість свого життя провела у Львові, де здобула вищу освіту, одружилася, народила й виховала двох синів, творила поезію і прозу. Народилася ж вона в містечку Бережанах на Тернопільщині у родині вчителів, які змалку прищепили їй любов до рідного слова.

Її твори для дітей добрі й щирі, такі, які може розповідати любляча матуся. Для малечі письменниця написала чимало поезій. Окремим виданням вийшов твір «Не виростуть хлопці без дощу», повість «Про Люлька Смока і Котів — місто чудес(не)». Її книжки для найменших читачів: "Червоні лелеки", "Вісім сотень колобків", "Вчиться Вересень читати", "Сніговик", "Живемо в одному домі", "Шпаки на колесах", "Соловейку, тьох-мажор". Перекладала також зі слов'янських мов. За свій літературний доробок для дітей Оксана Сенатович стала першим лауреатом премії імені Олени Пчілки (1992).

КАЗКА ПРО ДЖМЕЛЯ

Джміль жужукає: — Жу-жу,
я кажу тобі, кажу,
брате-джмелю, був я в місті,
в місті тиждень був-пробув,
і не просто був — на рідкість
ким я тільки там не був:
пасажиром у трамваї,
у театрі глядачем,
слухачем в аероклубі,
у кафе споживачем.
Скрізь і всюди мій приліт
викликав аплодисменти.
Признаюсь: були моменти,
що мені крутився світ.
Там за мене ледь не бились,
і зі мною — із джмелем —
всі носились, так носились —
більше, ніж із королем.

Тиждень жив я там, літав,
а води й не куштував,
тільки соки і настої —
тонізуючі напої.
Ночував я у готелі,
не згадаю — чи на стелі,
чи в постелі — бо щоднини
після тої літанини
у вікно я залітав,
падав з крил і засинав.
З ранку раннього за мною
учні бігали юрбою
з криком “ух!”, як на футболі.
В класі сам
директор
школи
брав мене під
окуляр,

ухав: “Справжній екземпляр!”
А в музеї, чуєш брате,
міг я стати експонатом.
Чуєш: легше їм чужого
стрінуть в місті короля,
ніж такого ось живого
симпатичного джмеля.
— Е,— кажу їм, брате-джмелю,-
утечу я із музею.
Я не стану експонатом,
ні гравцем, ні екземпляром.
І не буду пасажиром —
джміль — джмелем —
аж ніяк споживачем
джміль не буде, бо джмелеві
бути хочеться джмелем:
воду пити, мед збирати,
і гудіти, і літати
на роздоллі серед поля —
там, де воля! воля! воля!

- Назви головного персонажа вірша. Розкажи, яким ти його уявляєш.
- Ким йому довелося побувати, перебуваючи в місті?
- Чи справді всі були раді джмелеві? Свою думку обґрунтуй.
- Чому в місті складно зустріти справжнього джмеля?
- Відшукай рядки, у яких висловлена головна думка твору. Виразно їх прочитай.
- Поясни назву вірша.

БЕРЕЗНЕВИЙ СНІГ

Хоч земля по-зимовому
Ще одягнута в сніги,
Та у березні додому
Повернулися птахи.
Опустив лелека крила,
Шпак кружляє угорі...
Школа двері відчинила:
— Не журіться, дорогі!
Сонце в хмарах кострубатих,
Мов закутане в кожух.
Ми лелекам на санчатах
Веземо обід на луг.
Лиш хвилинку почекати
Я прошу товаришів,
Поки збігаю до хати
По насіння для шпаків.
Ми раділи і сміялись,
Бо з насінням залюбки
Ще до вечора склювали
Березневий сніг шпаки.

- ***Про яких птахів розповідається у вірші?***
- ***Чому лелеки, шпаки не мали чим харчуватися?***
- ***Як діти поставилися до пташиних клопотів? Знайди рядки у вірші на підтвердження своїх слів.***
- ***Чому раділи і сміялись діти?***
- ***Як ти розумієш останні рядки поезії?***

УВАГА! ШПАКИ НА КОЛЕСАХ

— Шпаки на колесах. Дорогу шпакам!
Як мати, прошу у тривозі
усіх перестрічних від імені мам:
— Увага! Шпаки вже в дорозі.

— Чи конче потрібні колеса шпакам? —
бурчать на шпаків самоскиди.
— Потрібні, потрібні, так само, як вам,
вони ж, як і ви, непосиди!

Гальмує таксі, і водій за кермом
гукає: — Привіт вам, крилаті!
Колись у дитинстві і я був шпаком,
гасаючи на самокаті.

— Увага! Увага!— трамвай дзеленчить.
Он шпак — тротуаром за мною!
Не досить, що їде, на крилах летить,
він ще й підбігає ногою.

Аж вітер у вухах сюрчить, і дарма,
вже цей рух, цей політ не спинити.

Увага! Увага! Від імені мам прошу: ОБЕРЕЖНО, ДІТИ!

- ***Про яких шпаків розповідається у вірші?***
- ***А у вашому класі є такі «шпаки»?***
- ***Назви головного героя твору. Розкажи, яким ти його собі уявляєш.***
- ***Кого із персонажів вірша ти б відніс до позитивних, а кого до негативних?***
- ***Аргументуй свої міркування.***

- ***Відшукай у тексті вірша слова, які характеризують кожного учасника дорожнього руху, якого зустрів «шпак». Прочитай ці слова виразно.***
- ***Чому мама хвилюється про своїх дітей? З яким проханням вона звертається до водіїв?***

- ***Складіть розповідь про нові пригоди «шпаків» на дорозі.***

ЄВГЕ́НІЯ ГОРЕВА народилася 1930 року в місті Канів. Закінчила Київський університет. Працювала в школі, навчалась в аспірантурі. Працювала редактором у видавництві “Веселка”. Друкується з 1962 року. Уклала збірники фольклорних творів для дітей (“Ой коники-сиваші”, “Летючий корабель”, “А де ж наша зозулиця?”, “Сімсот солов’ят ”). Перекладала з англійської та німецької мови. 2001 року за переклади з німецької та англійської мови Є. Горева відзначена премією імені Максима Рильського.

Збірники віршів Євгенії Горевої для дітей виходили у видавництві “Веселка”: “Куди жабка мандрувала?”(1967), “Кит, і слон, і ми, і пароплав”(1977), “А я щось знаю”(1984)

КУДИ Б ЖАБКА МАНДРУВАЛА

Сидить жабка край дороги
Та й промовля:
-Коли б мені такі ноги,
Як у журавля!
То я б собі усе ішла,
Усе ішла,
Десь би собі місциноньку
Таку знайшла,
Щоб травиця рік усенький
Зеленіла

І водиця потихеньку
Все бриніла.
Та щоб голос такий мала,
Як у мене…
І щоб сонце з неба сяяло
Геть зелене!
Щоб там квітки процвітали
Й під водою.
Щоб там бузьки не ступали
Ні ногою!

- ***У яку пору року описана природа?***
- ***Що у вірші схоже на казку?***
- ***Які почуття викликає у тебе жабка?***
- ***Знайди рядки, у яких описані мрії жабки. Прочитай їх.***
- ***Як гадаєш, чому жабка не хоче зустрічатися із бузьком?***
- ***Чи можна здогадатися, який колір у жабки улюблений? Свою думку обґрунтуй.***
- ***Намалюй жабку такою, якою її уявив.***

ЯКБИ У МЕНЕ ПЕСИК

БУВ

Якби у мене песик був,
Зо мною в хаті жив,
Тоді б я песика свого
Всьому-всьому навчив.
Навчив би ліжко застелять,
Збивати подушки,
Солодкі яблука зривать
І поливать квітки.
Із парасолькою ходить,
Щоб на дощі не змок.
Шукати татові книжки
І дідові ціпок.

І ще навчив би я його
Бабуні шерсть мотать,
Гойдати братика мого,
Як він не хоче спать.
І телевізора умить
Вмикав би в мене він;
Як мамі треба щось купить,
То йшов би в магазин.
Я швидко вивчив би його
До тисячі лічить,—
Якби ж мені навчить кого
Мої уроки вчить.

- ***Які картини постали у твоїй уяві, коли ти слухав вірш?***
- ***Який настрій він викликав?***
- ***Які рядки доводять, що хлопчик знає про свої обов'язки?***
- ***Що свідчить про те, що він трішки лінивий?***
  - ***Складіть свою кінцівку вірша, у якому хлопчик дійсно має песика.***

АНДРІЙ МАЛИШКО (1912-1970) народився в місті Обухові на Київщині. Сім'я була великою – одинадцятеро дітей, батько з матір'ю, старенька бабуся. Щоб прогодувати сім'ю, батько займався чоботарським ремеслом. Вечорами в хаті Малишків було чути мамину пісню. Поет згадував, що пісню любив із самого дитинства, ніколи з нею не розлучався, саме вона надихала його на створення поезій, які він часто писав, уже передчуваючи чарівну мелодію.

А.Малишко навчається у семирічці, Київській медичній профшколі, згодом - на літературному факультеті Київського інституту народної освіти . Працює учителем, журналістом в газеті «Радянське село». Згодом – служба в армії.

За своє життя поет видав близько 40-ка збірок. За збірку "Далекі орбіти" 1964 р. поет отримав Шевченківську премію.

БАБУНЯ ТРАВА

Бабуня трава, жовтокоса й тиха,
Глянула з-під снігу — а в небі сонце.
Глянула вдруге — жайворон в'ється,
Молоточками дзвонить в синю тарілку.
— Еге ж, виходьте, мої травенята,
Березень! —

І висипали малі травенята
Рястом, проліском, білим роменом
В луг, на подвір'я, попід ворота.
А чотири травки в глиняний горщик
Вскочили на підвіконня
І заглядають в хату.

- ***Чому твір називається «Бабуня трава»?***
- ***Визнач жанр цього твору.***
- ***Назви основні ознаки, за якими ти це зробив, із запропонованих: рима, ритм, поділ на строфи.***
- ***Назви дійових осіб вірша.***
- ***Охарактеризуй їх, використовуючи образні вислови з твору.***
- ***Які слова вірша свідчать про те, що травенята ведуть весну?***
- ***Як автор ставиться до своїх героїв? Обґрунтуй свою думку.***
- ***Які картини постають у твоїй уяві, коли читаєш вірш?***
- ***Які тут вжито слова в переносному значенні?Поясни, як ти їх розумієш.***
- ***У якому темпі треба читати вірш? Після яких слів зробиш найдовшу паузу?***

ДОЩИК

Вихопивсь дощик поміж заграв:
Чоботи сині, синя сорочка,
Сині мелодії понапинав
З неба широкого аж до листочка;
Синіми стрілами закресав,
Сині листочки дрібно писав —
Людям, озерам, лукам за обрій,
Ох і смішний же!
І добрий-добрий!
І запроторились водні гущі,
І посміхнулися темні пущі,
Навіть дуби із важкої породи
Чухали голови від насолоди.
…Вихопивсь дощик поміж заграв.

- ***В образі кого постає перед нами дощик? Яким ти його уявляєш?***
- ***Який колір переважає у вірші? Як гадаєш, чому?***
- ***Які слова вказують на те, що дощ з'явився раптово і що він дуже сильний?***
- ***Які слова передають ставлення автора до дощика? Як їх треба читати?***
- ***Прочитай вірш виразно, для цього зверни увагу на розділові знаки.***

БАЙКИ

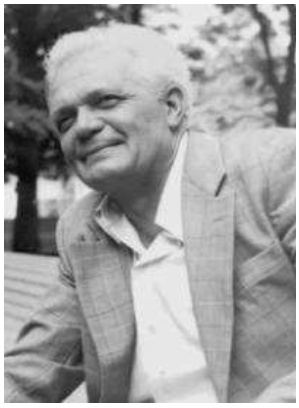

Видатний український сатирик **ПАВЛО ГЛАЗОВИЙ** народився в селі Новоскелюватка (Миколаївська область) в сім'ї хлібороба. Вчився у Новомосковській педагогічній школі на Дніпропетровщині. Учасник Великої Вітчизняної війни. Навчався в Криворізькому педагогічному інституті, де його запримітив Остап Вишня, який підтримав діяльність талановитого юнака, перевів до Києва для продовження навчання.

За роки своєї творчої діяльності Павло Прокопович підготував більше 20 збірок гумору та сатири. Написав книжки для дітей: «Пушок і дружок», «Про відважного Барвінка та Котика – Дзвоника», «Іванець – Бігунець», «Перченя».

Для дітей П. Глазовий складав байки. ***Байка – невеликий за обсягом, часто віршований твір, у якому в гумористичній формі зображуються людські вчинки, характери, недоліки.***

Здебільшого у байці діють тварини, птахи, і автор передає у тексті їх характерні повадки. Наприкінці байки автор наводить короткий висновок **– *мораль.***

ВИСОКА ЛАСКА

Занедужав зайчик сірий.
Мучився весь день,
бо пошкодив задню лапку,
вдарившись об пень.
Вовк знайшов його в ярочку.
- Ну, - гукнув, - стривай!
Ось коли твоїм крутійствам
покладу я край!
Раптом лев із лісу вийшов,
зайця теж уздрів
і ласкаво посміхнувся
з-під кудлатих брів.
- А! - сказав, - здоров, молодче!
Щось уже давно я не бачу,
як ти дуриш вовка у кіно.
Ну, а ти, - звернувсь до вовка, -
тут стирчиш чого?
Я спущу із тебе шкуру,
як торкнеш його.
Вовк затявкав:
- Заболіла в зайчика нога.
Я масаж зробити хочу.
Це ж допомога... -
і лизнув зайчиська в спинку,
потім у живіт...

Отакий-то він химерний,
той звірячий світ!
Досить сильному про когось
"Молодець" сказать,
і оті, що заїдали,
кинуться лизать.

- ***Яка халепа трапилася із зайчиком? Доведи свою думку рядками вірша.***
- ***Яким у вірші зображено вовка?***
- ***Чи сподобалася тобі поведінка лева? Чим саме?***
- ***Які характерні риси тварин передав автор у байці?***
- ***Які рядки є мораллю байки?***
- ***Сформулюй основну думку твору: що основне хотів сказати поет своїм читачам?***
- ***Навчись виразно читати байку: передавай своє ставлення до героїв твору, зверни увагу на розділові знаки, паузи.***

ЖОЛУДЬ

Над жолудем маленьким восени
Сміялись, глузували бур'яни:
- Га-га! Лежиш та тлієш!
- Ха-ха! Рости не вмієш!
Прийшла весна.
Почав дубок рости
Та стрімко набирати висоти.
Та як пустив коріння на всі боки,
Та як почав землі качати соки
З цієї і з тієї сторони –
Дзвенить, шумить!
А де ж ті бур'яни,
Що з жолудя малесенького кпили?
Розвіялись, пропали жартуни
І сліду за собою не лишили.

Із цього легко вивести мораль:
Поглянь на себе,
потім зуби скаль.

- ***Про кого і що ти прочитав? Як ти ставишся до дійових осіб?***
- ***Як автор ставиться до жолудя? Підтвердь свою думку словами тексту.***
- ***Прочитай слова бур'янів. Як треба прочитати ці слова? (З насмішкою, із знущанням, з вихвалянням, самовпевнено).***
- ***Про які риси їх характеру свідчить їх поведінка?***
- ***Пригадай твори, подібні до цього за головною думкою.***
- ***Які риси характеру засуджуються у байці?***
- ***Які рядки із байки можуть стати прислів'ям? Прочитай і аргументуй свою думку.***

ГОЛОВА САДОВА

На городі капустина вихвалялася:

- Ах, яка мені чудесна голова дісталася!
Та подібної ж немає більше на городі.
Як би мені роздобути капелюх по моді?
Недалечко коза швендяла без діла,
Побачила капустину, узяла та й з'їла.

А якою ж це мораллю мусить закруглятися?
Не всякою головою можна вихвалятися!

- ***Про кого розповідає байка?***
- ***Які герої байки (за характером)?***
- ***Що особливо тебе вразило? Як ти ставишся до дійових осіб?***
- ***Які людські вади висміює автор у байці?***
- ***Прочитай подані прислів'я. Поміркуй, які з них можуть бути мораллю до прочитаних байок?***
  - Чужому лихові не смійся.
  - Не будь красива, а будь щаслива.
  - Не копай іншому ями, бо сам упадеш.
  - Не так сталося, як гадалося.
  - На все свій час.

ПРОЗА

ОЛЕКСАНДР ДЕРМАНСЬКИЙ — популярний в Україні молодий дитячий письменник. Народився Сашко на Київщині. Закінчив факультет української філології НПУ імені Михайла Драгоманова. 1999 року отримав диплом учителя української та зарубіжної мови й літератури. Відтоді викладає за фахом у Київському технікумі електронних приладів. Літературний редактор дитячого журналу «Стежка». Одружений. Має донечку Владиславу. Перші вірші для малечі опублікував 2001 року. З того часу було надруковано в періодичних дитячих виданнях чимало його віршів, оповідань та казок. Дещо виходило під псевдонімами Сашко Володарський та Назар Діброва. Член Спілки письменників України. Автор десяти дитячих повістей та казок, серед яких: «Володар макуци, або Пригоди вужа Ониська», «Король буків, або таємниця Смарагдової книги» та ін.

ЧУДОВЕ ЧУДОВИСЬКО

уривок

Соня ліпила баранця. Еге ж, пластилінового баранця, синього з фіолетовими ріжками. Тонка робота. Той, хто хоч раз ліпив баранця, знає: щоб створити гарну фігурку, замало пластиліну й хисту, тут ще й настрій відповідний потрібен, натхнення, так би мовити. А яке там натхнення, коли тебе несправедливо ув'язнено у власній кімнаті й суворо заборонено виходити гуляти на вулицю, ще й дивитися телевізор. А засніжений двір так манить! Нормальні діти зараз баб снігових ліплять, а я … Соня засмучено глянула на свого неоковирного баранця. Це ж і німому ясно, що то Сашко П'явочка намастив повидлом учительські окуляри, а не я. Чому ж я повинна дурно страждати? Зажурена дівчинка підійшла до вікна й відхилила штору.

У дворі ніхто з дітей уже не грався: там починалася справжня завірюха. Страшний вітер гудів у свою холодну трембіту, нагрібав повні жмені снігу й зопалу жбурляв бозна-куди. Раз по раз повз вікно пролітали снігові вихори. В одному з них була обгортка від цукерки. Іриска, сумно зауважила Соня й відчула, як рот наповнюється слиною. В іншому вихорі крутилася чиясь рукавичка, в

третьому нічого цікавого, скептично зітхнула дівчинка, і раптом побачила, що в третьому вихорі повз її вікно пролетіло й тут-таки зникло чудовисько!

Соня очам своїм не повірила. Дівчинка навчалася в третьому класі й уже давно не вірила у всіляких казкових істот. Але ж зараз вона сама бачила, як за вікном пролетіло велике волохате рожеве чудовисько.

- Бабусю! Бабусю! - Соня кинулася до дверей. - Там чудовисько!
- Не вигадуй казок! - озвалася з вітальні бабуся. - Можеш навіть не хитрувати, все одно я не дозволю вийти на вулицю. Бач, що вигадала чудовисько! Сміхота!
- Справді, як мені не соромно, - подумала дівчинка, - я ж знаю, що чудовиськ не буває. Мабуть, мені просто здалося.

Соня сіла на м'який килим і знову взялася до свого пластилінового баранця.

- Е, нікудишній баранець, - раптом почувся чийсь грубенький голос.
- Я знаю, - промовила Соня й спохопилася: в кімнаті, окрім неї, нікого ж немає! Чий це тоді басок? Оце-то досиділась, про себе міркувала дівчинка, то мені чудовиська за вікном ввижаються, то якісь голоси вчуваються
- Кепськувато розім'яла пластилін, - знову промовив той самий загадковий голос.
- Хто тут? перелякано запитала Соня.
- Це я.
- Я ц-це х-хто?
- Я це я, чудовисько, - почулося у відповідь.
- С-справжнє чу чудовисько? - загикуючись запитала дівчинка.
- Можеш подивитися, - відповів голос.
- А де ти?

- Та ось же, за вікном.

Соня підійшла до вікна. Люди добрі! Там справді стояло чудовисько. Воно було наче маленький стіжок сіна: не набагато вище за Соню, але з доволі великою головою, волохате, та ще й засніжене. Щоправда, сіно не буває такого яскраво-рожевого кольору та ще й (Соня лише тепер це розгледіла) в синю цяточку.

- Можна в гості? - спитало чудовисько.
- А т-ти не ку-кусаєшся? - спитала ошелешена Соня.
- Уу, - відповів несподіваний гість.
- Ну, то залазь, - Соня розчинила вікно й тут-таки для хоробрості вигадала: - Тільки дивись мені, бо я чемпіонка класу з бойового гопака.
- Е, а я чемпіон лісу з пластилінових баранців, - й бровою не повівши, вигадало чудовисько, спритно залазячи на підвіконня.
- А звідки ти тут узялося? - запитала Соня.
- Е, катався на вихорі, а потім дай, думаю, зайду. Знаєш, мені в лісі так самотньо.
- Ух ти! На вихорі! А я на санчатах люблю. З гірки. Або на лижах.
- Е, на вихорі краще, - запевнило дівчинку чудовисько.
- Я на вихорі не вмію, - чесно зізналася Соня.
- Е, навчу, якщо не забоїшся.
- Це я забоюся! - Вже зовсім осміліла Соня.
- Ану, пішли, зараз я тобі покажу, як я забоюся. Ми з Сашком… - Соня штовхнула двері. - Ой! Тільки мені на вулицю сьогодні не можна виходити. Бабуся заборонила. Вона в мене добра, але сувора.
- А батьки як?
- Я з бабусею живу, - пояснила Соня. Мій татко працює дипломатом у одній африканській країні, я весь час забуваю, як вона зветься. І мама з ним. А мене не взяли. Бо там, кажуть, комарі отакенні, дуже небезпечні. Й у школах нашої мови не розуміють. А мені ж треба вчитися Я вже так скучила за своїми. Але татко з мамцею за декілька місяців повернуться. І привезуть мені справжнього балакучого папугу.Уявляєш?! Ото клас буде! Вчитиме за мене вірші напам'ять, я на уроці тільки рота розкриватиму, а папуга з-під парти буде вірша шпарити!

«Садок вишневий коло хати, хрущі над вишнями сопуть» … Сильно придумано, правда? Ніхто не здогадається!
- Виходить, ти декілька місяців сидітимеш зачинена? - скривилося чудовисько.
- Та ні, тільки сьогодні. Та й то з перервою на обід.
- Е, тоді це не страшно. Можемо баранців поліпити. Я вже казав тобі, що я чемпіон з баранців?
- Угу, - кивнула Соня. - А тебе як звуть?
- Та ж Чудовисько.
- А мене Соня. Ти хлопчик, правда?
- Я чудовисько, - шморгнуло носом Чудовисько.
- Я мала на увазі: ти він, а не вона?
- Та, мабуть, він, - стенув плечима несподіваний гість і взявся розминати пластилін. Чудовисько справді був мастаком баранців ліпити. Вони в нього виходили дуже акуратні й симпатичні. Коли баранців уже було з пів-отари, Чудовисько підхопився.
- Буду йти, - пробасував він, - уже вечір.
- Приходь ще, - сказала Соня, відчиняючи вікно. - З тобою цікаво, Чудовисько в горошок.
- В горошок, в горошок! Я в бабу вдався, - кивнув Чудовисько. Бувай!
- Бувай! - Соня зачинила за дивним гостем вікно і помахала йому вслід. Чудовисько розтав у темряві.

- ***Чому Соня була покарана?***
- ***Що побачила дівчинка у снігових вихорах?***
- ***Знайди опис Чудовиська і прочитай його.***
- ***Прочитайте вірш в особах, передаючи настрій дійових осіб твору.***
- ***Як гадаєш, що було далі? Продовж казку.***

ЛЕСЯ ВОРОНИНА народилася 1955 року в Києві. Закінчила філологічний факультет Київського університету. Працювала кур'єром, лаборантом, електромонтером, екскурсоводом. Мандрувала

Україною автостопом та Польщею на байдарках (це були спливи по Мазурських озерах, польських річках і річечках). Дружина Євгена Гуцала. Як журналіст працювала у журналах «Україна», «Соняшник». Член Спілки письменників України, член Асоціації українських письменників. Автор дитячих іронічних детективів, об'єднаних у серію «Суперагент 000»: «У пащі крокодила», «Пастка у підземеллі», «Таємниця підводного міста», «У залізних нетрях», «Таємниця золотого кенгуру», пригодницьких повістей «Пригоди голубого папуги», «Хлюсь та інші», «Таємниця Чорного озера». Під псевдонімом Гаврило Ґава написала понад сто сюжетів коміксів у журналі «Соняшник». Літературні псевдоніми: Гаврило Ґава, Ніна Ворон, Олена Вербна.

ТАЄМНИЦЯ ЧОРНОГО ОЗЕРА

Того ранку я вперше поїхала з татом на пташиний базар купувати рибок. Я весь час боялася, що рибок там не буде, а продаватимуть самих пташок. Та виявилося, що на базарі повно усяких звірів. Якась гладка тітонька тримала в руках кошика з малесенькими цуциками й голосно примовляла:

— Справжні японські кишенькові собачки! Найкращий друг у сучасній квартирі! Жити може в рукавичці! Гавкає дуже тихо. Сусіди не сваритимуться. І харчів мало їсть. Купуйте! Кишеньковий друг людини — економно й модно!

Я все стояла й роздивлялася отих економних цуциків, але тато потяг мене далі. І раптом ми обоє спинились, мов укопані. Навпроти нас за прилавком стояв носатий дядько в засмальцьованому піджаку, а перед ним у великій банці сиділи... дві білі жаби. Так, справді, жаби були зовсім білі, з рожевими очима, а в усьому іншому - точнісінько такі, як їхні зелені родички. Дядько вдоволено всміхнувся, підніс брудного пальця і сказав:

— О! Досягнення сучасної науки! Купуйте! Недорого віддам — за долара!

Тато стояв з розкритим ротом. Я й сама відчула, що від подиву роззявила рота. Але тут тато стріпнув головою й дуже ввічливо спитав у дядька:

- А навіщо нам біла жаба?
- Та ви що? Радість дитині яка! Скрізь жаби зелені, а в неї біла буде! Не сумнівайтеся! Купуйте!

І тато якось розгублено простяг дядькові гроші.

— Та беріть уже дві, до пари. Щоб їм сумно не було, — сказав дядько і вправно запхав у поліетиленовий пакет двох білих жаб.

— Тату, а рибки? — раптом згадала я і з жахом подумала, що замість омріяних рибок в акваріумі сидітимуть ці дві страшнючі жаби, а може, ще й кумкатимуть, як на болоті.

— З рибками, Олю, тепер нічого не вийде. Як вони житимуть в одному акваріумі з жабами? — сумно сказав тато. Він уже й сам, мабуть, був не радий, що піддався на вмовляння дядька.

Але тут мій погляд спинився на одній жабі, і я мало не зойкнула з переляку: вона підморгнула мені своїм банькатим рожевим оком.

«Та ні, не може цього бути, — подумала я. — Жаби не можуть отак по-змовницьки підморгувати! Це мені просто привиділося».

Та жаба й далі пильно дивилася мені в очі, а тоді я раптом ясно почула в себе в голові:

— Не бійся! Ми тобі все пояснимо. Тільки віднеси нас до Чорного озера. Скоріше!

Я вражено глянула на тата, але він, здається, нічого не помітив. А в голові моїй знов озвався роздратований голос:

— Швидше! А то ми тут задихнемося!

І я слухняно попросила тата:

— А можна, я випущу жаб на волю? Шкода їх. Адже відпускають навесні пташок...

— Олю, ми ж їх тільки-но купили, — образився тато.

Та я не відступала:

— Ну й що? Ти ж мені їх подарував. І тепер я можу робити з ними, що схочу. Ти ж мене сам учив берегти природу.

Тато здивовано глянув на мене. Потім перевів погляд на жаб. А ті, ніби почувши нашу розмову, полягали на дні поліетиленового кулька й позакочували великі рожеві очі.

— Господи, дивитися на них гидко. Ще й додому не довеземо. Мабуть, і справді відпусти їх, коли хочеш. Теж мені, досягнення науки! — тато махнув спересердя рукою й пішов додому.

А я, притискаючи кулька до грудей, мов навіжена, кинулася бігти в бік Чорного озера. Добре, що воно було зовсім недалечко, посеред величезного занедбаного парку.

* * *

- ***Про кого йдеться у творі?***
- ***Як дві білі жаби потрапили до дівчинки Олі?***

Тепер, восени, коли листя з дерев поопадало, людей тут було зовсім мало. Вода в озері й справді була чорна й каламутна. Я швидко розв'язала вузол на кульку. В ту ж мить жаби, немов пружини, повистрибували на землю. Кілька секунд вони посиділи, тяжко дихаючи й кліпаючи банькатими очима. А тоді, як за командою, зіп'ялися на задні лапки, і я побачила, що на черевцях у них прилаштовані замки-блискавки.

— Допоможи нам скинути з себе цю погань! — знову почулося в моїй голові.

І я слухняно нахилилася й обережно розстебнула замок на животі в однієї, а потім у другої жаби. Подумки я впіймала себе на тому, що вже ні з чого не дивуюся.

Біла жаб'яча оболонка розпалася на дві половинки, мов гороховий стручок, і впала на сухе листя. Переді мною стояли двоє невеликих кошлатих чоловічків. Вони були вкриті зеленим хутром, схожим на жабуриння. Очі їхні світилися яскравим світлом, а на голові стирчали маленькі зелені вушка. Немов ріжки. Найбільше вразили їхні носи — довгі й рухливі, як хоботи.

— Мене звуть Дрон, — озвався один чоловічок. Я помітила, що в нього з-під зеленого хутра випинається чимале черевце.

— А я Круць, — тихо промовив другий. Він був якийсь понурий і боязкий. Весь час озирався й сумно ворушив довгим носом-хоботом, немов принюхуючись до небезпеки.

— Добре, на цьому урочисту частину закінчено, — нетерпляче затупцяв на місці пузатенький Дрон. — Про тебе ми все знаємо. Так що можеш нічого не розповідати.

— Звідки?! — нарешті здивувалась я.

— Ми вас усіх наскрізь бачимо, — зневажливо махнув ручкою Дрон і, як мені здалося, зверхньо примружив очі.

«Тільки цього мені бракувало, — подумки вжахнулась я. — Двоє якихось волохатих пуголовків можуть прочитати будь-яку мою думку! Треба думати тільки про гарне й шляхетне. Наприклад, про те, як я підібрала на смітнику цуценя, як віддала бутерброда голодному котові. А ще я поступилася місцем бабці в трамваї. Правда, вона була п'янюча і співала сороміцькі пісеньки». І тут, як навмисне, мені в голову полізли ті дурнуваті віршики.

— Нічого собі дитинка нам трапилася, — уїдливо зареготав Дрон і почухав черевце.

— Ви що, знущаєтеся з мене?! — крикнула я. — Ну то й залишайтеся тут самі. А я пішла додому. Шукайте собі інших рятівників!

Я й справді повернулася і хотіла вже йти геть. Ненавиджу, коли з мене сміються.

— Ой, ой, ой! Ми дуже злякалися... Не кидай нас напризволяще, люба дівчинко! Ти єдина наша надія!

Я глянула на гладкого Дрона й побачила, що він нахабно шкіриться. Зуби в нього виявилися яскраво-оранжеві, як у нутрії. Але тут мій погляд упав на Круця. І я вражено спинилася. Маленький волохатий чоловічок тихо схлипував, сльози бігли з його жовтих очей, а хоботок смішно посмикувався. Я враз забула про образу й нахилилася над нещасним носатим чоловічком. Мені схотілося взяти його на руки й притулити до себе, як кошеня.

— Нічого собі подорож у нас вийшла, — раптом зовсім іншим голосом сказав черевань. — Скільки було надій, скільки експериментів... А все скінчилося брудною баюрою, — він махнув лапкою в бік Чорного озера, — і тим, що нас упіймав перший же п'яниця-браконьєр. Звичайною авоською. Ось що найганебніше.

—Може, ви мені врешті розповісте все нормально, по-людському, — попросила я Дрона й схаменулася — в цій ситуації «по-людському» розповісти було просто неможливо.

Та уїдливий черевань цього разу ніби не звернув уваги на дурницю, яку я змолола. Він замислено поворушив хоботом, а потім якось по-особливому глянув на мене.

«Просвічує мою нещасну голову, як рентгеном», — ще встигла подумати я і відчула, що зі мною коїться щось незрозуміле. Я ніби почала виходити зі свого тіла і раптом побачила себе збоку. Цибата чорнява дівчинка із зеленими очима сиділа на горбочку, встеленому сухим листям. Здавалося, що вона мріє про якісь дівочі дурниці. Але я знала: це лише моя порожня луска, машкара. Сама я, невидима, стою поруч і очей не можу відвести від своєї покинутої оболонки.

— Гей! — почула я голос Дрона. — Не бійся. Цей фокус уміють робити усі наші.

— Ваші? Хто?

— Зараз ти все побачиш сама. А чи зрозумієш — це вже інша справа. — Вредний Дрон зробив знак Круцю, і вони вправно почали натягати на себе жаб'ячі костюми.

Раз! І блискавка защібнута. Переді мною знову сиділи на землі дві білі лупаті жаби.

* * *

- ***Знайдіть і прочитайте опис прибульців Дрона та Круця.***
- ***Про які риси характеру свідчать їх вчинки?***
- ***Чи вразила тебе поведінка дівчинки? Чим саме?***

І тут я не витримала, наче тепер це було найважливіше, і спитала:

— А чому ви білі? На вас же одразу звертають увагу.

— Знайшла про що питати. Ну... творча невдача, — забубонів Дрон. — Щось там не вийшло з барвниками. І потім водичка у вас... сірчана кислота навпіл з мазутом. Дивно, як ваші нещасні жаби тут виживають. Круць їх жаліє… Тут ціла цивілізація гине, а йому якихось жаб шкода!

— Як це — гине? — вражено спитала я.

— А отак! Гаплик вашій цивілізації. Йолопи нещасні! Самі винні. Дивно, що ви ще не все зжерли й отруїли. Теж мені — «царі природи»! Тьху! — Дрон спересердя хотів плюнути, але замість того з його рота вилетіла якась довга рожева стрічка й зачепилася за гілку бузини.

— Ну от, бачиш, вічно ти сердишся, лаєшся, а тепер в тебе відлетів язик. Я ж казав, що костюми ще не готові. І взагалі на цю планету летіти було небезпечно, — запхинькав Круць.

— Бідолашна наша тарілка лежить на дні болота. Ніякими силами витягти ми її звідти не можемо, — жалібно додав Круць. — І крім п'яниць ми тут нікого не зустріли. Намагалися полагодити двигун — все марно!

— А коли наважилися вийти на поверхню, тут-таки попалися тому носатому ханизі.

— Ми, видатні вчені, автори трансгалактичних проектів, винахідники міжзоряних телепатичних струменів! Ми були продані на смердючому аборигенівському базарі за пару жалюгідних зелених папірців! — Я відчула, що Дрон, якби міг, заскреготав би подумки зубами.

— Ну чому жалюгідних? Це ж валюта — долари! — спробувала втішити я розгніваного вченого. Та відчула, що його аж тіпає від люті, і вирішила більше не ятрити йому рани.

— Ходімо! — похмуро мовив Дрон. — Він чомусь вважає, що ти зможеш нам допомогти.

Круць враз перестав зітхати й жалітися і суворо промовив:

— Так! Я в цьому впевнений. А ти, Дрон, не ображайся на мене, — просто цинік! — І Круць рішуче стрибнув у воду. Дрон махнув лапкою і подумки наказав мені:

— За мною! — і теж шубовснув у чорну каламуть.

Подумки я здригнулася, передчуваючи холодну купіль, але, занурившись у воду, не відчула нічого. «Ага! Я ж зовсім забула — тепер я привид...»

Ми спустилися на дно озера. Жаби пливли попереду, смішно дриґаючи лапками, а я ледве розрізняла їх серед каламутної води. І коли вони спинилися й присіли на краю якогось маленького круглого предмета, я спершу не зрозуміла, що це і є космічний апарат — посланець могутньої цивілізації. Я мало не зареготала. Цей міжгалактичний корабель був схожий на звичайну пластмасову тарілочку з іграшкового сервізу. Тарілка була вкрита мулом і грязюкою і вже наполовину вгрузла у дно. Дрон нахилився і натиснув на якусь невидиму кнопку. Зверху відкрився маленький люк, і Дрон з Круцем спритно пострибали всередину. Я, мов прозора хмаринка, просочилася за ними.

Нутрощі тарілки були дивні. Жодних меблів там не було. Лише на стелі я помітила два гаки.

— Ми на них спимо, — пояснив мені Круць.

— На чому? — не зрозуміла я.

— Почепившись ногами за гачки. Головою донизу.

— Навіщо?

— Це для того, щоб у польоті, який часом триває довгі роки, не старіти.

— Як? Невже все так просто? Для того, щоб зберегти вічну молодість, треба просто спати догори ногами, як кажан?

— Так! Це перша таємниця, яку ми тобі відкрили, — озвався Дрон. — А тепер до діла. Поглянь, це і є наш надпотужний двигун. — Дрон заговорив поважно, навіть урочисто.

— Ось він! — Круць показав на блискучий плаский предмет розміром з ніготь на мізинці. Я придивилася й зойкнула з подиву:

— Та це ж звичайна сонячна батарейка!

— Так! Але чому звичайна? Це один з найвидатніших винаходів нашої цивілізації. Хоча що ти в цьому розумієш?

— Заждіть! — Я просочилася крізь люк і за мить вже стояла на березі біля свого покинутого тіла. Я знову з цікавістю поглянула на себе збоку. Треба сказати, що картина була невтішна: порожні, вирячені очі, роззявлений рот, розкудлане чорне волосся на голові. Але треба було поспішати. Я зосередилася і уявила, як входжу в свою оболонку. Так, як Круць і Дрон залазять у свої жаб'ячі костюми. І в ту ж мить відчула, що в мене страшенно свербить у носі.

«Ну от, ще й застудилася», — подумала я і побачила, як до мене підстрибують двоє білих жаб.

— Куди ти втекла? — обурено закричав на мене Дрон.

— Невже ти злякалася? — докірливо приєднався до нього Круць.

Але я не розгубилася. Швидко розстебнула годинника в себе на руці, підчепила кришечку ззаду і витрусила на долоню маленьку сонячну батарейку. Точнісінько таку, яка лежала у зелених чоловічків у тарілці. Тільки моя була нова.

— Звідки? Звідки це у тебе? — Круць вражено лупав рожевими очима.

— Та в нас їх повно. Як бачите, не такі вже ми й відсталі. Просто вам не пощастило — потрапили ви на дно брудного Чорного озера й чули розмови місцевих п'яничок.

Але інопланетяни мене не слухали. Мов заворожені вони дивилися на батарейку, що лежала на моїй долоні.

— І ти зможеш віддати нам ЦЕ? — несміливо озвався Круць.

— Так, будь ласка, — і я простягла йому батарейку.

— Вибач, — подумки перепросив мене Дрон. — Я помилився. Виявляється, ви не такі вже й безнадійні. Прощавай, Олю! Зараз нам треба відлітати. Але ми повернемося. Неодмінно.

— Як же ви мене знайдете?

— Не хвилюйся, тепер ти зможеш спілкуватися з нами на будь-якій відстані. Вважай, що це тобі подарунок від нас. Передавати думки набагато простіше, ніж керувати космічними апаратами.

Вони помахали на прощання лапками й шубовснули у воду.

За кілька хвилин я побачила, як над озером засвітилася малесенька зелена цяточка. Вона піднімалася все вище і вище вгору, аж поки не зникла серед сутінків, які вже опустилися над Чорним озером.

Я стріпнула головою. Невже все це було насправді? Я зустрілася з представниками позаземної цивілізації? Але ж я так нічого й не встигла дізнатися про них.

Я похнюпилась і повільно пішла з парку. Але тут у мене в голові залунало:

— Не журись! Ми прилетимо. І дуже скоро. Через місяць або через рік. Ти тільки чекай.

Відтоді я щодня стою на голові — на всякий випадок, щоб не старіти. Треба ж дочекатися інопланетян!

- ***До якого жанру віднесеш цей твір? Що спільного з повістю, а що з казкою?***
- ***Чи змінилося твоє ставлення до прибульців? Обгрунтуй свою думку.***
- ***Якби тобі довелося поспілкуватися з інопланетянами, що б ти розповів їм про Землю і землян?***
- ***Визнач основну думку твору: що основне хотіла сказати авторка своїм читачам?***

Євген Гуцало
(1937–1995)

Євген Гуцало народився на Вінниччині у сім'ї вчителів. Змалку захоплювався книжками, прислухався до народних пісень, влучного слова. Рано почав писати власні твори. Згодом він багато вчився, працював. Його творами захоплюються і дорослі, й діти.

Читаючи оповідання «Перебите крило», зверни увагу, як виразно змальовано характери героїв твору, відчуй ставлення автора до зображуваного.

ПЕРЕБИТЕ КРИЛО

Весняний ранок був м'який і теплий, од землі ще біленька пара здіймалась, коли Денис побачив на стрісі боцюнів.

— Лелеки! Лелеки! — злетіло з Денисових уст, проте злетіло тихенько, бо він боявся наполохати птахів.

У їхньому селі не в одного хазяїна гніздились на хаті лелеки, й Дениско дивувався, чого ж то на їхню не сідають. Невже правду кажуть, що в лихого вони не поселяться, а тільки в доброго й сердечного? Коли правду, то, виходить, що й Дениско лихий, і мати його, і батько? Про матір і батька він і слова поганого не міг сказати, а от про себе... Либонь, через нього лелеки не гніздились на їхній хаті, бо за собою не один гріх міг знайти. Тепер він радів!

Денис ускочив до хати й закричав на повен голос:

— Мамо, тату! В нас на хаті боцюни мостяться!

— Слава тобі Господи! — сказала мати і всміхнулась.

Батько теж зрадів не менше за Дениска.

— Треба б їм старе колесо покласти на хату, хай у ньому мостяться.

І він таки, приставивши до стіни драбину, виніс на хату старе колесо від воза. Лелеки безпечно ступнули до колеса й поклали принесене в дзьобах галуззя в середину обода. Наче так і мало бути. Денискові вуста самі розпливлися в усмішці, він засміявся беззвучно, а батько, поглянувши на сина, й собі не зміг утриматися, щоб не всміхнутися.

Цілий день лелеки тільки те й робили, що товклись на хаті. Ввечері, натомлені, вони примарно бовваніли на гребені, стурбовано поклацуючи дзьобами, наче перемовлялись.

І з того дня Дениско уже мав клопіт — стежити за своїми лелеками. Скоренько вони й гніздо виклали, незабаром лелька яєць нанесла, всілась вигрівати. Боцюн літав на луки і носив їй їсти, а то, коли лельці надокучало весь час сидіти на одному місці, він сам умощувався на гнізді, а вона злітала вгору, щоб крила розім'яти, щоб підхарчуватись.

Прийшов подивитись на Денискових боцюнів і його Олег Кочемас.

— Боцюни як боцюни,— надув свої губи-варениці.— По нашому селу таких повнісінько. Ти не радій, вони ще можуть і полетіти.

— Як це вони полетять, коли вже й гніздо змостили? — образився Дениско.

— А так! Гніздо змостили, а яєць нести не стануть!

— Це наші лелеки, вони тут і зостануться!

— Ваші! — скривився Олег.— Раніше ж у вас не було? Не було! Це вони з чужої хати перелетіли, то назаді подадуться. Бо вони тільки в гарних людей мостять гнізда!

— А ми... А я... — здригнувся в Дениска голос.

— А який же ти гарний,— мовив розсудливо Олег Кочемас,— коли раніше вони твою хату обминали?

Сказав — і геть подався. Дениско аж згодом отямився, крикнув йому вслід:

— А на твоїй і досі нема жодного, й досі обминають.— Проте Олег не почув, бо й не оглянувся.

* * *

Минуло трохи часу, й одного разу, зайшовши до хати, батько сказав радісно:

— Ну, наші чорногузи вже й діток мають.

— Яких діток?— спершу не втямив Дениско.

— А лелеченят!

Дениска наче вітром здуло від книжки. Де ж ті лелеченята? Ставши оддалік, поглядав на хату, але, крім лельки, нічого не бачив.

Угледів лише наступного дня, як із-під крила висунулась маленька голівка, цікаво глипнула на світ гострими очицями й зразу сховалась. «Що ж,— гордо подумав Дениско,— тепер і ми як люди».

Він таки не втримався й похвалився Олегові, що в них уже й лелеченята вилупились.

— А скільки? — спитав той.

— Звідки ж я знаю!

— Хе! — глузливо скривився Олег.— Лічити не вмієш, чи що?

— Лічити вмію, але ж вони ще не вилазять з-під лельки, вона їх вигріває.

—То й що? Видерись на хату, підніми її й полічи. Добре?

Дениско мимоволі пообіцяв:

— Добре.

* * *

З причілка хати стояла драбина, міг би залізти по ній нагору, а там уже по стрісі. Навіть одну ногу вже поставив на щабель, а потім передумав лізти. Як же так — лельку піднімати над гніздом? А коли лелеченята злякаються його і врозтіч кинуться, попадають? Е-е, та тоді вже ніколи жоден боцюн не прилетить на їхню хату.

Так і не зважився Дениско — краще вже не знати, скільки тих лелеченят, аніж горя завдати птахам...

А потім малеча вчилася літати. Що вже насміявся Дениско! Хоч і попідростали, хоч уже завбільшки із своїх батька та матір, а літати ну зовсім не вміють, начев них немає крил, наче вони не птахи. Походжає по стрісі, а підійде до краю — і вже напружилось усімтілом, уже боїться, наче хтось його в спину штовхає чи за хвіст підпихає.

— Е-е,— сказав одного разу Олег Кочемас.— Твої, видно, так і не навчаться... А в тітки Устини вже літають, і в Максима Крутивушка... О, бач, мало не перевернулось,— він зареготав, стежачи, як одне з лелеченят, ринувши з хати в білий світ, невміло чіпляється лапами за ясеневу гілку.

— Але ж не перевернулось! — торжествував Дениско.

— От спом'янеш моє слово, що воно ніколи отуди-о не долетить.

І Олег узяв дрючок та й кинув угору, показуючи, куди не долетить незграбне лелеченя.

І кинув так, що влучив у крило лельці, що саме пролітала над хатою. Лельку наче підтяло, вона раптово опустилась на стріху.

— Що ти накоїв! — закричав Дениско.— Ти їй крила перебив! — І він побілів із лиця, і йому раптово так заболіло коло серця, наче то його самого вдарили.

— Та я ледь торкнувся,— став виправдовуватися Олег.— Я ж не навмисне. То вона сама налетіла на дрючок.

— Ану геть з мого подвір'я!

Олег постояв якусь мить, наче вагався, а потім пішов-таки.

- Чому Дениско та його батьки раділи прильоту лелек?

- У чому виявилася їх турбота про птахів?

- Яке нещастя сталося з лелекою?

- Що зробив Олег лелекам?

- Як поставився до цього Дениско? А як би ти вчинив на його місці?

* * *

Лелька й справді не могла літати перші дні. Вона то в гнізді сиділа, то по гребеню ходила, тривожно поклацуючи дзьобом, а коло неї весь час тримався занепокоєний боцюн. Лише малеча наче нічого не відчувала — вона вчилась літати, і в усіх уже виходило не так і кепсько. А потім, видно, лельці перестало боліти, й вона сама почала літати разом із своїми дітьми.

А скільки було Денискові радості, коли одного разу сімейство дружно знялося з хати, якийсь час покружляло над подвір'ям, а потім полетіло собі на луки чи до лісу.

Був такий радий, що навіть з Олегом Кочемасом помирився, розказавши, що лелеки його тепер усі вже літають, щойно подались на луки.

— От бач,— буркнув Кочемас.— І нічого не сталось, а ти сердився.

— Скоро й у вирій подадуться!

— А чого ж, подадуться, восени...

Зненацька спохмурнів Дениско — у вирій вони, звісно, подадуться, а от чи повернуться назад? Після того, як над їхньою хатою було лельку підбито? Й він, насупившись, подався геть від Олега, а той не міг утямити, що ж сталося з Дениском, котрий оце щойно помирився з ним і знову розгнівався з доброго дива...

* * *

Одного ранку — прозорого, теплого — небо сповнилося сумним лелечим гомоном, і Дениско відчув: відлітають сьогодні. Того дня було йому сумно, ніби щось втратив. Немилі стали йому ігри, сам собі став немилий... Пізно ввечері подивився на хату — пусто там, таки полетіли.

І він якийсь час стояв, ніби сподівався, що помиляється, що вони все ж повернуться... Вранці батько збирався на роботу. Дениско давно вже проснувся і стежив за ним із ліжка розширеними, журними очима. Ось за батьком зачинились двері, прогупало в сінях, прогупало надворі, та зразу ж — двері знову відчинились, уже раптово, і батько закричав:

— Лелеки повернулись!

Дениско якусь мить лежав іще, бо не втямив, які ж; це лелеки могли повернутись, а потім зненацька схопився та й, босий і роздягнений, гайнув надвір.

Притулившись одне до одного, на хаті сиділо двоє лелек.

— Тату, — спитав, — а чого ж це вони повернулись?

Батько не відповів Денискові — либонь, і сам не знав, що ж це могло статись. Потім взяв лелека під одну пахву, лельку — під другу та й отак спустився з ними донизу.
— Тату, навіщо ти їх узяв? — допитувався Дениско, в якому все стислось від передчуття чогось невідомого, лихого.— Хай би сиділи на хаті, навіщо ти взяв їх?
— Подивимося, що з ними сталось, чому не полетіли .
У сінях він узявся обмацувати лелек — спочатку його, а потім її. Раптом пальці його затримались на лельчиному крилі, ніби натрапили на невідому перепону.
— Помацай і ти, Дениску...
Дениско торкнувся й відчув пальцями чималеньку ґулю.
— Це ж хтось перебив їй крило,— сказав батько,— от вона й не змогла полетіти у вирій.
— Але ж у селі вона літала,— скрикнув Дениско.
— В селі то літала, а чужий край — далекий, от і не змогла здолати шляху, от і назад повернулась.
— А лелека чому повернувся? В нього ж цілі крила.
— Ех , сину, сину! — зітхнув батько .— Цілі крила, а любить він її, вірний своїй лельці, тому й зостався з нею. Не залишив напризволяще в горі і біді.
— Що ж ми робитимемо тепер?
— А що? Доглядатимемо. Коли лелека не залишив у нещасті свою лельку, то ми теж не зоставимо.
Заніс батько птахів до хати, а сам подався на роботу.

- З яких рядків тексту можна довідатися про тривогу Дениска за долю лелек?

- Як батько пояснив повернення птахів?

* * *

І тут до хати зайшов Олег Кочемас. І тільки він переступив поріг, як у Денисковій голові блискавкою майнуло: це ж він перебив лельці крило, отоді, коли дрючком кинув.
— А чого це ти лелек у хаті тримаєш? — запитав Олег. — Вони що, у вирій не полетіли?
Денискові од гніву відняло мову, що він і слова не може сказати.
— Е-е, мабуть, ти приручив їх, бо вони й не бояться нічого.
Дениско ж і язиком не в змозі ворухнути.
— Вони так і зимуватимуть у хаті, еге ж?
Тоді вже Дениско вибухнув гнівом:
— Зимуватимуть, авжеж зимуватимуть, бо ти забув, як лельці крило перебив?
—Я? Перебив? — побілів Олег. — Коли це було? Він уже й не пам'ятав, коли це було!
— Геть ізвідси, коли ти такий! — закричав Дениско. Лелеки злякались, підскочили до вікна, ніби хотіли через шибки вискочити надвір. Олег Кочемас постояв трохи, постояв, далі хутенько повернувся і щез.

- Що означають вислови: вибухнув гнівом; зненацька схопився; у голові блискавкою майнуло?

* * *

Дениско залишився в хаті. Птахи вже заспокоїлись, посідали коло печі й сиділи. Коли це знову заскакує Олег.
— Чуєш,— каже,— віддай мені обох чи хоч одного, я сам доглядатиму.
— Віддати тобі? А вони твої? А ти хіба здатен доглядати? Ти здатен тільки нашкодить, ось!
Увечері батько переніс птахів до повітки. Звісно, можна було б випустити, щоб на волі ще трохи політали, та холодом війнуло, негодою.
Так і зимували вони всю зиму — то в хаті, коли холоднішало, то в хліві коло корови, коли відпускали морози. З Олегом таки помирився Дениско, хоч і не хотів, та надто вже часто прибігав той і допитувався за лелек: а як там крило, а може, їсти щось принести, то він миттю. Видно, й справді переживав хлопець, що заподіяв лихо лелекам.

* * *

Потепліло, потяглися в небі перші ключі перелітних птахів. Настав день, коли вони з батьком винесли своїх лелек надвір. Батько тримав лелека, Дениско ж — лельку.
— Ну! — скомандував батько, й вони обоє підкинули своїх птахів угору.

Лелеки важко замахали крильми, ніби намагалися здертись угору, а далі ж усе легше й легше почали злітати... Дениско сміявся від радості, батько теж сміявся. Лелеки нікуди не подались, вони опустились на хату і взялись походжати там, як і минулої весни та літа походжали.

- ***Який момент вас найбільше схвилював?***
- ***Чому оповідання має щасливий кінець?***
- ***Які вчинки Олега засвідчують, що він зрозумів свою провину?***
- ***Чи змінилася ваша думка про Олега? Чому?***
- ***Прочитайте прислів'я. Яке з них може бути заголовком оповідання?***

Не чини другому того, що тобі не мило.
Терпіння і сумління все долають.
Себе перемогти – найбільша перемога.

- ***Як можна продовжити оповідання? Яку кінцівку ви запропонували б до твору?***

ВІКТОР КАВА (1937-2004) народився серед чарівної чернігівської природи, де зелені горби переходять у глибокі балки, де тихо несуть свої води Удай та Лисогір, у селі Поділ. Батьки його вчителювали. Віктор мав змогу часто слухати казки, пісні, загадки, яких бабуся знала безліч. З дитячих вражень найяскравіше вкарбувалися в пам'ять воєнні роки. Батько пішов на фронт. Пам'ятає хлопчик холод, голод і страх...

Вірші Віктор почав писати рано, ще в дитинстві. Школу закінчив із золотою медаллю. Довго хлопець писав вірші, але сам же ними був незадоволений. І наважився одного разу показати свій поетичний доробок Павлові Тичині. Тичина й порадив юному поетові спробувати себе у прозі для дітей. Володимир Іванович написав для дітей чимало книжок: «Історія одного велосипеда», «Мені не страшно», «Так пахла тиша», «Прогуляний день» та інші, якими засвідчив глибоке знання дитячої психології. Його творчість відзначена премією імені Лесі Українки, а окремі твори перекладені іноземними мовами.

Я І МІЙ ТЕЛЕВІЗОР

Вітя Таран мерщій ускочив до кімнати, швиденько роздягнувся, гупнув на стілець біля свого столу й ухопився за ручку. Коли мати глянула з-за дверей, він уже щось писав, низько схилившись над зошитом і голосно сопучи. Мати пильно подивилася на сина, підозріливо спитала:

— Ти що, тільки-но од Митька? Знову весь день дивився телевізор?

Вітя не одразу підвів голову, мовби не чув материних слів, цілком поринувши у працю. Нарешті глянув.

— Еге, таке скажеш — тільки-но! Лише перед твоїм приходом заскочив на хвильку до Митька, щоб порадитись, як писати твір. Нікуди ви зі мною на канікулах не їздили, не ходили, надворі дощ утюжив, про що ж писати? — сумно мовив. — Спасибі Митьку, дещо підказав...

Мати мовила примирливо:

— Ну, пиши, не буду заважати. Та не засиджуйся довго за столом, бо ж завтра до школи.

Вітя вхопив вухами її слова, що завтра до школи, решту пропустив повз них. А таки ж завтра. І кров з носа треба написати твір. Не хочеться завдавати кривди своїй учительці. Олександра Іванівна аж зіщулиться, мов од холоду, коли ти не виконав домашнього завдання чи мекаєш-бекаєш біля дошки. Тоді так прикро стає на душі... Зате після гарної відповіді вона все одно гладить по голові своєю теплою шовковистою долонею. Тоді стає так приємно й чомусь ніяково... Вітя труснув головою, для чогось посмикав носа - що писати? Справді, нічогісінько цікавого не було цього на канікулах. Може, вигадати? Он скільки захоплюючих історій бачив він по телевізору. Цілий зошит можна ними заповнити. Вітя приплющив очі, перед його внутрішнім зором наче кінострічка побігла... Рішуче опустив ручку на папір. «На другий день канікул ми поїхали з татом в аеропорт, сіли на літак і полетіли в Сухумі, де на волі живуть мавпи. Скільки їх там! З одною я познайомився, а заговорила до мене людським голосом», ручка спіткнулася. Та не повірить у те Олександра Іванівна. На Вітю з майже чистого аркушика паперу є глянули вчительчині очі, вони мовби казали докором: «Нащо ж ти брехати узявся?» Він сердито подивився на телевізор, котрий байдуже блимав на нього з кутка великим оком. Наче він сам не винен, що Віті нічого писати про канікули. Ні, він у всьому винен! От хай і сварить його Олександра Іванівна...

«Я встав уранці, вмився, поснідав і хотів іти гуляти, аж сонце зазирнуло до кімнати. Просто так, щоб перевірити, чи працює, увімкнув телевізор. А там саме показують мультиплікаційні фільми. Один за одним, один за одним... Коли вони скінчилися, пішло кіно про пригоди хлопців Павлуші та Яви і їхньої корови Контрибуції. Таке смішне, що я впав зі стільця й коліно забив... і од нього відірвешся? А тут і обідати час настав». Вітя задоволено всміхнувся: чиста правда лягає на папір. Хіба думають дядьки й тітки там, під височенною телевежею, щоб діти нормально відпочили: побігали по подвір'ю, пограли у квача? Їм аби екран не був порожній.

«Пообідавши, я твердо вирішив піти у двір. Вже навіть пальто надів і став шнурки зав'язувати на черевиках. Аж гульк — подзвонив у двері мій товариш Митько. Виявляється, його мати на роботі захворіла й прийшла додому. Прийшла, вимкнула телевізор і попросила Митька з квартири. Мовляв, ще грип від мене перехопиш, краще піди на свіже повітря. А Митько саме дивився фільм про гангстерів.Як же йому не дізнатися, чим він закінчиться? То я знову натис на вмикач. Хіба відмовиш гостеві й товаришеві? Самому довелося сісти поруч...»

На хвильку замислився. Чи писати про той вечір всю правду? Рішуче махнув рукою — правду й тільки правду!

«Митько подався від мене перед самим приходом моєї мами. Мені було соромно, що я не виконав обіцянки, даної матері, — не стирчати перед телевізором, а сходити погуляти й купити хліба. Щоб не засмутити її, та й батька також, миттю одягнувся, зганяв до магазину, а потім ще й пройшовся по калюжі, аби мати подумала, що я довго гуляв, і вернувся додому. Звичайно ж, мати була впевнена, що я набігався по подвір'ю донесхочу».

Вітя скорботно похитав головою. Бо ж і третього, і четвертого дня телевізор не відпускав його від себе. Одне, що на канікули зібрали для дітей найкращі передачі, мабуть, весь рік їх копичили, а друге — Митько приходив щодня до них. Бо його мати все хворіла.

Під вечір четвертого дня телевізор по-людськи охнув, клацнув і замовк. Поволі згас екран, тільки яскрава зірочка невблаганно танула на ньому. Митько зітхнув на повні груди, навіть сльозу розтер на щоці, мовби втратив найкращого друга. Вітя також мимоволі зітхнув. Знічев'я друзі підійшли до вікна, визирнули. А надворі дощ припинився, сонце купається в калюжах. Десь глухо гупнув м'яч. Скалатнулися їхні озерця — надвір, негайно надвір!

Вітя плямкнув губами — еге, не так сталося, як вдалося. Коли він одягавсь, а Митько вже стояв на порозі, різко пролунав дзвінок. Відчинили — Митькова мати. Вона, звичайно, здогадалася, де її син і що любить, однак не сварила, тільки попрохала побути годинку вдома, бо їй треба в поліклініку на виписку, має телефонувати батько. Стривожиться, коли ніхто не візьме трубку... Хлопці похнюпилися, та ненадовго: його ж через годину ноги винесуть їх надвір!

Але ж у Митька був великий кольоровий телевізор. До то вже за краса! І Вітя як сів на стілець біля нього, з наче прилип. Звичайно, Митько був біля гостя.

Митькова мати повернулася надвечір. Бідкалась, що грип зібрав велику чергу. Хлопці було піткнулися надвір, і й вернулися — сонце закрилося хмарами, знову задощило, загув холодний вітер, стали пролітати сніжинки. Наступного дня Митькова мати зраночку подалася і роботу, тож телевізор цілий день не відпускав хлопців од себе. Вітя описав усе це, зиркнув на німий та сліпий телевізор, журно подумав: «Невже на цьому тижні ні прийде майстер з ремонту?»

І дописав останнє речення: «Отак телевізор позбавив мене й Митька канікул.

- Коли і де відбувались описувані події?

- Як довго вони тривали у часі?

- Назви дійових осіб оповідання. Хто головний герой твору?

- Простеж, як змінювався задум Віті щодо написання твору? Про що це свідчить?

- Перечитай текст Вітиного твору. Чи погоджуєшся ти з його висновком? Які думки хлопчика викликають посмішку?

- Якими ви уявляєте Вітю і Митька? Що схвалюєте, а що засуджуєте у поведінці головного героя?

Анатолій Григорук народився 1932 року на Вінниччині в родині службовця. Закінчив Бердичівську середню школу, філологічний факультет Київського державного університету ім. Тараса Шевченка. Два роки вчителював на Хмельниччині. Певний час працював викладачем на кафедрі стилістики КДУ. Працював у видавництвах. Першу книжку «Семафори відкрито» видрукувано у видавництві «Веселка». За нею побачили світ «Гусак Червонолап», «Сніговик-дражнилко», «Жилетка «Пінгвін», «В цьому дворку як у вінку», «Пухова сніговиця», «Солом'яне море», «Чим хата багата», «Що край, то звичай», «Побрехенька про лиху напасть», «Волелюбний вітер», «Праправнук барона Мюнхгаузена».

ХТО МІНЯЄ, ТОЙ НІЧОГО НЕ МАЄ

Дениско лежав на м'якенькому, зігрітому сонцем спориші, й час від часу прикладав до ока свою дудочку. Грати на дудочці йому вже набридло, то він, ніби в підзорну трубу, став роздивлятися в неї воронячі гнізда. Де не візьмись — Денисків приятель Тимцьо. В одній руці у Тимця було дротяне кілечко, в другій — зелена пластмасова мисочка.

— Думаєш, я не знаю, що це? — спритно підхопився на ноги Дениско. — Це мильні бульбахи пускати.

— Ну і знай собі,— зверхньо буркнув Тимцьо й тут-таки видмухав бульбаха, великого й синього, як баклажан.

— Тимчику, хочеш поміняємось? — у захваті прошепотів Дениско. — Тобі дудочка, мені кілечко.

Тимцьо кілька хвилин щось обмірковував, а тоді мовчки простяг Денискові кілечко, взяв дудочку й покушпелив своєю дорогою...

Цілісінький день Дениско не випускав кілечка з рук. Потай від бабуні він змилив аж два шматки мила, і якби бульбахи тут-таки не лускали, то, мабуть, виповнили б увесь їхній куток.

Проте під кінець дня охота пускати бульбахи в Дениска пропала. Він хотів був гайнути до Тимця, щоб переміняти все назад. Але зразу ж за ворітьми здибав Костика. Костик біг вулицею, тримаючи над головою саморобного вітрячка, який весело лопотів на вітрі.

— Стій! Зупинись-но! — загукав Костикові Дениско.— Хочеш за вітрячок кілечко з мисочкою? Будеш бульбахи пускати.

Костик ніби нехотя взяв кілечко, віддав вітрячка й побіг далі.

А Дениско уявив себе на справжньому реактивному літаку й до заходу сонця встиг оббігати з вітрячком мало не півсела.

Коли він уже присмерком вертався додому, то неподалік від своєї хати побачив сусідську дівчинку Гафійку. Гафійка тримала за нитку велику повітряну кульку. Кулька була незвичайна. Гафійчин тато наповнив її якимось легким, навіть легшим за повітря, газом, і кулька весь час намагалася висмикнути з рук свого хвостика й утекти в небо.

О, як Денискові закортіло тієї кульки! Ну, хоч умри — так закортіло.

— Гафієчко! Миленька! — тремтячим голосом вигукнув він. — Давай мінятися! Ти мені кульку, я тобі вітрячка. Дивись, як ловко крутиться в нього пропелер.

— Коли ти так просиш,— сказала Гафійка,— то, будь ласка, міняємося.

Щасливий як ніколи Дениско вбіг на рідне подвір'я. Під хатою на лаві сидів, спочиваючи після трудового дня, весь Бубликів рід.

— Гляньте! — вигукнув Дениско, показуючи на кульку. — Це за дудку. Спочатку я виміняв дротяне кілечко. Ну, щоб мильні бульбахи пускати. Потім за кілечко вітрячка. А оце зараз Гафійка віддала мені за вітрячка кульку.

Дениско підняв кульку над головою, і аж пристрибнув з радощів, що запопав такий скарб. Але саме тої миті кулька випорснула йому з рук і гайнула догори. Всі дивилися їй услід, поки вона не зникла з очей, а тоді перевели погляд на Дениска, що непорушно стояв серед двору, як мальований стовп.

— Ну, що ж, цікаво було подивитися, як міняють шило на мило,— без найменшого співчуття сказала бабуня.

— Проміняв бики на воли, аби вдома не були,— додав дідусь.

— Хто міняє, той нічого не має,— повчально зауважила мама.

— Міняйло без штанів ходить,— ще рішучіше відрубав татусь.

Тільки Мар'янка цього разу не прохопилася жодним словом. Як по щирості, то їй було трошки жаль і барвистої кульки, і самого Дениска.

- Прочитай, які речі привернули увагу Дениска.

- З чого видно, що хлопчик щоразу дуже захоплювався новою іграшкою?

- Які риси характеру Дениска виявилися під час його розмов з друзями?

- Підготуйся до читання діалогів в особах.

- Прочитай, як родина сприйняла Денискову розповідь.

- Знайди у тексті прислів'я. Поміркуй над їх значенням. Вживай при нагоді у своєму мовленні.

ІВАН СЕНЧЕНКО (1901 -1975) народився вХарківській області. Закінчив сільську і вищу початкову школу. Образ першої вчительки зберіг він у своєму житті на все життя. Це вона навчила його розуміти добро і зло, відрізняти прекрасне від потворного, прищепила любов до книжки, до художнього слова. Учився в Харківському університеті, працюючи водночас в редакціях харківських газет і журналів. Першими творами Івана Сенченка були вірші, проте шлях у літературі, за власним визнанням, він почав з оповідання «Чорноземні сили» (1922). Декілька його ліричних віршів, газетних нарисів та етюдів були лише своєрідним підготовчим етапом на шляху до серйозної роботи над новелами. Сенченко багато працював над перекладами українською мовою творів російський письменників. Сенченку належить низка публіцистичних статей і літературно-критичних праць про творчість Павла Тичини, Петра Панча та інших .

До кращих творів письменника для дітей належать повісті «Руді вовки», «Діамантовий берег», збірки оповідань «Мої приятелі», «Два дні з життя Женьки і Левка» та багато інших.

ХЛІБ СВЯТИЙ

Принесла баба хліб з магазину. Катруся не голодна була. Покуштувала і аж ніс зморщила:

— Фе, який поганий!

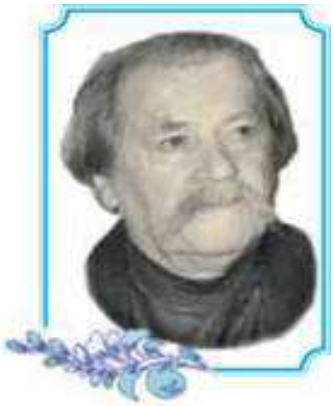

Бабуся розсердилася і почала навчати внучку:
— Так ніколи не можна говорити на хліб. Коли він чомусь не подобається, кажуть: «Хліб так негарно випечений...»
— А Юрчик теж не шанує хліба,— насупилася Катруся. — Не доїв надворі шматочка і кинув на землю. Потім із Сергієм почали його футболити...
— Ай, як негарно!— розгнівалася бабуся. І сказала внучці:
— І сама ніколи так не роби, і Юрчикові не дозволяй. Не доїла — однеси, у хлібницю поклади, пізніше доїси. А коли хтось кине на землю — накажи підібрати. Топтати хліб не можна. Хліб дає людям життя. Без хліба ж — голод, смерть. Скільки на світі людей перемерло без хліба! Хліб святий.

Катруся задумалася. Потім притулилася до баби: — Я більш ніколи не буду погано казати про хліб і не розкидатиму. І Юрчикові не дозволю. Тільки не треба сердитися на мене. Приголуб мене...

Бабуся поклала руку на голову внучці і пригорнула її до себе.

- Між ким відбулася розмова?
- Чи схвалюєш ти ставлення Катрусі до хліба?
- Яку пораду дала дівчинці бабуся?
- Чи добре вчинила дівчинка, коли наскаржилася на Юрчика?
- Підготуйся до читання оповідання в особах.
- Як ти розумієш слова бабусі: «Хліб дає людям життя»?
- Поясни назву оповідання.
- Склади текст-міркування за поданим заголовком, початком і кінцем.

ЧОМУ ПОТРІБНО БЕРЕГТИ ХЛІБ

Хліб-праця багатьох людей.
…
Без хліба немає життя на землі.

- Поміркуй, що ти можеш зробити для того, щоб хліб ще більше шанували.

ДМИТРО ЧЕРЕДНИЧЕНКО — відомий український письменник, перекладач. Він є автором художніх книжок для дітей та шкільних підручників. Народився 1935 р. на Черкащині.. Закінчив Київський педінститут. Редагував часопис для українського шкільництва «Жива вода», веде літературне об'єднання «Радосинь». Автор досліджень про видатних українців, рід Симиренків, національну символіку; розвідок про українських та литовських письменників, художників, педагогів, про українсько-литовські літературні взаємини.

ХЛОПЧИК ІВАСИК І ДІДУСЬ ТАРАСИК

Був собі хлопчик Івасик, якого дуже любив дідусь Тарасик. Любив, доглядав, бо Івасик часто мудрував. Ідуть ото вони луками як рівні, тільки й того, що дід висо-окий, а хлопчик низе-енький, дід бородатий, а внук навіть безвусий, у діда долоня, як сонях, а в хлопчика долонька, як ромашка. Ідуть собі, розмовляють, над нелегкими загадками вдвох метикують. А найбільше тих загадок в Івасика виникає.
— Діду, ді'!.. А куди ховаються рибки від дощу?
— А й справді — куди? Треба буде, онучку, дослідити. Ось підемо в дощ до річки та й засядемо в кущах, в куширах та й будемо спостерігати... Ми їх неодмінно застукаємо зненацька.
— О, діду! Ді'!.. А яким молоточком і по якій кувалдочці зозуля кує? Чуєте? Ку-ку, ку-ку... Ось прислухайтесь: день-дзень, день-дзень...
— Ти знаєш, онучку, я вже давненько над цим задумався. Я вже й підкрадався та придивлявся. От-от, здається, побачу. Ось вона, зозулька, й замахнулася, ось у очах мелькнуло — і вже чую: ку-ку, день-дзень...

— То, може, разом, діду, ми дослідимо?..
— Авжеж, Івасику. Авжеж...

Якийсь час ідуть вони мовчки. Дідусь думає про своє, Івасик — про своє. Івасиковій ручці, що як ромашка, тепло й затишно у дідовій руці, що як сонях. Коли це хлопчик просто засипає діда своїми загадками, наче в горіховій скриньці їх набрав.

— Діду, ді'!.. А щука спершу під лінійку собі стежку виміряє, що так рівно шугає?..
— Діду, ді'! — не дає онучок дідові й слова на відгадку сказати. — А коли риби ходять у школу, то в чому вони зошити носять?
— А в щуки є пропелер, що вона так швидко плаває?.. Діду, ді'!.. А риби вранці вмиваються?.. Ой діду... А жирафа така, як телевежа? Що, вона мультики показує?.. — і хлопчик замовк.
— Ну й багато ж ти мені загадок назагадував!.. Як мені їх розгадувати? По черзі?..
— Стривайте, діду, стривайте... А на що схожий човник?
— На...
— На вербовий листок, діду. А тополька на що схожа, га? Ану, діду, відгадайте...
— На...
—На пір'їну, діду! Бачте, яка зелена пір'їна стоїть. Одна, друга, третя... А разом — наче зелений гребінець. Ой діду, — струмок. Як же ми перейдемо?

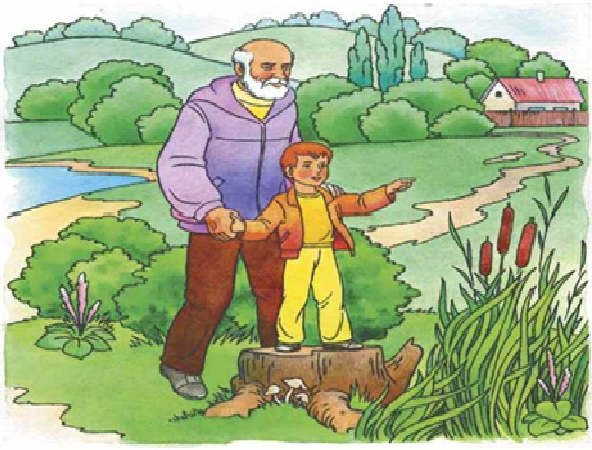

І хлопчикові стало страшно: коли не перейдуть струмка, то як же вони потраплять додому?
— Тепер ти, внучку, відгадай цю загадку: на крилах перелетимо... А в тебе є крила?
— Нема-а-ає...
— Ну, що ж, тоді вилазь на діда верхи та й поїдемо. Дід Тарас підкотив холоші, посадив собі хлопчика на плечі та й: «Но-о, конику. Но!..»
Перебрів той струмок, вийшов на стежку, порослу кучерявим споришем, і поцугикав до села:
— Додому, конику, додому!..
Івасик глянув на небо: і маленькі, як він, рожевуваті хмарки також додому пливли.

- Знайди і прочитай опис зовнішності Івасика й дідуся. Який художній засіб використав у ньому письменник?
- З якими запитаннями хлопчик звертався до дідуся? Як можна знайти відповіді на них?
- Словами з тексту доведи, що загадки Івасика сипалися, як з мішка горох.
- Який малюнок ти запропонуєш до кінцівки оповідання?

МИКОЛА ТРУБЛАЇНІ народився 1907 року в селі Вільшанка, нині Крижопільского району Вінницької області. Миколу Трублаїні (справжнє прізвище —Трублаєвський) називають письменником - мандрівником. Маршрути його подорожей пролягли через моря й океани до таємничих північних земель. Багатющими враженнями від мандрівок ділиться Микола Трублаїні в пригодницьких творах для дітей. Це збірка оповідань «Пустуни на пароплаві», а також книжки «Шхуна "Колумб"», «Лахтак», «Мандрівники» та інші.

Помер 1941 р.

Ім'ям М. Трублаїні було названо літературну премію за твори для дітей і юнацтва.

ЯШКА І МАШКА

Наш пароплав ішов теплими південними морями. Якось ми зупинились біля берегів Африки. До нас на човні підплив негр. Він продав морякам двох мавпочок. Руденькі мавпочки були

завбільшки як кішки. Їх узяли на мотузочки і потягли на пароплав. Звірята впи-ралися, вищали, мотали головами, дриґали лапками, махали хвостами — не хотіли залишати негра. Тоді сивий боцман схопив їх руками і забрав на палубу.

Пароплав рушив у дальшу путь. Мавпочки швидко звикли до нового місця. Незабаром вони стали улюбленцями команди. Моряки назвали їх Яшкою і Машкою. Яшка любив чіплятися хвостом за перекладини і, звисаючи головою вниз, розгойдувався, ніби вправний фізкультурник.

Машка раз у раз під час сніданку плигала на стіл, хапала грудку цукру й миттю зникала.

- ***Опиши мавпочок та їх звички.***
- ***Чи симпатизує автор мавпочкам? Доведи свою думку.***

ОМАР

Матроси купили великого омара. Це великий морський рак. У нього довжелезні й тонкі, мов соломинки, вуса.

Яшка підбіг до омара й зупинився. Подивився і од цікавості почав чухатись. Потім нахмурився і ляснув рака лапкою. Омар стиснув клешнями його лапку. Мавпа зойкнула, заверещала. На той вереск прибіг боцман і розняв ракові клешні. З криком Яшка побіг геть.

Від спеки омар загинув. Метрового омара поклали сохнути на сонці. Гарний рак, мов розмальований синьою, червоною, зеленою фарбами, з широко розставленими вусами, лежав під тропічним сонцем.

Випадково під час роботи боцман опинився біля омара. Він застав там Яшку. Мавпа обламувала омару вуса. Вона шматувала їх, ніби дражнячись, і викидала геть. Але клешнів не зачіпала. Мавпа їх боялася.

— Опікшись на молоці, води боїшся, — сказав усміхаючись боцман.

- ***Як відбулося «знайомство» Яшки з омаром?***
- ***Що зрозуміла мавпочка?***
- ***Поясни слова боцмана.***
- ***Знайди у бібліотеці книгу «Пустуни на пароплаві» та прочитай інші цікаві оповідання про пригоди мавпочок.***

ВАСИЛЬ СКУРАТІВСЬКИЙ народився на Житомирщині. Його дитинство припало на повоєнні літа, коли підлітки змушені були завчасно підміняти батьків та старших братів, котрі не повернулися з війни. З дитинства любив читати. У 13 років вирішив стати письменником, написав першого вірша. Закінчив десятирічку, а після закінчення факультету журналістики Київського держуніверситету ім. Т. Г. Шевченка Василь Скуратівський працював у районних та обласних газетах, чимало їздив по країні, збирав фольклорні та етнографічні матеріали.

1987 року виходить книга «Берегиня», яка витримала не одне видання і викликала хвилю зацікавлення народознавством у країні. Далі виходили у світ інші книги: «Покуть», «Погостини», «Святвечір», «Місяцелік», «Русалії», «Кухоль меду», «Я сам про себе розкажу» та інші. Всього за життя письменника було видано понад 20 книг. Помер 16 грудня 2005 року.

"Погостини" — книга відомого українського народознавця Василя Скуратівського. В ній читач познайомиться з українською традиційною обрядовістю, фольклорним та етнографічним багатством народного агрокалендаря, які сягають у глибину століть.

СЛОВО ПРО ДІДУСЯ ТА БАБУСЮ

Усе почалося з випадку. Пригадую, напередодні зимових канікул класний керівник сказав нам:
— Ну от, діти, тепер часу у вас вдосталь. Отож використайте його з користю. Нині — зима, роботи на полі ніякої, і ваші батьки, дідусі та бабусі збиратимуться на погостини. Так здавна називають у нас сільські посиденьки. На них здебільшого сходяться сусіди й родичі. Старші люди люблять згадувати свої молоді літа: як вони розважалися, в які ігри грали, яких співали пісень. А до розповіді ще й дотеп якийсь докинуть, прислів'я народне чи приказку. Дослухайтеся, запам'ятовуйте, а найцікавіше записуйте. Це й буде вам домашнє завдання на зимові канікули!

Слухаючи вчителя, я згадав свою бабусю та сусідського дідуся. Ось уже котрий рік вони товаришують. Здається, не було й дня, особливо взимку, щоб нас не перевідав дід Тарас. Будь-якої пори року — у свято чи будень, зимову хурделицю або весняне бездоріжжя — неодмінно загляне до нашої хати. І тому, що він так часто приходить на погостини, є своя причина. На нашій Забудській вулиці зосталось лише двоє старих людей. Решта ж або повмирали, або роз'їхалися по дітях у міста. Мабуть, через те й так міцно потоваришували дідусь із бабусею.

А ще — дідусь і бабуся дуже люблять, коли їх хтось уважно слухає. І мені й справді цікаві їхні оповідки. А мова яка, особливо в дідуся,— барвиста, соковита, наче джерельна вода в спекотну днину,— п'єш її й напитися не можеш!

Про що б дідусь не розповідав, неодмінно вискіпає таке гарнюпусіньке, свіженьке слівце, що в жодній книжці не знайдеш, або ж приперчить приказочкою чи прислів'ям. І все це у нього доречно й природно, неначе бондар вправив тугу клепчину в діжечку. "Це я,— скаже при нагоді,— з нашого поліського діалекту взяв, а він вельми давній ".

До дідуся навіть приїздили вчені з Києва записувати ті перли — слівця, легенди та приказки, цікавилися давніми піснями, ремеслами, святами та обрядами. Торік йому надіслали з Академії наук товстеньку книжку. В ній були вміщені всі записані з його вуст оповідки. Книга та стоїть на покуті, як найдорожча реліквія.

Бабуся, щоправда, менш говірка. Але й вони, коли розохотяться, можуть розказати багацько цікавого. І тоді один одному спуску не дають: то жартом, то приказкою, то спогадом розмову присмачать, мовби діється те не в житті, а на сцені.

Я намагаюсь не втручатися до їхніх розмов. Але це не завжди виходить. Буває, що й самому кортить підкинути слівце-друге чи запитати що-небудь. А дідусеві цього й треба! Він якось непомітно заведе балачку зі мною, бо дуже любить уважних слухачів. "Ну то що, козаче,— скаже,— накручуй собі на вуса наші поцікавинки, допоки ми живі-здорові. На старість знахідкою буде. Не дарма ж мовиться: що старий на глум, то малий на ум!"

Мене інколи поймає сум, що рано чи пізно настигне лиха година, й навічно одійдуть бабуся з дідусем. Адже обоє вони в літах, розміняли по сьомому десяткові. Але невеселі думки одразу ж відганяю, бо осьдечки сидять вони, поряд,— веселі, здорові, розпашілі від суперечки...

Слухай тільки та записувати встигай.

Хлопці підсміюються інколи: у тебе одна рада, мовляв,— дід та баба. їм невтямки, чого це я здебільшого вдома сиджу, а не в м'яча ганяю. Та я ті кольки поза вухами пускаю — хай собі глузують! Може, від того й заздрощі, що в самих немає таких дідусів та бабусь. "Ви краще,— кажу їм,— спробуйте розв'язати задачку: на одній руці п'ять пальців, стільки ж і на другій,— розводжу обидві долоні.— А якщо їх докупи з'єднати, то буде десять. Скажіть тепер: скільки пальців на десятьох руках?"

Петя Козлик, а він, як каже бабуся про таких людей, завше любить встромити носа в чуже просо, одразу ж скривиться, начебто їдку кислицю надкусив: "Пхе, знайшов задачку — її навіть першак розв'яже!" — "Може, й так,— усміхаюсь сам до себе,— тільки коли такий розумний, спробуй, не лічачи пальців, сам дати точну відповідь".

Мнеться, бачу, зволікає, бо, очевидячки, здогадується, що є в цьому якась заковика. Аж тут вискакує Дениско Пришивайло: "Ну й математи-ч-ки! — пирхає гордовито.— Сто пальців буде!"

Я спокійно стою, мовчки вичікую. "Ну то як, здивував нас? — І знову кривиться Козлик. — Може, ще якусь дурничку придумаєш ?" — "Хай по-твоєму й дурничка,— нараз веселішаю,— але ти із нею не годен справитися ".— "Ти ба, який впертий віслюк,— сердиться Петько,— як ти доплентався до четвертого класу, коли до сотні полічити не вмієш!"

А я од сміху аж губи кусаю. Хлопці аж роти пороззявляли — не второпають, що це зі мною коїться. Лишень Гринько Мар'яненко, мій найближчий товариш, мирить нас: "А таки й не вгадали — буде не сто, а п'ятдесят пальців на десятьох руках... "

Або ще такий випадок. Збиралися ми на екскурсію в районний краєзнавчий музей. А це кілометрів зо дванадцять од села. Ввечері, лаштуючись у дорогу, я запитав дідуся, якою буде завтра погода. Він невпоспіх обдивився призахідне сонце, мовив статечно: "Візьми про всяк випадок дощовика, бо сонце сідає в хмари ".

Уранці, коли ми зібралися біля школи, хлопці аж за боки взялися, побачивши на мені плаща: "Що, дід з бабою погоду передбачили ? Ну й ну... Та ти на небо подивися! Хоч би хмаринка де!» З цим ми й вирушили в похід. Через півгодини небо нараз затяглася чорною хмарою, а згодом почало накрапати. "А що,— нагадав я хлопцям, які тулилися під моєю накидкою, наче курчата під квочкою,— дідусь неправду сказав?! Відтоді рідко хто наважувався кепкувати.

Я міг би розповісти чимало цікавих історій про дідуся та бабусю. Але, як радить вчитель, буду записувати найцікавіші з них в окремий зошит. А ви, прочитавши, вже самі складете їм ціну.

одблудитися – відійти
зиркати – поглядати, дивитися
вискіпати – вишукати, знайти
вельми – дуже
кепкувати – насміхатися

- ***Назви персонажів оповідання.***
- ***Проаналізуй, чому хлопчикові до вподоби спілкуватися з бабусею і дідусем.***
- ***Поясни вислови: «накручуй собі на вуса», «встромити носа в чуже просо».***
- ***Знайди в тексті слова в переносному значенні. Як ти їх поясниш?***
- ***Знайди в тексті порівняння. Поясни, з якою метою їх вживає автор.***

ГРИГІР ТЮТЮННИК народився 1931 року на Полтавщині в селянській родині. Дитинство пройшло у важкі воєнні роки. Працював учителем, сценаристом.

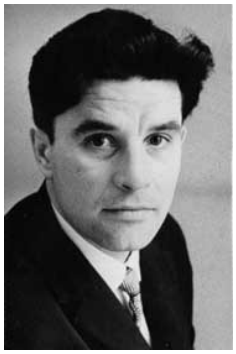

Твори цього митця надзвичайно цікаві. Вони хвилюють, їх хочеться читати й перечитувати. Їхні герої викликають співчуття і сміх, любов і розчарування. На думку Григора Тютюнника, «письменник обирає собі тему найближчу, найріднішу його життєвому досвіду і — неодмінно — своєму ідеалові людини в тому часі, у якому він живе». Для самого ж Григора Михайловича найважливішою темою була доброта, самовідданість і милосердя людської душі в найрізноманітніших проявах. Тема добра й любові є основною і у творах Тютюнника для дітей.

Помер 1980 року. Його творчість була відзначена премією ім. Т.Г.Шевченка.

БУШЛЯ

Одного разу, коли Арсен, як завжди, рибалив біля своєї верби, припустив дощ. Вода в річці зробилася сірою та непривітною. Перестало виспівувати й витьохкувати птаство всяк на свій лад, лише дятел стукотів десь недалеко по корі всохлого дерева. Не клювало, бо в дощ риба залягає на дні й спить. Арсен прикрив голову та плечі лантухом, який завжди носив із собою про дощ, і дивився на воду. По ній густо *витанцьовували дощові спичаки* й здіймалися великі прозорі бульбахи. Дивився, дивився Арсен на той танок дощу по річці та незчувся, коли й заснув.

А тут летіла бушля — велика довгонога й довгошия птаха, що любить ховатися попід очеретом та лепешкою й вичікувати, доки мимо пливтиме рибинка: то вже вона її неодмінно вхопить своїм зубатим дзьобом.

Покружляла бушля над Арсеном, а він і не зворухнеться, бо спить, — подумала, напевне, що то пень, та й сіла йому на голову. Сіла, учепилась кігтями в лантушину й теж задрімала під дощем.

Довгенько так вони сиділи обоє: Арсен — у човні, бушля — на Арсенові.

Ось уже й сонце крізь хмари проглянуло, і дощик ущух, і птахи знову заспівали, а вони сплять — розморило на дощ обох.

Першою прокинулася бушля. Кліпнула очима, звелася на ноги і... збудила Арсена. Хотів був старий підняти голову — несила, важке щось тисне її вниз.

Тільки ворухнув рукою, щоб помацати, що воно за диво, а бушля як закричить: «Ка-а-й...» — мов людина. Ударила крильми діда по вухах, раз і вдруге — не зніметься, бо кігті в лантушині заплуталися. Аж похолов од страху Арсен. Та й собі в крик:

— Рят-у-у-йте-ж-бо-що-воно-за-лиха-година!

Бушля кричить, і Арсен кричить. А довкіл, ні в лісі, ні на річці, ані лялечки, тільки луна котиться.

Нарешті бушля таки злетіла, хоч і подряпала кігтями дідову голову. Побачивши птаху, що метнулася від нього понад водою, Арсен отямився; поторкав руками здряпану голову й сказав:

— Я тобі пеньок чи що? — і заходився мотати вудки.

А вдома не втримався, розказав бабі про свою пригоду з бушлею. Посміялися вдвох та й годі. І, може, пригоду цю забули б, якби Арсениха не переповіла її сусідці, а сусідка — своїй сусідці... Доки все село взнало.

Тепер, як іде Арсен вудити, рибалки гукають йому з-під круч:

— Поспішайте, діду, поспішайте, бо ондечки над вашою вербою вже бушля кружляє... Жде!

— Ану ж, діду, розкажіть, як ви з бушлею кричали!..

Арсен і не сердиться. Усміхнеться хіба та й каже:

— Отак і кричали: вона по-своєму, а я по-своєму.

Відтоді й по сей день Арсена звуть у селі не інакше як Бушля.

- ***Про кого розповідається у тексті?***
- ***Як ти розумієш виділений вислів?***
- ***Знайди і прочитай опис бушлі.***
- ***Яка кумедна пригода трапилась з дідом Арсеном?***
- ***Опиши, яким ти уявляєш діда Арсена. Які риси характеру йому притаманні?***

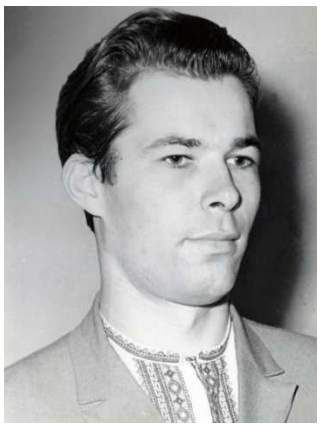

ВАСИЛЬ ЧУХЛІБ народився 1941 р.у с. Гнилуша (Лебедівка) на Чернігівщині, в сім'ї вчителів.

Він - автор численних оповідань для дітей, які читають не лише в Україні. Їх перекладено англійською, азербайджанською, білоруською, казахською, литовською, російською й словенською мовами. Твори цього письменника мудрі й добрі. Вони закликають відкривати таємниці природи, оберігати красу землі.

У книжках «Хто встає раніше», «Чи далеко до осені», «Тарасикова знахідка» та інших Василь Чухліб розповів про різноманітні випадки із життя дітей. Описані в них події письменник часто брав із життя власних дітей.

Помер після важкої хвороби 20 листопада 1997 р.

РАВЛИК

— О, тату, равлик! — вигукнула Тетянка. — Та який великий!

Присіла над ним, заспівала.

— Равлику-Павлику, де ти був? Хм! Не відповідає, сховався у свою хатинку...

— Бо ти ж його злякала.

Тетянка посиділа тихенько і, коли равлик вигулькнув, знову до нього:

— Равлику-Павлику, куди йдеш?

Равлик цього разу не сховався, заворушився і поповз через стежину.

— Тепер зрозуміло, куди він прямує! — сказав тато. — Недавно ж дощ пройшов. Та захопив тільки ту частину гаю, що через стежку навпроти. А равлик, мабуть, захотів пити.

— Це ж поки він туди добереться!

І Тетянка взяла равлика та перенесла через стежину. Він завмер на якусь хвилину, а потім розвернувся і поповз назад. І якраз туди приповз, звідкіля взяла його Тетянка.

— Бач, упертюх який! Не любить, щоб допомагали, — насупила брови Тетянка.

— Може, і важко йому, але ж **кожному хочеться самому здолать свою дорогу**, — мовив тато.

І вони пішли своєю стежиною, а равлик — своєю.

- ***Про кого розповідається у творі?***
- ***Як ти розумієш зміст виділених слів?***
- ***Яка головна думка твору?***
- ***Як гадаєш, чи могла насправді відбутися така подія?***
- ***Прочитайте оповідання в особах. За допомогою інтонації передайте почуття його персонажів.***

ЮРІЙ ЗБАНАЦЬКИЙ народився 1914 р. у с. Борсуків Остерського (тепер Козелецького) району на Чернігівщині в селянській родині.

«Уже багато років я не заходжу щоденно до класу, не вітаюся зі своїми учнями. Я розмовляю з ними у своїх оповіданнях, повістях. Незрима ниточка на все життя зв'язала мене зі школою. Я не втомлююся розмовляти зі своїми читачами-школярами» — так писав про себе Юрій Збанацький. «Незрима ниточка», про яку говорить письменник, — це його любов до дітей.

Широку популярність серед юних читачів здобули такі твори Збанацького, як повість «Таємниця Соколиного бору», збірка оповідань «Крилатий гонець» та казки.

Помер письменник 1994 року в Києві.

ЛЕЛЕКИ

(Скорочено)

Скільки я пам'ятаю, у нас на городі, за хатою, на старезному суховерхому в'язі жили лелеки.

Одного прохолодного ранку я побачив, що наші лелеки кружляють над селом. Не можна було не задивиться на те, як вони викручували велике-велике живе коло. Хоч би й не хотів, то заспіваєш:

— Колесом, колесом, чорногузе, колесом.

Але я мусив перервати свою пісеньку. У чому справа? Чому в наших лелек не виходило оте чудове осіннє коло? Чому молоді розгублено снують у небі, а старі лелеки повертаються до гнізда?

Тільки тепер я помітив, що не всі пташата кинули гніздо. Одне з них сиділо на місці й заздрісно дивилось у небо. Аж затанцювало на гнізді, коли до нього повернулися батьки. Лелеченя, видно, ждало сніданку. Але старі лелеки не принесли з собою нічого. Вони посідали на гнізді та почали щось розповідати лелечаті. Клекотіли на все село, усе переконували в чомусь ліниву дитину. То витягували довгі шиї, то припадали дзьобами до лелечати. Мабуть, говорили: «А досить-но тобі, ледарю, сидіти на гнізді, розпростуй свої крильця, летімо з нами в небо».

І старі лелеки справді замахали крильми, знялися з гнізда. Лелеча зосталось на місці.

Зробивши коло над нашим городом, старі знову впали на гніздо. Знову щось наказували лелечаті. Воно сиділо знічене, уже й їсти не просило в батьків. А ті, помахавши під носом у лелеченяти широкими крильми, знову знялися в повітря. Зажурене лелеченя сиділо в гнізді.

Тоді старі знову повернулися до нього. Тепер вони вже клекотали сердито, невдоволено. Але й те не допомогло. Розгнівані батьки кинули лелеченя і швидко полетіли в небо.

Довго вони кружляли в блакиті над селом, так високо, аж були ледь-ледь помітні для ока, а зажурене лелеченя сиділо нерухомо, уткнувшись носом у гніздо.

Десь аж в обід принесла лелечиха малому скупий сніданок. Нагодувала, покартала трохи, просила летіти разом, та швидко плюнула на все та й полетіла в луг.

Увечері лелеки повернулися до гнізда. Скільки тут було радості, скільки танців, як вони заливались на все село веселим клекотінням. І тільки одне лелеченя сиділо сумне, немов чуже на гнізді.

Так було і в наступні дні. Старі й молоді лелеки разом із сонцем відлітали в луг, високо кружляли в небі, поважно ходили по покосах, виловлювали прудких жаб у зеленій отаві1. А найменше лелеченя сумувало вдома. Воно то сідало, то зводилось на довгі ноги, ходило по краю гнізда, допитливо поглядало вниз. Ніяк не могло зважитися злетіти вгору.

Лелечиха не забувала своєї впертої дитини. Носила їжу, подовгу вмовляла летіти разом з нею. Лелеча винувато згинало шию, пробувало стріпувати крильми і не відривалося від свого гнізда.

Якось уранці лелеки довго кружляли в небі. Було їх дуже багато. Видно, з усього села зібралися до гурту. Лелеча мовчки спостерігало за тим рівним, плавним льотом своїх родичів і сумувало наодинці. Його цього разу не забули батьки. Принесли їжу, марно переконували піднятись на крила. Лелеча не послухало батьків.

Тоді вони знялися вгору, швидко приєдналися до того плавного пташиного кола і, кружляючи, відпливлиза село. Три дні минуло, а лелеки не з’явились. Я зрозумів — жди похмурої осені, а за нею й лихоманки-зими.

Одиноке лелеча сиділо на гнізді. Воно було голодне й зажурене. Я вже не знав, що з ним і робити. Жаль було пташини — загине з голоду, уперте.

Та ось на четвертий день, так в обід, на гніздо притьмом впала стомлена стара лелечиха. Вона, видно, здалека повернулась, але не забула принести своїй ледачій дитині їсти. Лелеча жадібно глитало їжу, а лелечиха дивилась на нього сумовита, мовчазна.

Відпочивши трохи, лелечиха почала вмовляти свою дитину. Вона ніжно-ніжно так клекотіла, припадала дзьобом до лелечати, пробувала навіть зіпхнути пташеня з гнізда. Лелеченя вперто не здіймалось на крила.

І тоді лелечиха покинула гніздо. Але вона не рушила навздогін своїх. До самого вечора носила лелечаті в гніздо їжу. І ночувати з ним лишилась. Притулилась до нього близько, усю холодну ніч гріла своїм материнським теплом.

А на світанку з жалібним клекотом вона знялася з гнізда і полетіла на південь. Її кликав той далекий і загадковий край, який усі зовуть ірієм. Лелеченя зосталося одне.

Ненадовго йому вистачило тієї їжі. Сиділо голодне, настовбурчивши пір’я. Ждало маму. А вона більше не прилітала.

І тоді я не витримав. Поліз на в’яза, дістав із гнізда упертого птаха. Коли зніс його на землю, ми побачили: та воно ж калічка! Одне крильце в нього чомусь зовсім засохло, зовсім безсиле.

Живе тепер те лелеченя в школі, у живому куточку. Ми його годуємо і доглядаємо. Воно, мабуть, дуже задоволене. Жде весни.

А разом з ним ждемо весни і ми. Хай тільки зійдуть сніги, хай заспівають жайворонки! Я відразу ж чоботи з себе та й полізу на того в'яза. Посаджу на гніздо лелеченя, а там і старі лелеки повернуться! Ото буде радості, ото щаслива буде лелечиха! Хіба ж не правда?

Отава – трава, яка відростає на місці скошеної.

- ***Якими спостереженнями поділився автор? Чи доводилось тобі спостерігати за птахами?***
- ***Яка біда трапилась у гнізді лелек?***
- ***Як старі лелеки турбувались про лелеченя?***
- ***Як змінювався настрій лелеченяти?***
- ***Чи вразила тебе поведінка лелечихи? Чим саме?***
- ***Як склалася доля лелеченяти?***
- ***Пригадай послідовність описуваних подій. Склади план тексту.***
- ***Пофантазуй, як далі складалися події.***

ЛІТЕРАТУРНІ КАЗКИ

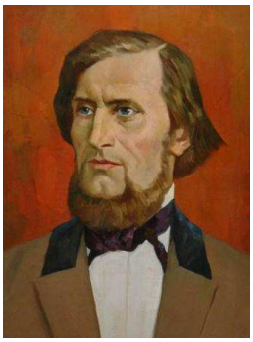

КОСТЯНТИН УШИНСЬКИЙ відомий насамперед як видатний педагог. Його дитинство й гімназійні роки минули в Україні. Після закінчення Московського університету він працював викладачем. Костянтин Дмитрович був переконаний, що, навчаючись за нудними, незрозумілими підручниками, діти не можуть здобути ґрунтовних знань. А тому вирішив створити для них нові книжки. Так з'явилися «Рідне слово» й «Дитячий світ». Є в цих підручниках і казки – записані від оповідачів та складені самим автором. Дитячі твори Ушинського відкривають великі й маленькі таємниці світу.

ВИТІВКИ СТАРОЇ ЗИМИ

Розізлилася бабуся-зима: задумала вона всяке дихання зі світу зжити. Передусім почала до птахів добиратися: набридли їй вони своїм криком і цвірінькання. Повіяла зима холодом, позривала листя з лісів і дібров і порозкидала його по дорогах.

Немає куди птахам подітися: почали вони збиратися в зграйки, думоньку думати. Зібралися, покричали й полетіли за високі гори, за сині моря, в теплі краї. Зостався горобець, та й той під стріху забився.

Бачить зима, що птахів їй не догнати: накинулася на звірів. Запорошила снігом поле, завалила кучугурами ліси; одягла дерева в крижану кору і посилає мороз за морозом. Ідуть морози, один

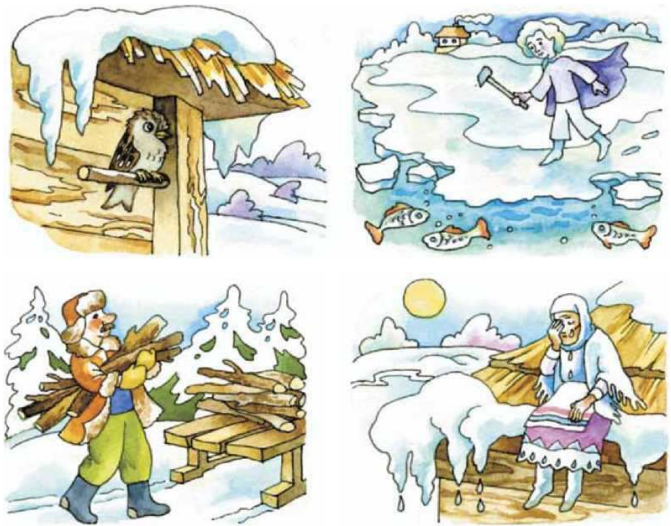

одного зліший, з ялини на ялину перестрибують, потріскують та виляскують, звірів лякають. Не злякалися звірі: в одних кожухи теплі, інші по глибоких норах поховалися; білка в дуплі горішки гризе; ведмідь у барлозі лапу ссе; зайчик стрибаючи гріється; а коники, корівки, овечки давним давно у теплих хлівах готове сіно жують, тепле пійло п'ють.

Ще дужче лютує зима — до риби добирається; посилає мороз за морозом, один за одного лютіший. Морозенки жваво біжать, молоточками дзвінко постукують; без клинків, без підклинців по озерах, по річках мости будують. Позамерзали ріки й озера, та тільки зверху; а риба вся на глибину пішла; під крижаним дахом їй ще тепліше.

«Ну, стривай же, — думає зима, — дошкулю я людям», — і посилає мороз за морозом, один одного лютіший. Затягли морози візерунками шибки у вікнах; стугонять і в стіни, і в двері так, що колоди тріскаються. А люди затопили в грубах, печуть собі млинці гарячі та над зимою підсміюються. Трапиться кому по дрова в ліс їхати, одягне він кожуха, рукавиці теплі, взує валянки та як візьметься сокирою махати, то аж піт проймає. По дорогах, наче зимі на сміх, валки потяглися; від коней пара стовпом підіймається; візники ногами притупують, рукавицями поляскують, плечима пересмикують, морозці похвалюють.

Найприкріше було зимі, що навіть малеча і та її не боїться! Ковзається собі на ковзанах та на санках, у сніжки грається, баб ліпить, гори будує, водою поливає та ще мороз кличе: «Прийди лишень підсоби!» Вщипне зима зі злості одного хлопчика за вухо, другого за носа, навіть побіліють; а хлопчик ухопить снігу, давай терти, — і запалає в нього обличчя немовби вогонь. Бачить зима, що нічим їй не взяти: заплакала від злості.

Із стріх зимові сльози закапали... видно, весна недалеко!

- ***Поділи казку на частини.***
- ***Виразно прочитай ті частини тексту, які відповідають малюнкам . Зверни увагу на велику кількість дієслів. З якою метою автор їх уживає?***
- ***За змістом останнього речення прочитаного твору складіть нову казку.***

ЗИМА ОЛЕКСАНДР народився 1937 року в Херсонській області. Вчився в Голопристанській середній школі. Бажання навчитися писати привело демобілізованого воїна до Львівського державного університету на факультет журналістики. Олександр Зима легко увійшов до «великої журналістики» – його запросили в газету «Молодь України», і з посвідченням власного кореспондента він, легкий на підйом, об'їхав Львівську, Рівненську, Волинську області, знаходячи потрібний матеріал для газети. У повісті «Терези» (1983) та науково-фантастичному романі «День на роздуми» (1987) письменник зобразив світ людей науки. Свій останній роман «День на роздуми», присвячений ученим, які відкривають нові види енергії, автор встиг закінчити, але вийшов він після його смерті.

Олександр Зима – автор казок для дітей: збірки «Малий поводир» (1985), «Зачарований хлопчик» (1988).

Помер Олександр Зима від тяжкої хвороби 29 травня 1986 року.

ЗАЧАРОВАНИЙ ХЛОПЧИК

В обідню пору сонце на екваторі стоїть над самісінькою головою. Щоб його побачити, треба лягти горілиць на землю і одягнути окуляри з дуже темними скельцями. Усі так і робили, бо знали, що сонце на екваторі навіює на людей дивовижні чари. Це тільки на екваторі таке сонце, бо ніде воно не стоїть так прямовисне над головою і не заливає очі жовтогарячим промінням.

Усі діти й дорослі завжди носили окуляри з темними скельцями. А маленький хлопчик, якого звали Грициком, не слухав мами й не хотів одягати таких окулярів. Ляже ото горілиць на пісок і дивиться на сонце. І може так годинами лежати.

- Не смій так довго дивитися на сонце, а то крильця виростуть,- попереджала Грицика мама.
- Такого не буває,- сміявся Грицик і потай думав: "Як би то було гарно, якби у мене виросли крильця".
Не слухав Грицик маминих застережень. А згодом і забув про них.
Одягнув якось він майку з чорними і білими смужками, як ото моряки носять, та й побіг туди, де жили колібрі, слони, папуги і найбільший удав та два тигри. Грицикові дуже хотілося покуштувати соку, що його п'ють колібрі з квіток. Але квіти росли високо, і Грицик ніяк не міг дотягнутися до них своєю соломинкою. Знайшов Грицик на березі старе весельце з білими краями, зіперся на нього і дотягнувся до квітки. Опустив свою пшеничну соломинку, що прихопив з дому, і напився солодкого соку з білої квітки. І тільки він це зробив, як все раптом змінилося. Грицик став маленький-премаленький, весельце приросло до нього і перетворилося на довгий, рівненько обрізаний хвостик. Засмаглі рученята стали крилами, і на них виросло пір'ячко з бурими та білими смужками.
- Ма-а-амо-о! - закричав у розпачі Грицик, але всі почули лише тоненький пташиний голосок і нічого не розуміли.
Прилетів Грицик до тата й мами, бігає біля них, щебече, але мама на нього й уваги не звертає. Лише плаче й журиться:
- Де мій Грицик? Де мій синочок подівся? - розпитує у всіх.
- Ось я, ось! - гукає до мами Грицик на своїй пташиній мові і трясе хвостиком-весельцем, щоб його помітили.
Але Грицика ніхто не розумів.
Довго шукали тато з мамою Грицика. Сходили нетрі дрімучі, перебрели річки глибокі, розпитували у вітру і зірок гострооких, але ніхто не бачив їхнього Грицика. Забула мама лише запитати у сонця та білої квітки, з якої Грицик напився солодкого соку. Повернулися батьки додому з екватора навесні, коли починав танути лід під берегами.
Дуже зраділи вони, коли побачили свою рідну річку та синій лід. Стали на березі й бачать, що на льоду стоїть струнка довгонога пташка з хвостом-весельцем. Дивиться на ту пташку Грицикова мама й очей не може відвести: дуже та пташка на її Грицика схожа. Така ж чорна шапочка на голівці, яку носив Грицик, такі ж білі щічки, а на грудях та крильцях така ж маєчка смугаста, як у її Грицика.
- Грицику, Грицику, - тихо покликала пташку мама. - Ходімо, синку, до хати. Будемо разом жити. Не слухав мами, от і зачарувало тебе сонце. Але чари ті не вічні. Ти знову колись станеш хлопчиком.
Побіг Грицик за мамою, але в хату не пішов. Усю весну, літо й осінь не покидав Грицик свого двору. Потоваришував він з маленьким лошатком на ймення Вітер. Де коник - там і Грицик. Помітить Грицик, що на його товариша напали ґедзі, то зразу й кидається на них, винищує до ноги.

- Спасибі тобі, Грицику,- дякує Вітер.- Коли б не ти, не дали б мені спочинку оті кровопивці.
- Давай будемо завжди дружити,- запропонував Грицик.
- Давай,- радо погодився Вітер.
А мама все думає, як Грицикові чари розвіяти.
- Може, ти, сонце, знаєш? - звернулася якось мама до сонця.
- Знаю,- відповіло сонце.
- Чого ж ти раніше мовчало? - докірливо сказала мама й заплакала.
- Тому, що мене ніхто не питав,- відповіло сонце. - А тепер скажу, що аж тоді Грицик стане хлопчиком, коли над вашою хатою, як над екватором, я стану над Грициковою головою. Та ще знайдіть білу квітку, що зветься нечуйвітром. Наберіть з її пелюсток роси і напійте Грицика, - сказало сонце і покотилося за високі гори.
...Неодмінно спадуть чари з Грицика. Але він уже ніколи не зможе покинути неба. Він стане космонавтом й полетить до далеких зірок, де, можливо, теж живуть зачаровані хлопчики.

- ***До якого жанру віднесеш цей твір? Що у нього спільного з казкою, а що – з оповіданням?***
- ***Як звали головного героя казки?***
- ***Про що мріяв хлопчик?***
- ***Чому Грицик став маленький-премаленький?***
- ***На кого перетворився хлопчик?***
- ***Хто допоміг мамі розвіяти чари?***
- ***Де живуть зачаровані хлопчики?***

ІВАН ЛИПА народився 24 лютого 1865 року в місті Керчі в убогій міщанській родині, яка була висококультурною, інтелігентною. Початкову освіту майбутній письменник отримав у церковнопарафіяльній школі при грецькій церкві, навчався добре, був одним із перших. Керченську гімназію успішно закінчив у 1888 році. Невдовзі родина Лип переїхала із земляками до власного невеличкого будиночка, оскільки Івана дуже приваблювало море: «Море! Величне чудо, сон, що цвіте грядами синіх васильків, безмежність, що розкрилася, як цар-птах». Іван — світлоокий хлопець з русявим волоссям — розпочав писати, коли йому було всього літ чотирнадцять чи п’ятнадцять. Пише поезії, оповідання, нариси з ліричним забарвленням, казки, спомини. Після поразки УНР Іван Липа поселився у Винниках біля Львова, де працював лікарем і займався літературною діяльністю. Але думками завжди був з близькими і рідними людьми, з якими розлучила доля, — дружиною Марією, що залишилася в Одесі, і сином Юрієм — студентом медичного факультету Познанського університету, з якими підтримував постійний зв'язок через листування. 13 жовтня 1923 року після хвороби Івана Липи не стало..

БРЕХАЙЛО ТА ПОМАГАЙЛО

Іде селом Брехайло, іде, підскакує, сюди й туди позирає, де б кращу роботу собі знайти. А робота його не легка: щоб за спасибі можна було поїсти, попити та ще й збрехати. Коли зирк - жінки редьку ріжуть. Воно як тут і було. Шур, шур - наблизився близесенько, вершу роззявило, губами заплямкало, очима заблимало, носом засопіло та й почало так:

- А чи немає, люди добрі, чого-небудь у вас попоїсти? От уже три дні, як нічогісінько не їв.

Зараз дали йому з'їсти, що Господь послав. Брехайло як наївся, то й нумо так:

- А що се ви робите?
- Як бачите, редьку ріжемо, - відповіли йому жінки.
- Е-е-е! Так отеє у вас така редька? Хіба ж се редька? Чорт зна що, а не редька! Плюнути та розтерти! От у нас в Москві -от так редька! Треба дрючка підкладати, кіньми з землі вивертати. От то так редька! То вже справжня редька!

Почули таке жінки, та й зареготали, а далі на таку нахабну брехню і розгнівалися, бо всяку брехню вважали за велике злочинство, тож тут же Брехайла зв'язали і в холодну посадили.

- От тобі, - кажуть, - московська редька! Сиди ж тут! Посидиш, і брехати покинеш!

Тільки впоралися з ним, коли суне Помагайло. Побачили жінки чужого чоловіка й кажуть:

- А давай от у цього москаля запитаємо, чи правда воно, чи брехня з тієї нісенітниці московської?

Питають:

- А звідкіля, чоловіче, Бог несе?
- Московський!
- А чи росте у вас, у Москві, така й така велика редька?
- Ой, люди добрі, - ледве каже Помагайло, - я й балакати не можу й тільки-тільки на ногах держуся, бо ось третій день, як і крихітки хліба не було у мене в роті.

Зараз його нагодували, а тоді Помагайло й каже:

- А, хазяюшки, сказати вам по правді, цього не скажу, бо того діла не знаю. А от як колись я йшов по Москві, так бачив своїми очима - бодай мені повилазили, коли брешу - бачив, як семеро чоловік плавало по річці на одному редьквяному листі.
- Дивно, дивно, - кажуть жінки. - Ще й божиться, ще й заприсягається. Мабуть, правда, що по чужих краях дива ще не перевелися. Коли так, то треба відпустити того.

Порадились от так, згодилися й сказали відпустити.

Вийшли разом Брехайло та Помагайло за царину, обнялися собі, як рідні брати, і пішли, веселенько співаючи до села. Брехайло пішов попереду, а Помагайло залишився трішки відпочити. Іде Брехайло селом, орлом дивиться. Зирк-зирк - бачить, жінки капусту ріжуть. Скорчилось, зморщилось та й підбігає:
- А чи не дасте, люди добрі, чого попоїсти? П'ятий день вже, як нічого не їв.
- От бідолаха, - кажуть жінки, - так, мабуть, їсти хоче, що й "Добрий день. Боже поможи" забув сказати. Треба чоловіка нагодувати!

Зараз же дали йому їсти й пити. Як же наївся й напився Брехайло, то й нумо знов:
- А що це ви робите?
- Капусту ріжемо, як бачите, - відповіли жінки.
- Капусту?! Та хіба ж це капуста? Тьфу на неї та й годі! Отже ж якби не бачив, що ріжете, то й не повірив би, що це капуста. От у нас, у Москві, так там цибуля та й та більша. А вже що капуста, то одно слово капуста: сім тисяч москалів, коли хочете, однією головкою наїдаються, аж качаються.

І тут не повірили й образилися такою несусвітньою, ніколи в них не чуваною брехнею. За таке злочинство посадили Брехайла в холодну. Зараз же після цього йде, ледве чвалаючи, Помагайло рятувати свого товариша. Жінки й питають його:
- А відкіля, чоловіче. Бог несе?
- Московський!
- О, це добре! А скажіть, будьте ласкаві, чи буває у вас у Москві така то й от така капуста?
- Е, люди добрі! Ви б наперед голодному чоловікові дали чого-небудь попоїсти!

Наївся Помагайло та й каже:
- Ну, хазяюшки, я про таке не чув і такого не бачив. То, мабуть, брехня. А ось де правда, так правда. Коли брешу, подумаєте, то нехай мені язик усохне. Як ішов я по Москві, так бачив, що сім хат одним капустяним листом укриті. Се так свята правдонька.

Здивувалися жінки, подивилися одна на одну, пойняли й тут віри, бо ж чоловік божиться, заприсягається. Треба, кажуть, того відпустити, коли так. Відпустили. Пішли собі далі, обнявшися, Брехайло з Помагайлом.

Прийшли знов до іншого села. Помагайло, як і треба, лишився відпочити, а Брехайло пішов у село. Глянув сюди-туди, навколо. Бачить люди церкву будують. Підходить і навіть "Боже поможи" не каже, а просто:
- А чи немає, люди добрі, чого-небудь у вас попоїсти? Ось уже тиждень минає, як і крихітки в роті не було.

Зараз же дали йому їсти й пити. Як наївся Брехайло, то так собі веселенько почав:
- А що це ви будуєте?
- Церкву Богу, - кажуть люди.
- Тю-тю-тю! Так оце у вас така церква буде?! Ай-ай-ай! От так церква! Сором, та й годі! А я думав, що це хлівець на свині. От у нас у Москві, от там церкви! Справжні церкви! Такі церкви, що як кури повилазять на хрест, то аж з неба зірки видзьобують. От то так церкви!

Се вже він верзе, чорт його батька знає що, та ще й не кривиться. Так не можна: таку зневагу та нісенітницю вигадувати. Поки суд та діло, закувати його в колодку та й держати в холодній.
Так і зробили. Тільки що впоралися з ним, коли ось лізе й Помагайло. Побачили люди чужого чоловіка й питають у його:
- А звідкіля, чоловіче?
- Московський!
- А чи єсть у вас, у Москві, такі й отакі церкви, як ми чули?

- Хіба ж я можу все докладно розказати, коли вже тиждень минув, як я й шматка хліба не бачив. Такий скрізь тут у вас лихий народ.

Зараз нагодували його, чим Бог дав, а тоді Помагайло каже:

- Ні, ребята, я сього діла не знаю. А ось як ішов я по Москві одного разу, то бодай мені руки й ноги відсохли, коли брешу, бачив, як півень тягав у зубах півмісяця. Я погнався за ним, щоб одняти. Думка, бачите, була у мене, що тоді не треба було б світла купувати. Тільки він, клятий, знявся з землі та й полетів аж на небо й сів собі на другій половині місяця. От се так правда, бо сам бачив.

- Ну, се вже й ти брешеш, - кажуть українці. - Беріть, дядьки, й сього!

Помагайло став репетувати та від них подався до начальства, а люди за ним. Як почуло московське начальство, то аж за боки взялося: так регочеться, так регочеться, а далі й каже:

- Ну й ловко ж дурять наші хахлів! - а тоді знову до українців:

- Ну, сих не смійте чіпати, як хто і зачепить, то велике лихо тому буде. Зараз же випустіть обох!

Почухали, почухали люди потилиці, але що ж поробиш? Звісно, начальство: супроти нього й закону немає, що хоче, те й робить. Мусили випустити обох.

Тоді Брехайло з Помагайлом засміялися, обнялися собі любенько та й помандрували до другого села... От так і досі вони ходять по нашій великій Україні та, нічого не роблячи, брехнею своєю і ситі, й обуті, ще й гроші по кишенях бряжчать, і начальство їх любить і заступається раз-у-раз за них, а наші українці тільки потилиці чухають та й годі.

Чи не траплялися вони й вам, люди добрі? Ой, кому вони тільки не траплялися, любі земляченьки!

- ***Про що мріяли Брехайло і Помагайло?***
- ***Чому українські селяни годували Брехайла і Помагайла?***
- ***Чи вірили люди Брехайлу?***
- ***Чого навчає нас ця казка?***
- ***Поясни, як ти розумієш прислів'я: «Брехнею світ пройдеш, а назад не вернешся»***

Український геній **ІВАН ФРАНКО** здобув визнання не лише на батьківщині, а й далеко за її межами. Родом із с. Нагуєвичі Дрогобицького р-ну на Львівщині. Діяльність цього митця була надзвичайно різноманітною. Він писав вірші й прозу, перекладав з багатьох мов світу, був ученим, громадським і політичним діячем. Саме тому його називали «академією в одній особі».

Особливе місце у творчості Франка посідають твори для дітей. Він написав близько п'ятдесяти казок, двадцять з яких увійшли до збірки «Коли ще звірі говорили». Автор зазначав: «Оці байки, що зібрані в тій книжечці, то старе народне добро». Справді, більшість творів збірки мають за основу народні казки — російські, сербські, грецькі, індійські. Водночас усі вони пройняті щирим українським духом. Адже «на чужий позичений рисунок» Франко, за власним висловом, «наклав наші українські кольори».

ЛИСИЧКА І ЖУРАВЕЛЬ

Лисичка з Журавлем дуже заприятелювали. От Лисичка і кличе Журавля до себе в гості:

— Приходь, Журавлику! Приходь, любчику! Чим хата багата, тим і вгощу.

Іде Журавель на прошений обід, а Лисичка наварила кашки з молочком, розмазала тоненько по тарілці та й поставила перед Журавлем.

— Призволяйся, не погордуй. Сама варила.

Журавель стук, стук дзьобом — нічого не спіймав.

А Лисичка тим часом лиже та й лиже кашку, аж поки сама всієї не з'їла. А коли кашки не стало, вона й мовить:

— Вибачай, кумочку, більше не маю чим угощати.

— Спасибі й за те, — пісним голосом промовив Журавель. — А ти б, Лисичко, до мене завтра в гості прийшла.

— Добре, Журавлику, прийду, чому не прийти, — каже Лисичка.

Другого дня приходить Лисичка, а Журавель наварив м'яса, буряків, квасольки, картопельки. Покришив дрібненько, склав у високий глечик з вузькою шийкою та й поставив на столі перед Лисичкою.

— Їж, кумонько. Не погордуй, люба моя, — припрошує Журавель.

Нюхає Лисичка — смачно пахне. Встромляє голову в глечик — не йде голова. Пробує лапкою — не витягне. Крутиться Лисичка, скаче навколо глечика, а Журавель їсть собі шматочок за шматочком, поки всього не виївВибач, любонько, — каже, випорожнивши глечика, — чим хата багата, тим і рада, а більше на цей раз нічого немає.

Розсердилася Лисичка, не подякувала за гостинність. Вона, бачите, думала, що на цілий тиждень наїсться, а тут прийшлося додому йти, облизня спіймавши. Відтоді й зареклася Лисичка з Журавлем приятелювати.

- Прочитай, як Лисичка запрошувала Журавля в гості. Чи щирими були її слова? Доведи свою думку.

- Як Лисичка поводилася зі своїм гостем під час обіду? Як ти оцінюєш її дії?

- Як Журавель пригощав Лисичку? Чому він так робив?

- Чому розпалася дружба Лисички й Журавля? Чи схвалюєш ти їхню поведінку? Поясни свою відповідь.

- Як ти гадаєш, на чиєму боці автор? Обґрунтуй свою думку.

ОКСАНА ІВАНЕНКО написала понад п'ятдесят книжок. Вона любила дітей, у шістнадцять років влаштувалася на роботу до дитячого будинку. Тоді й казки для малечі почала складати.

«Коли я пишу казку, — розповідала письменниця, — я живу мріями моїх героїв: пташок, комах, кисличок, берізки, верби. Я вже не можу думати про щось інше. А ще в цей час завжди для мене лунала музика».

Збірка Оксани Іваненко «Лісові казки» стала однією з найулюбленіших серед читачів. Герої її творів живуть у власному світі, де фантазія схожа на реальність, де відбуваються різноманітні пригоди й вирують почуття. А тому з ними завжди цікаво...Під час читання розмірковую, уявляю, придивляюся, прислухаюся

СИНИЧКА

(Скорочено)

А синичка на зиму і не заснула, і не відлетіла.

— Ти замерзнеш тут, чепурушко, — казали солов'ї, які відлітали найраніше. — Летимо швидше з нами!

— Ти вмреш з голоду, під снігом нічого не знайти, — говорили журавлі. — Нам сумно, але треба летіти! — І вони жалібно закурликали.

— Нам набридає в одному місці, — заявили, збираючись у дорогу, граки. — Тепер ми летимо за кордон, а наші північні родичі прилетять сюди. Так уже ми, граки, виховані: влітку — вдома, взимку — мандрівка.

— Може, й тобі хочеться летіти? — спитала з острахом лісова яблунька, на гілках якої умостилася синичка. — Ах, як сумно, коли всі відлітають, коли йде сніг і виє хуртовина! Та

нехай усі дерева скажуть тобі: синички ще ніколи не кидали нас, навіть у найлютіші морози... Але, звичайно, як хочеш...

— Ні, ні, — заспокоїла її синичка, — я нікуди не полечу від тебе. Адже зимували тут і тато і мама, лишаються брати і сестри. І дивись, скільки ще гостей налетіло з півночі зимувати в наш ліс... Мабуть, не така вже й страшна зима, як усі кажуть. — І вона застрибала по гілках, заглядаючи в усі щілинки, чи не заховалися де-небудь якийсь черв'ячок чи гусінь, бо вона й хвилинки не могла посидіти без роботи.

Синичка співала весело:

Зіні-зіні-зіні-зі! Не боюся я зими.
Ти, зимо, не лякай, я не кину рідний гай!

І всім деревам зробилося спокійніше. Та, мабуть, сама зима чула, як хвалилася синичка. Вона заскреготіла, зарипіла від люті. О! Це було добре чути по всьому лісі. Усі струмочки й річки кригою вкрилися. А вранці прокинулася синичка і побачила, що весь ліс у снігу: і долі сніг, і на гілках сніг — скрізь сніг.

— І що там зима виробляє? — питає сонечко у хмар.

— Та є в лісі птичка-невеличка, зветься синичка, не хоче вона зимі коритися — усе стрибає та співає.

— Ану, гляну, що то за пташка, — мовило сонечко і глянуло. Бачить: справді, чепурна та гарна манісінька пташка по снігу ніжками чеберяє, і видно, холодно їй і голодно, а стрибає.

— Ну й мила пташка, зими не боїться! — сказало сонечко і засміялось.

А як сонечко засміється, то всі вже знають — враз тепліше стає. І всі вгору починають дивитись. І синичка голівку підвела. Бачить — сонечко до неї сміється. Весело їй стало, і так голосно вона заспівала, що аж сонечко почуло:

Зіні-зіні-зіні-зінь, а вже сонце і теплінь!
Сонце, сонечку, світи, не ховайсь за хмари ти!

Ну, звичайно, після такої пісеньки сонечко вже не могло заховатися. І навіть коли вже брів у ліс вечір, воно затрималось, тому й день став трошки довший. Замість високих кучугур з'явилися великі прозорі калюжі. Дерева прокидалися від холодного зимового сну...

По снігу забігали весняні комашки, і навіть торішні метелики прокинулися. І сонечко сяяло, і струмки дзюр- чали, і навіть вітри од рук відбивалися — не хотіли вже сердито дути, а почали грати з деревами та струмками і самі стали теплі й лагідні. Махнула зима рукою, зарипіла вночі востаннє та й подалася на північ. Струмки вмивали землю, вона вкривалася зеленою травицею, зацвітали перші квіти, набухали бруньки на деревах, летіли додому пташки.

— Ти жива, маленька? — весело ґелґотали гуси.

— Ти не замерзла, крихітко? — курликали журавлі. — От і ми вдома!

А коли у молодої берізки вже так розпустилися листки, що на них могли вміститися крапельки роси і з них можна було напитися, прилетів і соловей.

Соловей співав краще від усіх у лісі. Перша його пісня завжди була про далеку мандрівку, про теплі розкішні гаї з надзвичайними квітами й золотими плодами. Маленька синичка слухала і згадувала люту зиму, вітри, кучугури снігу. Може, й справді краще відлітати туди?

Та старий дуб ніби знав, про що думає синичка, і лагідно бурмотів:

— А зиму все ж таки ти прогнала, і про весну ти перша заспівала.

Це почув соловей. І друга його пісня була про рідні

ліси, які в сто разів кращі від найрозкішніших південних садів. І ця пісня ще була хвалою маленькій, веселій, сміливій пташці, що не побоялася зими.

Синичці зробилося соромно, і вона щось зацвірінчала. До неї приєдналась друга, третя, четверта пташка. Вони цвірінчали, що тепер весна, усім добре й радісно і не треба думати про сніг і холод. Ліс увесь шумів, і струмки гомоніли. І хоч найкраще співав соловей, але в радісному лісовому хорі чути було і ніжний спів маленької синички.

- ***Які звуки природи тобі вдалося «почути», читаючи казку? Які картини виникли у твоїй уяві?***
- ***Назви персонажів казки. Хто з них хвилювався за синичку?***
- ***Чи знала синичка, які труднощі чекають на неї взимку? Доведи свою відповідь словами з тексту.***
- ***Прочитай опис зимового лісу. Доведи, що авторка наділила зиму людськими рисами.***
- ***Знайди і прочитай лагідні слова, якими називали синичку.***
- ***Виконай одне із завдань (на вибір):***
- ***Розкажи, як синичці вдалося пережити зиму.***
- ***Знайди в казці опис весни. Розкажи, коли прилітає соловей.***
- ***Уяви, що синичка всім дарує свою весняну пісню. Про що вона заспівала?***
- ***Які почуття викликала у тебе казка? Визнач основну думку й мету твору: що авторка хотіла розказати читачам і для чого.***

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

Поетеса, справжнє ім'я якої Лариса Петрівна Косач-Квітка, народилася 25 лютого 1871 року в місті Новограді-Волинському в родині Косачів, її мати — відома українська письменниця Олена Пчілка.

Майбутня поетеса зростала серед мальовничих лісів і озер Волині. Вона була допитливою, веселою, любила співати, гратися з братом Михайликом, слухати народні пісні, казки, легенди.

Уже в дитинстві у Лесі виявилися надзвичайні здібності до віршування. Свій перший вірш «Надія» вона написала у дев'ять років. А коли їй виповнилося тринадцять, у журналі надрукували її вірш «Конвалія». За порадою мами вона його підписала *Леся Українка*. Саме з таким ім'ям вона стала згодом всесвітньо відомою поетесою.

Доля Лесі була нелегкою. Ще з дитинства їй довелось терпіти муки від невиліковної хвороби кісток, перенести кілька операцій. Та незважаючи на всі випробування, поетеса відчувала радість від спілкування з природою, рідними, друзями і вміла передати це у своїх віршах.

Померла 1913 року в місті Сурамі в Грузії.

КАЗКА ПРО ОХА ЧУДОТВОРЦЯ

В тридев'ятім славнім царстві,
де колись був цар Горох,
є тепер на господарстві
мудрий пан, вельможний Ох.

Сам той Ох на корх заввишки,
а на сажень борода,
знає край і вздовж, і вширшки,
і кому яка біда.

Чи хто правий, чи неправий,
чи хто прийде сам, чи вдвох,—
всіх приймає пан ласкавий,
тільки треба мовить: «Ох!»

На зеленому горбочку
спершу він людей приймав,
потім сів у холодочку,
звідти голос подавав.
А як з ранку та й до ранку
стали люди обридать,
Ох зробив собі землянку,
Оха більше не видать.

Але хто те місце знає,
де трухлявий пень і мох,
той приходить і волає
або й тихо каже: «Ох!»
Хоч би навіть ненароком
теє «ох!» промовив ти,
знай, що вилізе те боком,—
воріття вже не знайти!
Бо затягне з головою
трясовиця мохова
і з душею, ще живою,
під землею похова.

Під землею ж там — палати,
де вельможний Ох сидить,
гарні, пишнії кімнати,
срібло-злото скрізь ряхтить;

дорогії самоцвіти,
наче зорі, миготять,
скрізь заморські дивні квіти,
по клітках пташки сидять;
золотії грають рибки
в кришталевих скриньочках;
і ведмеді ходять дибки
в рукавичках, жупанках,

Враз тебе там обморочать
блиск і пахощі міцні,
попугаї заторочать
приказки якісь дивні.
І безглузді очі втупить
в тебе рибка, мов чига...
Тут ведмедів гурт обступить,

кожен лапу простяга,—
той бере тебе за руку,
той торкає за плече;
боронь боже ворухнутись! —
кров одразу потече.
Бо крізь білі рукавички
враз проб'ються пазури
гачкуваті, мов гаплички,—
так і вп'ються, мов щури.
Тож, коли вже раз попався,—
наче в пастку бідна мит,—
то сиди, мов прикувався,
не рушай, мовчи та диш!

Вийде Ох: «Вітай в гостині!
Чи волієш нам служить?
Чи волієш, може, нині
головою наложить?»
Скажеш: «Я служить не згоден», —
зараз цок тебе в лобок,
якщо ти носить не годен
рукавички й жупанок.

Стань на службу — подарують
рукавички й жупанець,
привітають, пошанують,—
тільки ж там тобі й кінець!
Вічно будеш пробувати
у підземному дворі,
більш тобі вже не видати
ані сонця, ні зорі.

Де торкнешся — всюди брами,
під замком та під ключем...
Десь далеко хтось часами
озивається плачем.
Спів на плач відповідає,
плач на спів, так без кінця...
Кажуть, бранка там ридає,
жде юнака-молодця;
коло неї там Жар-птиця
співом душу потіша,
та сумна міцна темниця,
смутна в дівчини душа.

Якби хтів їй волю дати
хто з хоробрих юнаків,
мусить перше розрубати
сімдесят ще й сім замків...
Вже вам *казка* обридає?
Що ж! хто має кладенець,
хай замки ті розрубає,—
буде казочці кінець!

- ***Про кого йдеться в казці? До якої української народні ної казки вона подібна? Порівняй назви й початок цих творів.***
- ***Де жив Ох? Як до нього потрапляли люди?***
- ***Прочитай опис підземного царства. Чим воно небезпечне для людей?***
- ***Пригадай народну казку про Оха. Чи легко було вирватися дідовому сину від Оха? Хто йому допоміг? Як закінчуються обидві казки?***
- ***Які думки викликала в тебе казка Лесі Українки?***
- ***Яким ти уявляєш Оха з казки Лесі Українки?***

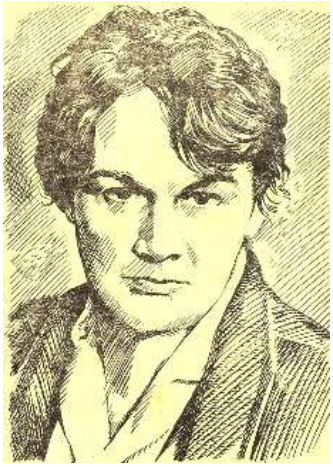

ЛАРИ́СА ПИСЬМЕ́ННА — українська письменииця, автор дитячих казок, оповідань. Лариса Михайлівна народилася 1914 року в сім`ї сільського фельдшера і вчительки в селі Чоповичі (тепер Малинського району Житомирської області). Батьки з раннього дитинства прищеплювали дівчинці любов до літератури. Після Великої Вітчизняної війни працювала в Кемерівській області завідуючою дитсадка. З 1956 року Лариса Письменна — член спілки письменників СРСР. За збірку «Тисяча вікон і один журавель» письменниця нагороджена премією Лесі Українки.

Померла Л.Письменна 20 лютого 1992 року.

Твори письменниці перекладалися багатьма мовами світу.

САП'ЯНЦІ

Загубив ведмідь Гуп-Туп-Медолюб свої сап'янці.

От були — й нема! Хтозна-куди поділися. І сап'янці старі вже, полатані, та звик до них ведмідь. Шкода!

Сам шукав — не знайшов. Звірі шукали — не знайшли. А найбільше лисиця Облудниця шукала, а проте не знайшла. Аж сльозами вмилася: « Три дні й три ночі не їла, не спала, а ніде їх немає. Мов під землю провалилися. Пропали!»

Пожурився ведмідь Медолюб, та вже й забувати став. Що вдієш?

Аж тут нове лихо настало: слава на ведмедя недобра пішла. То було — всі ведмедя шанують, вклоняються низько, а тепер — де не піде —відвертаються. Та як же не відвертатися, коли занадився ведмідь у сусіднє село. У старої бабусі Орисі сметану украв, у людей курей став тягати... Чи, може, то інший злодій? Так ні ж, слідів од ведмежих сап'янців хіба що сліпий не побачить. Сором! Ганьба!

Вболіває ведмідь Медолюб. Аж схуд, бідолаха. Лапою себе в груди гамселить, мало не плаче, клянеться:

— Не я! Не я! От щоб мені меду довіку не нюхати, щоб мені крізь землю провалитися — не я! І сап'янців у мене давно немає, пропали.

Ніхто віри не йме, всяк на ведмежі сліди киває.

Просить лисицю ведмідь, щоб посвідчила, що сап'янці пропали. Сама ж бо три дні й три ночі шукала — не **знайшла!**

- І, начхайте, дядечку Медолюбе, на той поговір,— умовляє лисиця Облудниця.— Нехай собі теревенять, що хочуть, а ви не журіться, бо ще, боронь боже, занедужаєте. Дивіться на мене, я своєї душеньки зроду не тривожила, то й здорова, нівроку!

І справді — гладка стала лисиця, лискуча. Шовкову шерсть на собі вилизує, ласкаві очі мружить. Хочеш не хочеш, а замилуєшся!

А ведмідь Медолюб все марніє та журиться: поговір не стихає.

І звідки впало таке лихо на ведмедя?

- ***Як звали головного героя казки? Чому його так називали?***
- ***Де відбуваються події казки?***
- ***Що шукав ведмідь?***
- ***Як почали відноситись до нього звірі в лісі? Чому?***
- ***У чому звірі звинуватили ведмедя?***
- ***Як ведмідь доводив свою правоту?***
- ***Що відповідала на це лисиця?***
- ***Якою вона стала останнім часом? Чому?***
- ***Охарактеризуйте ведмедя. Свої міркування підтверджуйте словами із тексту.***

НАУКОВО-ХУДОЖНІ ТВОРИ

ГАЛИНА ДЕМЧЕНКО народилася 1922 року в селі Олександрівці на Кіровоградщині, але дитинство її минуло в селі Макіївці на Чернігівщині, де батько був агрономом. У шість років дівчинка навчилась читати й писати. Учитися вступила зразу до другого класу Макіївської середньої школи. Після війни вступає до Київського художньо-промислового училища. Ще під час навчання в училищі Г. Демченко бере активну участь в літературному гуртку, пише п'єси. 1955 року виходить перша збірка поезій «Малятам», пізніше «Дідові казки», «Загадки та вигадки», «Оповідання Золотавки», книжечки віршів «Квіти-квітоньки», «Скаче зайчик», 1975 року побачила світ повість для дітей «Варвара». Перу Г. Демченко належать п'єса лялькового театру «Дружна сімейка» та дитяча опера «У зеленому саду».

ГОРОБИНА

Горобина і ялинка стояли поряд. Зовсім близенько одна біля одної. І тому вони часто перешіптувались між собою. На ялинці росли хвоїнки й шишки, а на горобині — листя й грона жовтогарячих плодів.

Прийшла осінь. Дихнула прохолодою раз, другий. Пожовкли на горобині листочки, і кожний плодик став червонішим. А ялинка зовсім не змінилася. Хвоїнки зелені-зелені, а шишки як позолотилися влітку, такими й лишились. Ялинка дивилася на свою подругу й милувалась нею. Яка то вона гарна стала!

Та налетів буйний осінній вітер, загойдав горобину й почав зривати з неї листя. Посипалось воно жовтим дощем додолу. А ялинка не злякалася вітру. Настовбурчила колючі голочки, поколола вітер — він і полетів геть від неї.

Не злякалися вітру й плодики-намистинки на горобині. Міцно-міцно вхопилися вони за гіллячки, щільніше притулилися одна до одної й зовсім почервоніли. «Для кого ти приготувала ці плоди? — тихо спитала горобину ялинка.— Вони ж у тебе зовсім несмачні. Хіба що тільки червоні». Горобина мовчала. Що скажеш? Справді, її плоди гіркуваті й терпкі-терпкі. Ніхто не зважиться покуштувати.

Уночі лягли перші заморозки. Уранці, хоч і визирнуло сонце, проте не потеплішало. У небі захололи табунці хмар, і довкола зробилося тихо, як у вусі. У цю ранкову тишу ні ялинці, ні горобині не хотілося розмовляти. І вони стояли мовчазні й задумливі. І раптом високо в небі хтось ніби зачепив срібну струну. За нею другу, третю... Ближче й ближче. І вже зовсім недалеко, злившись у ніжну мелодію, забриніло над горобиною і ялинкою дзвінко, прозоро. Наче війнув і злегка зашумів вітер. Кружляючи, підлітали якісь напрочуд гарні птахи. Це були омелюхи. Вони прилетіли до горобини, покинувши на зимовий час свій холодний край.

І горобина радо пригощала далеких чубатих гостей червоними, мов жар, плодами, уже не терпкими, а солодкими після перших морозів. «То ось для кого ти їх берегла»,— промовила, погойдуючись, ялинка й ласкаво торкнулась зеленими гілками своєї подруги.

- ***Як змінилася восени горобина?***
- ***Якою залишилась ялинка?***
- ***Знайдіть і прочитайте, що зробив вітер.***
- ***Про що спитала ялинка горобину? Чому змовчала горобина?***
- ***Коли ягоди горобини стали смачними? Кого радо пригощала горобина?***
- ***Доведи, що твір Г. Демченко «Горобина» за жанром є науково-художнім твором.***

Народилася **ПАОЛА УТЕВСЬКА** 14 вересня 1911 року в Одесі в сім'ї скульптора. Закінчила трудову школу, робітфак Київського хіміко-технологічного інституту, згодом - філологічний факультет Київського університету. Однак не стала ні хіміком, ні філологом. Як і багато її ровесників, одягла військову форму і пішла на фронт. В травні 1942 року її було контужено та важко поранено. Після одужання до кінця війни з гітлерівцями Паола Утевська перебувала в армії. Її нагороджено медалями. Після закінчення війни Паола Володимирівна була літературним консультантом в "Літературній газеті", згодом працювала в журналі "Вітчизна".

П.Утевська пише для дітей різного віку книжки науково-художні та історичні: "Невмирущі знаки", "Вічні мандрівники", "Правда, яка нагадує казку", "Квітковий годинник"... Про що ці книги? Про життя. Про те, що давно минуло, та про сучасність. Про навколишній світ, про живу та неживу природу.

ЛІСОВА АПТЕКА

Одного разу пішов Костик з дідусем і сестричкою Зоєю на прогулянку в ліс. Доки йшли селом, доти малий слухняно ступав попереду дідуся.

Коли ж завернули на лісову стежинку, подався уперед. Та й Зоя не втрималася, побігла на галявину, усіяну барвистими лісовими квітами. Дівчата - вони завжди так: тільки прийдуть у ліс, одразу починають квіти на букет або на віночок собі збирати.

Раптом Костик як закричить:

- Ой-йой-йой!

Дідусь і Зойка прожогом кинулися до нього. Що сталося? А то Костик перечепився через пеньок і поранив ногу. Що робити? Назад вертати? Шкода. Тільки ж прийшли до лісу. А з ноги кров аж цебенить.

- Болить! Ой, болить, - стогне Костик.

- Немає тут Айболита твого, - пожартував, дідусь. Глянув туди-сюди, нахилився і зірвав листочок подорожника. Подорожники завжди обіч стежок та доріг ростуть. Тому й таку назву мають.

Промив дідусь листочок водою, що ніс із собою в пляшечці, приклав до пораненого місця, чистою хустинкою обв'язав. Та й каже онукові:

- От і все гаразд, нема чого лякатись. Трохи спочинемо - й далі можна буде рушати. Посідали на травичці, відпочивають.

- А що, якби по-о-дорожника не бу-у-ло? - спитав, схлипуючи, Костик.

- Ми б тоді деревію до ноги приклали. Он, бач, росте. Він, як і подорожник, кров зупиняє, біль заспокоює.

А кров тим часом справді перестала сочитися крізь хустинку.

- Ти, діду, як лікар Айболить, без ліків мене вилікував, - радісно вигукнув Костик. - І як ти здогадався прикласти до моєї ноги подорожника?

- Здогадався? То не я, а народна мудрість здогадалася. Про лікарські рослини люди знають з тих давніх часів, коли ще не було ані справжніх лікарів, ані аптек.

Відомо, що п'ять тисяч років тому в країнах Стародавнього Сходу вже існували книжки, у яких було описано чимало лікарських рослин. Книжки ті були не паперові, а глиняні. Тому й збереглися протягом тисячоліть. Згадки про лікарські рослини трапляються і в ближчі до нас часи, наприклад у книжці, яку було написано 1073 року. Має та книжка назву "Ізборник великого князя Святослава Ярославовича". Отже, і в нашій країні люди здавна цікавились лікарськими рослинами. А ти кажеш, що це я здогадався...

Костик аж рота роззявив, слухаючи дідуся. Правду розповідає, а здається - казку. Ще й книги якісь глиняні. Цікаво.

- Ліки ми в аптеці купуємо, а їх часто-густо з різних трав виготовляють. Пам'ятаєте, коли Костик десь заблукав, і мама так налякалася, що аж захворіла. То вона купила краплі з квітів конвалії і кореня валеріани. Це щоб заспокоїтися.

- Оксанчина бабуся завжди п'є якісь краплі, то теж із конвалії? - поцікавилась Зоя.

- Буває, що й із конвалії. Але бабуся складніші ліки приймає: з горицвіту, глоду та собачої кропиви. Цю кропиву ще називають пустирником, бо росте вона на всяких пустирях.

- Горицвіт - він що, горить? - питає Костик.

- Назва цієї квітки, мабуть, походить від її жовтого кольору. Дуже корисна рослина. Уперше горицвіт при захворюваннях серця почали застосовувати у народній медицині на Україні.

Поки дідусь усе це розповідав, наші мандрівники вийшли на галявину. На ній яскраво-жовтими зірочками розпустилися якісь квіточки.

- Яка дивна кульбабка, - зірвала одну з них Зоя.

- Це не кульбабка, а мати-й-мачуха. Вона тільки схожа на кульбабку. Хороша рослина. І Костик пив з неї настоянку.

- Коли? - здивувався Костик.

- Може, забув, як узимку тобі бурульок та снігу посмоктати заманулося? Ну й застудився. Від кашлю не тільки мати-й-мачуха дуже допомагає. І липовий цвіт та польовий мачок. Заварити їх в окропі й пити... Та ти, Костику, мене не слухаєш.

Костик справді не дуже уважно слухав дідуся. У цю мить його увагу відволікла червона ягідка.

- Дідусю, а можна її з'їсти?

- Їж, Костику, їж. Але пам'ятай: їсти можна тільки ті ягоди, які знаєш, бо між ними є й отруйні...

- А ми з Оксаною для своїх ляльок завжди ліки з рослин готуємо, - засміялася Зоя, простягаючи руку, щоб зірвати кілька жовтих квіточок, що росли на одній стеблині.

Костик підбіг, щоб і собі зірвати таку стеблину, але зірвав лише одну квітку. Подивився на неї. Трохи пом'яв пальцями. Що таке? На пальцях утворилися плями, та не жовті, а фіолетові.

- Що, онучку, здивувався? Оця рослина лікує різні шлункові захворювання. Зветься вона - звіробій, або заяча крівця. Звуть її ще й травою від 99 хвороб. Справді, це чудесна рослина. Відвар з неї можна пити, можна й до рани прикладати. От він який, звіробій!

- А ним можна й звіра вбити? - запитав Костик.

- Ні, назва його не пов'язана з убивством. Не мисливці її вигадали. Казахи звуть цю травичку "джерабай" - "цілитель ран". А вже "джерабай" люди, певно, переінакшили на "звіробій".

Та не один звіробій допомагає, коли заболить шлунок. Допоможе й відвар дубової кори, деревію та ще багатьох інших рослин.

Мабуть, дідусь ще багато чого цікавого розповів би Костикові й Зої - і про лікарські рослини, і про те, як їх діти з весни до осені по лісах та луках, у полі та на узгір'ях збирають. Розповів би, чому ці рослини треба сушити у затінку. Але діти побачили такого гарного метелика, що Костик забув про поранену ногу і побіг метелика наздоганяти. А за Костиком - і Зоя.

Шкода... Бо кожному не завадить якнайбільше знати про нашу зелену аптеку. У житті - як на довгій ниві. Дивись, ще й у пригоді стане...

- ***Що трапилось з Костиком?***
- ***Як лікував дідусь онука?***
- ***Знайдіть у тексті і прочитайте розмову дідуся і Костика про подорожник і звіробій.***
- ***Про які перші лікарські книжки згадував дідусь? Прочитайте.***
- ***Які лікарські рослини назвали діти? Які ви можете назвати?***
- ***Чому Костик не дуже уважно слухав дідуся? Від чого застерігав дітей дідусь?***
- ***Які рослини допомагають лікувати шлунок?***
- ***Висловіть свою думку про значення зеленої аптеки для людини.***

СТАРОСТЕНКО ЮРІЙ (1923-1965) народився у місті Забєлишине в Білорусії. Батько його був фельдшером, а мати — медсестрою. Юрко мало не щодня навідувався до лісу, милувався його красою і непомітно для себе переймався глибокою любов'ю до рідної природи... 1934 року родина Старостенків переїхала до нової столиці України — Києва. У 1958 року з'явилося друком перше оповідання Юрія Старостенка про природу Карпат «Рідні гори». А наступного року вийшла у світ перша книжка його природничих оповідань «Ловись, рибко!». Твори письменника лаконічні та щирі. Автор часто вдається до персоніфікації — надає явищам природи, тваринам та рослинам людських властивостей. Письменник любив повторювати: «Коли я пишу для дітей про нашу прекрасну природу, я відчуваю, що знайшов своє місце в житті». Багато задумів не встиг здійснити Ю. Старостенко. 1965 року він помер.

ЛІСОВІ РОЗМОВИ

СМІЛИВА ЗОЗУЛЬКА

Коли повертається з вирію зозулька, вже і ліс, і гай стоять зелені. «Ку-ку, ку-ку!»

— Чуєте, зозуля кує? —радіють люди. Щодня більшають на деревах листочки, простягають зелені рученята молоді пагінці. І тут раптом виповзає на листячко страшна волохата гусінь!

— Бр-р-р...— тремтить з остраху синиця.

— Йой!..— задкує мухоловка.

— Тюй-тюй-тюй! — репетує повзик.

А гусінь вже маламурить ніжне листячко.
— Треба зозульку покликати! — гукає хтось.— Тільки вона цієї гусені не боїться...
Прилетіла зозулька і всю гусінь винищила. От добре, що в нашому лісі живе така пташка!

ВЕДМЕЖАТА

У всіх пташок і звірят у місяці травні клопоту доволі, тільки малим ведмежатам самі жарти на думці.
Той на дерево лізе, цей намислив корча перегризти, а інший забрався матері на голову і, знай, скубає за кошлаті вуха.
От зараз мама талапне його лапою!..
Але мати-ведмедиця навіть не сердиться, вона тільки очі мружить...

ХТО Ж ВИНЕН?

От і настала рання осіння пора... Ходить Мишко лісом і кличе:
— Зозулько-о-о!..
Послухає трохи і знов товстим голосом:
— Зозулько-о-о!..
Давніш, було, й відгукнеться Зозуленька: «Ку-ку»... А тепер нема обзиву. Тільки старенький Єнот хлюп-хлюп у воді: корінці на сніданок миє.
— Яка тобі Зозуленька? — питається він Мишка.— Вона ще на тому тижні у вирій подалася.
— Я ж допіру чув її голос!
— Це тобі, Мишку, либонь, примарилося, хи-хи-хи...
Не стерпів Мишко того «хи-хи» та як наддасть Єнотові лапою. Той гульк у воду, сидить під берегом і квилить: —Хіба ж я винен, що нема Зозулі, га-а-а?..
— А хто ж, хто винен? — трясе лапами Мишко, от-от заплаче з превеликого свого жалю...
Може, ви, діти, знаєте, хто винен?

ПІД ЗЕЛЕНИМ ШАТРОМ ЛІСУ

Настало літо, і зашумів зеленими вітами ліс... То тут, то там між пухнастих ялиць та під лапатим гіллям смерек вишикувалися рядочками гриби маслюки.
— Здр-а-ас...— хотів був привітатися до них їжак, а гриби злякалися і поскидали на голови хто листочка сухого, а хто пучок глиці, їжак і з того боку зазира, і з цього — нема грибів.
«Порозбігалися»,—думає собі...
А гриби зачаїлись під картузиками і тихенько усміхаються: «Ну і їжак, недарма у нього такі малесенькі очки!»

ХТО ЦЕ ТАКИЙ?

Хоча й осінь надворі, горобина ще не достигла. Та Мишкові байдуже: йому вже і в роті терпко, а він, знай, жвакає. Долішні ягоди пооб'їдав, а ті, що вгорі, ніяк дістати. «Ану ж,— гадає собі,— на дерево злізу». Тільки-но сп'явся, а тонкий стовбур як похилиться, ведмідь— кабарух у кущі!
Тепер ходить лісом і сяк-так спереду, а ззаду хтозна на кого скидається, так йому кожуха задерло.
— І що воно за опудало? — перемовляються звірята.
— Мабуть, то не з нашого лісу.

ОСІНЬ

Як скінчиться місяць листопад, то вже мине й осінь.

Тепер не кожного дня виглядає з-за хмар сонце, а коли й гляне долі стомленим оком, то гріє не так, як улітку.

Павук-ниткоплут давно під листям сни дивиться. Тихесенько шамрять під корою жуки-короїди. А борсук допіру ледве пропхався у свою нору, такий гладкий став за літо. Тільки зайцеві все байдуже, у нього під кожушком густе підшерстя виросло.

— Ось глянь, який у мене кептарик, — стає він поперед очі жабі.— Чи гарний?

— Та гарний, гарний,— ледь чутно мимрить жаба, а сама трясеться від холоду...

ЗДРАСТУЙ, ЗИМО!

От і настала зима, от уже й ходить нашим краєм її перший місяць — грудень. Сховав грудень під кригою річки, повдягав у білі мережива ліси, поробив з кожної купочки землі міцну грудку. Тоді засипав снігом поля, лісові просіки, напхав снігу аж під самісіньке гілля у лісі. Вранці як глянули, а в полі таке натоптано... Довгі низочки слідів простяглися аж до самого села. Отут спинався заєць на яблуньку, хотів чикнути її гострим зубом. Але тоненький стовбурчик так щільно обгорнуто соломою, що заськи.

А коли трохи обутріло, в селі щось як забумкає. «Либонь, то мисливці рушниці ладнають!» — налякалися зайці і ну тікати в поле!..

- Прочитайте оповідання мовчки. Підготуйтеся до обговорення в групі :

- Яку картину ви уявили , читаючи твір? (За вибором).

- Про що розповів нам автор? Яку пору року описав?

- Які клопоти у лісових мешканців весною? Восени? Взимку?(У вибраному оповіданні). Як змінився їх зовнішній вигляд, поведінка?

- Які слова вживає автор для опису мешканців лісу?

- Які слова характеризують поведінку звірів в час небезпеки?

- Знайдіть і прочитайте в парі розмову мешканців лісу.

- Складіть творчу розповідь «Дива у лісі»

ОКСАНА ІВАНЕНКО (1906 -1997) - родом із Полтави. Її мати працювала вчителькою в дитячому притулку. Батько був редактором газети. У шість років Оксана вже сама видавала журнал для дітей «Гриб», «передплатна ціна» якого — два аркуші паперу. З дитинства Оксана захоплювалася літературою: «У нас була велика бібліотека. Бібліотека містилася в маленькій літній кімнаті, і щоліта ми з братом починали її впорядковувати, але поринали в читання..., і тому так нам і не вдалося її упорядкувати. Бібліотека — це було наше володіння».

У шістнадцять років Оксана почала працювати вихователькою в дошкільному дитбудинку. Тут вона створює інсценівки і казки спеціально для дітей. У світ вийшло близько п'ятдесяти книжок для юних читачів, одна із вагомих – «Тарасові шляхи». Оксана Дмитрівна була головним редактором журналу «Барвінок». Важливе місце у творчості письменниці займають природничі казки (наприклад, «Лісові казки»), написані на науковій основі.

НА ДОБРАНІЧ

Був собі, жив собі невеличкий жучок.

Де він жив — хто його знає. То у лісі літав, то на луках. Де ніч застане — там і засне. Такому малому хіба багато треба! А який він був — може, хочете знати? Ох, важко сказати про це... Як сідав на гілочці, пташки казали:

— Он зелений жучок, зловімо його!

І пурх-пурх до нього. Та хіба він дурний був, щоб так і дати себе з'їсти! Він — дж-дж — розправив крильця і полетів. Летить проти сонечка на луки, а квіти й кажуть:

— Що то за гарний золотий жучок летить!

А ввечері, десь у холодочку, в затінку, він здавався жабкам зовсім чорненьким. Так що ніхто не знав, який він насправді. Та це було йому байдуже — жити було весело, їсти було досхочу. Все він навколо облітав і знав, і з усіма був знайомий. Сонце гріло, пташки співали. Отак би все життя! Якось уранці прокинувся він і полетів навпростець, над лі совою галявинкою, до ставка. Це була весела зелена галявинка, і на ній росли квіти. Навколо старі дерева вели спокійні розмови, а молоді берізки жартували з вітром, завжди ніби вабили його своїм легеньким листям.

— Ой, що це таке? — раптом закричав жучок. — Хто це ловить мене?

Справді, ніби щось заплутало його ніжки. Він швидко зачеберяв ними у повітрі, рвонув — і невидимі пута порвалися.

Жучок був завжди цікавий до всього і тому почав оглядатися на всі боки. Якісь тоненькі срібні ниточки літали в повітрі.

— Цікаво, цікаво, — мовив жучок, — я ще цього не бачив.

— Хіба ви не знаєте, що це таке? — спитала з жахом маленька комашинка. — Краще цього і не знати. Ненажери-павуки тчуть свої сіті, щоб ловити нас, маленьких, невинних комашок і висмоктувати нашу кров. Так загинули дві мої сестри. Тікайте геть, як побачите це жахливе плетиво!

— Ви помиляєтесь, — почав говорити старий жук з рогами. Але комашинка полетіла так швидко, що її в одну мить не стало видно. До того ж вона була маленька, і її взагалі важко було помітити.

— Вона помиляється, — звернувся старий до маленького жучка, — можеш мені повірити, що ті сіті зовсім інші. Їх плетуть старі хрестовики справді для своїх ловів, а ці плетуться для повітряних мандрівок.

— Для повітряних мандрівок? — здивувався жучок. Але не повірити він не міг. Жук з рогами був найрозумніший з жуків. Його навіть квіти слухалися, бо він завжди знав, коли буде дощ, а коли година.

— Якщо хочеш, то можеш сам побачити, — запропонував старий. І вони сіли на гілку широколистого клена. — їх надто багато тепер народилося, і вони розлітаються в різні сторони... Дивись! — прошепотів він.

На сучку того ж дерева, трохи нижче від них, клопотався, вовтузився невеличкий павучок. Раптом він повернувся трохи набік і посунувся проти вітру — за ним тяглася тоненька срібна ниточка.

— Ой, яка довга! — закричав жучок.

— Тихше! Дивись, що буде далі, — спинив його старий. Павучок швидко прибіг назад, відкусив ниточку вгорі і, підібравши всі свої вісім ніжок, піднісся на ній у повітря.

— Ой, і я хочу погойдатися на такій ниточці! — закричав жучок, підлетів, схопився за якусь срібну ниточку, бо їх літало багато в повітрі, склав ніжки й крильця і враз... упав на землю.

Ох, на цих ниточках, мабуть, лише павуки вміли літати.

Підвівся він з землі, почухав ніжкою бочок і знову відкрив здивовані очі: адже він упав під кленом, і завжди цей клен був зелений, а зараз його широке листя майже золоте.

«Що воно робиться, що воно робиться сьогодні в рідних місцях!» — ніяк не може зрозуміти жучок.

— Дядю! — закричав він до старого жука. - Що ж це таке? Якісь нитки літають, листя жовтіє — що таке?

— Осінь, синку, осінь! — мовив старий жук і похитав рогами.

— Хм, — сказав жучок, — подивимось, що то за осінь.

Справді, полинуло літо, як на крилах, і настала осінь. У лісі ледь-ледь шаруділо листя, і ніби хтось тихо ходив попід бере зами й кленами. І де не пройде — там листя ставало золоте й червоне. Мабуть, то й ходила осінь, тільки так, щоб її ніхто не бачив. Вже не впізнати було рідного лісу, рідної галявинки, рідного ставка. Квіти пов'яли і посохли, травиця пожовкла. Усі були заклопотані, всі готувались до зими. Жучок літав то туди, то сюди і не знав, що йому робити. Пташки збиралися зграйками і співали, але вже не так, як улітку — весело та дзвінко, а так сумно, журно:

Осінь ходить по діброві,
Золотить листки кленові.
Прощавай, наш рідний гай.
Летимо в далекий край!

Ось пташки знялися високо-високо і зникли за хмарами. Щодня відлітало їх усе більше та більше.

— Невже всі з лісу відлітають? — затурбувався жучок. — А як же я? Мабуть, і мені треба летіти.

Опало листя. Жучок полетів до ставка. Товста жаба та п'ятеро жабенят сиділи на лататті.

Жучок присів оддалік на пеньку — все-таки обережність не заважає — і спитав чемно:

— А коли ви збираєтесь відлітати?

— Відлітати? Ква-ква! Які дурниці! Хто ж розумний відлітає? Ми ляжемо спати на самому дні, у себе вдома, в м'якому мулі. Правда, дітки?

— Так, так! Ква-ква! — заквакали жаб'ячі діти на знак згоди.

— А що ж мені робити? — перелякано спитав жучок.

— Якщо хочеш, можеш і ти спускатися з нами — місця в нашому домі на всіх вистачить. І не бійся: таких, як ти, ми не їмо. Ну, ходімо, дітки! — І жаба стрибнула в ставок, а за нею її п'ятеро жабенят.

Жучок глянув на воду — і аж моторошно йому стало: він же потоне, коли пірне глибоко, та й вода така непривітна, холодна.

Сидить жучок і журиться:
З пташками високо,
З жабками глибоко.
Де ж моя хатонька?
Де ж мені спатоньки?

А тут ще вітер подув, і жовте листя попливло за вітром по воді.

Холодно, невесело жучкові.

— Полечу, пошукаю і собі хатку, — вирішив він.

Під корінням пенька, серед зелені, він помітив невеличку дірочку.

— Ану подивлюсь, може, то для мене хатка буде!

Він встромив голівку в дірку і побачив, що дірочка — не дірочка, а справжня нірочка. Він сміливо вліз увесь і раптом зупинився.

З тридцятеро змій спали там, переплівшись. А в самому кінці спала, скрутившись, найстаріша змія, а біля входу — одна невеличка. Але й ця невеличка була як велетень-велетенський, порівнюючи з жучком.

Жучок затремтів і кинувся назад. Невеличка змія коло входу раптом позіхнула і глянула просто на нього. Але не встигла вона й

поворухнутись, як жучок дременув так, як тільки могли його нести ніжки. — І де ти загинуло, мале, дурне? — почув він коло себе. Обернувся і побачив старого жука з рогами.

— Дядечку! Я потрапив до страшних змій. Вони теж сплять, а я їх збудив. Тікаймо, вони з'їдять нас!

— Не лізь, куди не просять! Так тобі й треба! — засміявся старий. — Та то веретільниці — великі ящірки. Дуже ти їм потрібний: вони вже на зиму полягали.

— А що ми робитимемо?

— І ми ляжемо. — І старий показав жучкові щілину в корі старого дуба. — Отут ми й поспимо. Бач, як уже холодно.

— І довго спати? — запитав жучок. — Я не люблю довго спати, я більше люблю літати.

— На холоді не політаєш, — засміявся старий. — Поспи до весни, поки пташки повернуться і квіти зацвітуть.

— Хм... — похитав головою жучок. — Що ж, спати, так спати, — промовив і склав крильця. Він втомився за свої мандрівки і охоче заснув на цілу зиму.

А старий жук потихеньку наспівував:

Люлі, люлі, жучку,
Спи, засни!
Поки стане тепло,
До весни!

А потім і сам став кліпати очима й теж заснув.

На добраніч, жучки!

- Яким на вигляд був жучок?
- Знайдіть у тексті опис галявини. Що зацікавило тут жучка?
- Прочитайте в особах розмову між старим жуком і нашим жучком про сіті для повітряних мандрівок.
- Прочитайте, як ходила і змінювала все довкола осінь. Який настрій викликало побачене у жучка? Прочитайте речення, які свідчать про стурбованість жучка .
- Розкажіть, як жучок шукав собі хатку на зиму. Поясніть значення слова «дременув».
- Яку пораду жучкові дав старий розумний жук?
- Проспівайте колискову маленькому жучкові.
- Що нового ви дізналися про світ природи? Про які власні спостереження за життям тварин восени ви можете розповісти?

ДМИТРІЄВ ЮРІЙ (1926 – 1989)

В дитинстві Юрій Дмитрієв (справжнє прізвище Едельман) не мріяв про професію біолога, тим більше про письменницьку діяльність. Понад усе він любив ходити в ліс, у діброву, яка була недалеко від дому. Вдома у нього були: і акваріум з рибками, і собаки, і пташки, і маленькі звірята. Потрапляли тваринки до Юрія, як правило, хворі та немічні, напівзамерзлі або вмираючі з голоду. Одужавши, вони знову повертались у рідну стихію.

Шкільні роки були затьмарені Великою Вітчизняною війною. Після війни Ю.Дмитрієв працював у газеті і викладачем у школі. Один випадок у лісі - знищення дерев у корисливих цілях - змінив його долю. У Юрія Дмитрієва народився задум написати твір, який би допоміг мільйонам хлопчиків і дівчаток стати справжніми захисниками рідної природи. Незабаром з'явилась повість "Зеленый патруль", пронизана гучним закликом берегти не тільки для себе, а і для майбутніх поколінь чудовий світ природи - світ, без якого не може бути життя на Землі.

ЩО ТАКЕ ЛІС?

Одного разу художник вирішив намалювати ліс. «Що таке ліс? — розмірковував він,— звісно, ліс — це дерева».

І він намалював дуби, ялини, сосни, куші ліщини, зелену траву і яскраві квіти. а в куточку картини він намалював маленького чоловічка з довгою бородою — дідуся-лісовичка. Бо ж який це ліс без лісовичка?

Повісив художник свою картину на стіну, помилувався нею і кудись поїхав. Коли за деякий час він повернувся, то на картині побачив лише чорні стовбури дерев.

— Що трапилося з лісом? Чому він пропав? — жахнувся він.

— Ти забув намалювати гриби,— озвався дідусь-лісовичок,— без грибів не буде лісу.

Художник взяв пензля й намалював знову дерева й кущі, траву, квіти, а серед трави — гриби. Проте ліс продовжував усихати.

— Це тому, що у твоєму лісі немає комах,— зауважив лісовичок. Художник знову взявся за пензля, і на квітах та листячку з'явилися

Яскраві метелики і моторні жуки.

— Ну, нарешті, все в порядку, — вирішив художник і, ще раз помилувавшись картиною, знову кудись поїхав.

А коли він невдовзі з'явився, то не повірив власним очам: на місці розкішного килима з квітів і трав була лише оголена земля. І дерева теж були голі, неначе взимку.

Художник підійшов ближче... і вжахнувся. Весь ліс було вкрито товстим шаром гусені та жуків.

Навіть лісовичок з острахом відсунувся на край картини і вигляд мав дуже засмучений.

— Це ти в усьому винний! — заволав художник.— Ти наказав мені намалювати комах. а вони з'їли весь ліс! Що ж робити? Невже я ніколи не зможу намалювати справжній ліс?

— Ніколи,— мовив лісовичок,— якщо не намалюєш птахів. Тому, що справжній ліс не може існувати без птахів.

Художник не сперечався, взяв пензлі, фарби. Він знову намалював дерева, кущі, траву і квіти. Під деревами й у траві він хитро замаскував гриби, на листя посадив метеликів, бджіл і бабок, а на гілках з'явилися веселі птахи. Працював він довго. Та, коли йому здалося, що роботу закінчено, лісовичок мовив:

— Мені затишно у цьому лісі. Однак я не хочу, щоб він знову загинув.

— але чому ж він тепер може загинути? адже в ньому все є!

— Не все,— сказав лісовичок, — намалюй жабу і ящірку.

І художник намалював жабу та ящірку. І ще різних звірів.

Він закінчив роботу, коли надворі було темно. Художник хотів запалити світло, аби побачити, що ж у нього вийшло, та раптом почув якісь шерехи, форкання, тріск гілок.

— Ось, нарешті, це справжній ліс,— почувся із темряви голос дідуся-лісовичка. Тепер він буде жити. Тому що тут є все: і дерева, і гриби,

і квіти, і тварини. Це — ліс.

Художник запалив світло й уважно подивився на картину.

Але лісовичок десь подівся.

А може, він просто причаївся у траві або сховався у кущах. Може, він заліз на дерево, і його не видно було серед листя. Та він міг заховатися в лісі де завгодно. адже там живуть тисячі й тисячі мешканців, яких неможливо побачити! але всі вони неодмінно знаходяться в лісі.

- ***Яким уявляв і намалював ліс художник спочатку? А ви як уявляєте ліс?***
- ***Прочитайте поради лісовичка в тому порядку, в якому він їх давав художникові.***
- ***Чому ж вони обоє перелякалися, що побачили? Прочитайте.***
- ***Що ще довелося домалювати художникові, щоб ліс був справжнім?***
- ***Доповніть міркування: «Щоб ліс був по-справжньому затишним, у ньому…»***

- ***Опишіть малюнок. Яким, на вашу думку, є цей ліс?***
- ***Пригадайте і розкажіть правила поведінки в лісі.***

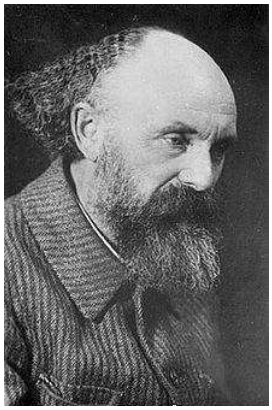

МИХАЙЛО ПРИШВІН (1873 – 1954) походив із збіднілої купецької сім'ї в Орловській губернії. Захоплення етнографією й фольклором приводить до рішення подорожувати по Півночі (Олонець, Карелія, Норвегія). Письменник знайомиться з побутом і мовленням жителів півночі, записує розповіді, передаючи їх у своєрідній формі шляхових нарисів (книги «У краї неляканих птахів», «За чарівним колобком»). Поступово він стає відомим у літературних колах. Створив серію мисливських і дитячих оповідань, які пізніше ввійшли в книгу «Календар природи». Побував на Далекому Сході, у результаті чого з'явилася повість « Жень-Шень». Михайло Пришвін помер у Москві.

ЇЖАК

Раз ішов я по березі нашого струмка і під кущем зауважив їжака. Він теж помітив мене, згорнувся і затукав: тук-тук-тук. Дуже схоже було, ніби далеко їхав автомобіль. Я доторкнувся до нього кінчиком чобота — він сердито пирхнув і піддав своїми голками в чобіт.

- А, ти так зі мною! — сказав я і кінчиком чобота зіпхнув його в струмок.

Миттєво їжак розвернувся у воді і поплив до берега, як маленька свиня, тільки замість щетини на спині були голки. Я взяв паличку, скотив нею їжака в свій капелюх і поніс додому.

Мишей у мене було багато. Я чув — їжачок їх ловить, і вирішив: нехай він живе у мене і ловить мишей.

Так поклав я цей колючий клубок посеред підлоги і сів писати, а сам краєм ока все дивлюся на їжака. Недовго він лежав нерухомо: як тільки я затих біля столу, їжачок розвернувся, озирнувся, туди спробував йти, сюди, вибрав собі нарешті місце під ліжком і там абсолютно затих.

Коли стемніло, я запалив лампу, і — здрастуйте! — їжачок вибіг під ліжка. Він, звичайно, подумав на лампу, що це місяць зійшов в лісі: при місяці їжаки люблять бігати по лісових галявинкам.

І так він пустився бігати по кімнаті, уявляючи, що це лісова галявина.

Я взяв трубку, закурив і пустив біля місяця хмаринку. Стало зовсім , як у лісі: і місяць і хмара, а ноги мої були як стовбури дерев і, напевно, дуже подобалися їжакові: він так і нишпорив між ними, нюхаючи і чухаючи голками задники моїх чобіт.

Прочитавши газету, я впустив її на підлогу, перейшов в ліжко і заснув.

Сплю я завжди дуже чуйно. Чую-якийсь шелест у мене в кімнаті. Черкнув сірником, засвітив свічку і тільки помітив, як їжак майнув під ліжко. А газета лежала вже не біля столу, а посередині кімнати. Так я і залишив горіти свічку і сам не сплю, роздумуючи:

«Навіщо це їжакові газета знадобилася?» Скоро мій мешканець вибіг з- під ліжка — і прямо до газети; закрутився біля неї, шумів, шумів, нарешті, ухитрився: надів собі якось на колючки куточок газети і потягнув її, величезну, в кут.

Тут я і зрозумів його: газета йому була, як у лісі сухе листя, він тягнув її собі для гнізда. І, виявилося, правда: незабаром їжак весь обернувся газетою і зробив собі з неї справжнє гніздо. Скінчивши цю важливу справу, він вийшов зі свого помешкання і зупинився проти ліжка, роздивляючись свічку-місяць.

Я підпустив хмари і питаю:

- Що тобі ще треба? Їжачок не злякався.
- Пити хочеш?

Я встав. Їжачок не біжить.

Взяв я тарілку, поставив на підлогу, приніс відро з водою і то наллю води в тарілку, то знову виллю у відро, і так шумлю, ніби це струмочок хлюпоче.

- Ну йди, йди, — кажу, — бачиш, я для тебе і місяць влаштував, і хмари пустив, і ось тобі вода …

Дивлюся: ніби рушив вперед. А я теж трохи посунув до нього своє озеро. Він рушить, і я подамся, та так і зійшлися.

- Пий, — кажу остаточно. Він і залакав. А я так легенько по колючках рукою провів, ніби погладив, і все примовляю:
- Хороший ти, малий, хороший!

Напився їжак, я кажу:

- Давай спати. Ліг і задув свічку.

От не знаю, скільки я спав, чую: знову у мене в кімнаті робота.

Запалюю свічку, і що ж ви думаєте? Їжачок біжить по кімнаті, і на колючках у нього яблуко. Прибіг у гніздо, склав його там і за іншим біжить у кут, а в кутку стояв мішок з яблуками і завалився. Ось їжак підбіг, згорнувся близько яблук, смикнувся і знову біжить, на колючках інше яблуко тягне в гніздо.

Так от і влаштувався у мене жити їжачок. А зараз я, як чай пити, неодмінно його до себе на стіл і то молока йому наллю в блюдечко — вип'є, то булочки дам — з'їсть.

- ***Яка пригода трапилася з автором на березі струмка?***
- ***Прочитай, як поводився їжак у воді.***
- ***Знайди у тексті слова, які описують дії їжачка в кімнаті.***
- ***До яких хитрощів вдався оповідач, щоб їжачок призвичаївся до нових умов?***
- ***Які речення можуть розповісти про ставлення автора до нового співмешканця?***
- ***Чому, як ти думаєш, їжачок прижився у кімнаті?***
- ***Склади стислу розповідь про те, як ставився до їжачка автор.***
- ***Які цікаві епізоди ти хотів би проілюструвати?***
- ***Чого навчає це оповідання?***

ОЛЕКСАНДР КОПИЛЕНКО (1900-1958)- письменник-природолюб.

Народився в сім’ї залізничника; підлітком йому довелося заробляти собі на хліб – працювати вантажником на залізниці. Хлопець мав нахил до біологічних наук. Згодом навчався на природничому відділенні Харківського інституту народної освіти. І хоч не став біологом, бо віддався літературній справі, все ж не зрадив давньому захопленню життям флори і фауни. В оповіданнях Олександр Копиленко зумів поєднати свої біологічні знання й щоденні спостереження з високою художньою майстерністю. Його твори відзначаються і науковою вірогідністю, і цікавою сюжетністю, і легким сприйняттям. Письменник не тільки допомагає глибше пізнати природу, набути більше корисної інформації про неї, а й заохочує до спостережень, закликає берегти, охороняти все живе й корисне у навколишньому світі.

ПОКИНУТЕ ГНІЗДО

Скільки появилося нових квіток! Уже відцвіли блакитні проліски, а в кущиках свіжої трави між деревами розцвіли фіолетові фіалки. Білі рухливі дзвоники конвалій висять на тонесеньких ніжках. Пахучі, чудові конвалії. Ще багато різних жовтих, рожевих і синіх квітів.

Веселий місяць, цей травень! Збіглися хлопці на вулиці. Куди йти гуляти? Василь каже:

-Ходімо в ліс гуляти, квіток нарвемо.

Микола й собі:

-Уже в лісі хороше, і я вчора ящірку бачив. Зелена і прудка. Втекла в нору. Не наздогнав. Та я в ліс все одно не піду.

-Чому? – спитали діти.

-Тому, що Василь знає гніздо кропив'янки і не хоче нікому показувати.

Закортіло дітям подивитися на гніздо. От цікаво! Почали прохати, щоб Василь показав пташину хатку. Миколка, Яшко і Галя кажуть:

-Ми тільки одним оком глянемо і не будемо нічого чіпати. Подивимось – і зразу назад.

-Не можна знищувати гнізд корисних пташок, бо пташки – наші друзі, - відповів Василь.- Я до гнізда тільки інколи піду, здалеку погляну, як мати на яєчках сидить. Батько біля неї співає, розважає її, щоб не нудно було сидіти. А потім вона полетить попоїсти на годинку, а він сидить на гнізді, щоб яєчка не захолонули. Скоро виведуться пташенята, і я буду ходити на них дивитися.

- Покажи й нам, - прохали діти, Василеві товариші.

- Я дам тобі десять разів вистрілити з моєї рогатки, запропонував Яшко.

- А я подарую тобі цю пружину, - сказала Галя.

- А я подарую тобі заліза на шаблюку. І буде в тебе і пістоль, і шабля. Отоді зіграємо у війну!- промовив Миколка.

Скільки цікавих речей пропонують Василькові! Десять разів вистрілити з рогатки! Пружина! Шаблюка! Не витримав Василь і сказав:

- Ну, давайте зразу всі речі наперед і вистрілити десять разів. Потім я вас поведу.

- А не підманиш? – недовірливо спитали діти.

- Ні. Даю слово, що покажу гніздо. Тільки підійдемо, подивимося – і назад. Згодні?

- Згодні!

Василь одержав пружину і заліза на шаблюку. Пішли в ліс. Він дорогою ще вистрелив з рогатки десять разів. А Миколка і всі діти заздрили йому…Прийшли діти до рівчака, зарослого низькими кущами. Василь пригнувся, принишк. Всі зробили те саме. Василь показав дітям на один кущик, але ніхто нічого не бачив. Пташки вміють так ховати свої гніздечка, що не зразу і помітиш.

Із кущика вилетіла сіренька пташка, і тоді побачили діти гніздечко, сховане в густому листі. Гніздечко трималося на трьох гілках і ловко було виплетене з тоненьких травинок. В гнізді лежало п'ятеро малесеньких блакитно-сірих яєчок.

- Ой, які маленькі яєчка і гарненькі! – не витримала Галя. – Я хочу тіль-тіль пальцем погладити одне яєчко.

Не встиг Василько заборонити їй, як Галя вже тихенько опустила палець в гніздо. За нею Миколка витягнув одне яєчко і розглядав на руці. Воно було тепле, ніжне і прозоре. Навколо літали пташки і тривожно, стурбовано пищали, прохали дітей, щоб вони не чіпали гнізда. Тому діти, надивившись на гніздо, пішли собі геть. Гуляли в лісі, рвали квіти, ловили метеликів.

Минуло кілька днів. Діти потайки одне від одного кілька разів на день ходили до гнізда кропив'янки, розглядали яєчка і турбували пташок. Полохливим пташкам зрештою набридли діти. Боялися пташки, що виведуться пташенята, а Василеві друзі заберуть їх. Отже, кропив'янки посумували і покинули своє гніздо, хоч як важко було робити їм цю хатку. Всю весну будували, а доводиться покидати. Покинули своє гніздо пташки і полетіли в інше місце, в густий ліс, де їх не знайдуть діти. Прийшов раз Василь до гнізда. Дивиться, а воно порожнє. Пташок немає коло нього. Попробував яєчка, а вони холодні. Дуже шкода йому стало пташок. Тепер більше ніколи не буде він набридати пташкам і нікому не показуватиме гнізд, навіть за пружину, за шаблюку і за десять пострілів з рогатки.

- ***Знайди початок і кінцівку твору. Прочитай.***
- ***Назви дійових осіб.***
- ***Поміркуй, чи правильно діти поводились біля гніздечка?***
- ***Чому дві пташки тривожно і стурбовано пищали ?***
- ***Як описано у творі травень? Яку картину ти уявив?***
- ***Продовж міркування: «Травень – веселий місяць, тому що…»***
- ***Чи сподобався вам намір, з яким хлопці збиралися до лісу?***
- ***Про що б ти їх попередив, від чого застеріг, якби був поруч?***
- ***Прочитай в особах розмову хлопців з Васильком.***
- ***Знайди і прочитай опис гніздечка. Передай голосом тривогу і переживання пташок.***
- ***Який висновок зробив для себе Василько? А ти?***
- ***Доповни речення: «Ніколи не підходь близько до пташиних гнізд, тому що…»***
- ***Яка основна думка оповідання?***

П'ЄСИ

П'єса — це твір, призначений для постановки на сцені. Зміст п'єси передається за допомогою розмов персонажів — дійових осіб. Примітки автора щодо їхньої зовнішності й поведінки, а також щодо обставин дії подаються в дужках або окремими рядками. Такі примітки називаються ремарками. П'єса, у якій багато казкового, називається п'єсою-казкою.

ЛЕСЯ МОВЧУН (нар. 1969 р.) - талановита авторка поезій, п'єс, казок і оповідань для дітей.

Задовго до першого класу майбутня письменниця навчилася читати й писати. Відтоді книжки стали її найбільшим захопленням. З**акінчила** Київський державний педагогічний інститут, захистила кандидатську дисертацію. Автор і ведуча передачі «Цікаве мовознавство», заступник головного редактора журналу «Пригоди». Має кілька сотень публікацій у журналах для дітей, написала більше 10 книг.

ГОРІХОВІ ПРИНЦЕСИ

За мотивами англійської народної казки (Уривок)

ДІЙОВІ ОСОБИ:
Казкар, Онук, Джоан, Ніколь, Мачуха, Чарівниця, Фея 1, Фея 2, Слуги, Ельфи, Феї.

Сцена 1

Онук. Діду, а можна послухати казку?
Дозволь!

Казкар. Що ж, розповім.
Жив на світі Король.
Донечку мав — яснооку Джоан.
Врода її непідвладна словам!
Тільки ж ото, як на світі ведеться,
ниточка щастя то в'ється, то рветься.
Вмерла у них Королева-матуся.
Рік у скорботі минув. — Оженюся! —
вирішив мудрий Король. І в покої
Інша дружина ввійшла із дочкою.
Юну принцесу всі звали Ніколь.
Донькою визнав її сам Король!

Онук. Мачуха теж полюбила Джоан?

Казкар (хитаючи головою).
Кинула погляд — і тісно бровам
стало на хмурім обличчі її.
Розпочалась колотнеча в сім'ї.
Тільки Джоан і Ніколь, дві сестри,
раді життю, мов привабливій грі.
Ділять турботи і сум — до кінця.
(Гладить по голові Онука і зітхає).
Буде печальною казка оця.

- ***Спробуй передбачити, як розвиватимуться події в дідусевій казці.***
- ***Прочитай переказ опущеної частини п'єси і порівняй його зі своїм варіантом розвитку подій.***

На прохання мачухи зла чарівниця зачаклувала Джоан. Обличчя дівчини перетворилося на телячу мордочку. Ніколь, щоб урятувати Джоан, пішла з нею до іншого царства. А там захворів син Короля. Сестри пообіцяли вилікувати його.

Казкар. Ось уже й ніч. А що темна й глибока!
Сестри вартують і сплять упівока.
Десь о дванадцятій Принц таємничо встав.
Як сновида з поблідлим обличчям,
вийшов з палацу — принцеси за ним.
Лісом ідуть — непроглядно-густим.
Принц у печеру заходить, а з неї
Ельфи летять і випурхують Феї.

Сцена 7

Е л ь ф и і Ф е ї оточують П р и н ц а веселим і гомінким натовпом.

Ельфи і Феї. Нум веселитись! Танцюй до знемоги!
З радістю в танець ведуть тебе ноги!

Ніколь і Джоан спочатку ховаються за деревом, потім заходять у печеру і причаюються в темному куточку.

Фея 1. Подружко, знаєш мою таємницю?

(Шепоче щось на вухо Феї 2).

Фея 2. Ну і хитренька! Дай цмокну у щічку!
Принц бідолашний вже з нами довіку?

Фея 1 (показує яблуко).
Ще таємницю відкрию велику:
тільки відкусить він яблуко це —
стане рум'яним у нього лице,
погляд — блискучим, а розум бадьорим.
путь на цей бал не згадає ніколи!

Фея 2 (показує лорнет1).
Маю і я, мила Феє, секрет:
десь є на світі Джоан чи Джанет —
мусить обличчя своє затуляти,
бо голова в неї, наче в теляти.
Чари знімає цей срібний лорнет —
хай лиш торкнеться до нього Джанет.

Джоан (тихо).
Як же у Фей відібрати оте?

Ніколь (тихо).
Біля печери ліщина росте.
Вийдемо, люба, горішків нарвати.

Джоан (лукаво).
Вміємо трохи і ми хитрувати!

Джоан і Ніколь, нарвавши горішків, висипають повні жмені на землю в печері, і ті котяться під ноги Феї 1 і Феї 2. Обидві Феї, намагаючись зібрати якомога більше горішків, випускають з рук яблуко і лорнет. Джоан і Ніколь піднімають чарівні предмети і тікають з печери.

Казкар (добродушно сміється).
Кмітливі принцеси горішків нарвали.
Таку веремію зчинили на балі!

Фея 1. Дивися: горіхи! Лови, піднімай!
У мене — дві жмені.

Фея 2. А в мене нема...

Казкар. Покинули Феї скарби чарівні.

Ніколь (радісно).
Це яблуко — Принцу.

Джоан (підхоплює).
А лорнет — то мені!

З Джоан і з Принца спадають чари.

Казкар. Сивий Король вранці думав, що сниться
брязкіт, і гамір, і сміх у світлиці.
Радість була невимовна й велика!
Принц усміхався. Джоан гарнолика —
поруч з Ніколь, мов ясний промінець.

Онук. Діду, дідусю! Оце вже кінець?

Казкар. Так, мій онучку!

Онук. Шкода! Дуже мало.

Казкар. Казка в житті довго-довго тривала.
Принц одружився з Джоан.
А Ніколь взяв за дружину могутній Король.

- Назви персонажів цієї п'єси.
- Розкажи, якою ти уявляєш собі Джоан спочатку.
- Якою вона стала після розчаклування?
- Назви чарівні предмети, про які розповідає авторка.
- Проаналізуй, чим байка відрізняється від п'єси? А чим вони схожі?

НІНА КУФКО (1915 – 1998) народилася у Києві. Пережила війни, голод, життя поза межами України. Працювала вчителем, керівником шкільного театру в м. Києві, Видавництво «Веселка» видало збірку її п'єс «Заяча криничка», до якої увійшла 21 казка. Сьогодні до вашої уваги одна з них – казка-п'єса «Гусі - лебеді».

ГУСИ-ЛЕБЕДІ

Дійові особи:
Батько.
Мати.
Орися.
Подруги Орисі.
Іванко.
К і т.
Сова.

П і ч.
Черешня.
Річка.
їжак.
Ведучий 1.

Ведучий 1
Великдень — свято навесні.
Веселий гомін у шпаківнях.
Прозоре небо. Дні ясні.
Птахи уже вернулись з півдня.
В цей день Орисині батьки
кудись надумали збиратись,
і каже батько до дочки.

Батько
Сьогодні, доню, кидай гратись.
Ось тут картопелька, звари
і не відходь сама від ґанку.

Мати
А головне — гляди Іванка!

Ведучий 1
Сказали так і подались.
Орисі заздрять щиро діти:
дівча метке, встигає скрізь,
уміє братика глядіти.
Пішли батьки, Орися вмилась.
Іванко спав у холодку.
Сіренький котичок на ґанку
згорнувся бубликом і ліг,
очима кидав на Іванка —
дитячий сон його стеріг.
І раптом від сусідів з хати
кричать Орисі.

Подруги
Все облиш!
Не можна в свято працювати
ти краще йди до нас скоріш!
Ми будем крашанки катати.
Дівчата, все сюди несіть!

Ведучий 1
Орися стала міркувати...

Орися
Піду швиденько хоч на мить!

Ведучий 1
Схопила крашанки із миски

Ведучий 2.
Дівчатка.
Гуси.
Ялиночки.

і котику дає наказ.

Орися
Сиди ось тут, гляди колиску.
Побачиш, я вернуся враз.

Музика.Танок дівчаток з крашанками.

Ведучий 1
Орися крашанки катає,
кладе в блискучий жолобок...
Аж налетіла ціла зграя,
закрила крилами садок.

Музика. Літають гуси, забирають Іванка.

Це гуси-лебеді летіли,
до хлопця шиї простягли,
його з колиски підхопили
і аж до неба підняли.
Злякався котик, що робити?!
Біжить, Орисі сповіща.

К і т
Як лебедів мені зловити?

Орися
Ой леле!

Ведучий 1
Скрикнуло дівча.
Біжить додому що є сили —
самотня люлька у саду.

Орися
Де ти, Іванку? Де ти, милий?
Шукати братика іду!
Ти, котику, іди до хати,
сиди тихенько, стережи,
як тільки прийдуть батько й мати,
про все їм, любий, розкажи.

Музика. З'являються ялиночки, стають у шаховому порядку. Ритмічні рухи.

Ведучий 2
Іде стежинкою до гаю,
шукає у незнане путь..
Сову побачила, питає.

Орися
Де гуси-лебеді живуть?

Сова
Я знаю, люба,— ти в тривозі,
іди праворуч, не звертай
та в небезпечній цій дорозі
не їж ні крихти, пам'ятай!

Ведучий
Біжить Орися по травичці.
Сова ж казала «не звернуть»!
Аж піч стоїть. Вклонилась пічці.

Орися
Де гуси-лебеді живуть?

П і ч
Я знаю, де вони летіли,
скуштуй вареничків — скажу.

Орися
Сова ж «ні крихти» не веліла...
Без їжі, мабуть, добіжу.

Ведучий 2
Біжить Орися. Чує — бджілки
біля черешеньки гудуть.
Вклонилась їм, торкнулась гілки.

Орися
Де гуси-лебеді живуть?

Черешня
Я бачила, куди летіли,
з'їж ці черешеньки — скажу.

Орися
Сова ж «ні крихти» не веліла.
Без їжі, мабуть, добіжу.

Ведучий 2
Біжить Орися, поспішає,
аж бачить річку іздаля,
молочна річка протікає,
а бережки всі з киселя.
Підбігла дівчинка, питає.

Орися
Чи вірно вибрала я путь?
Скажи, ти це напевно знаєш,—
де гуси-лебеді живуть?

Річка
Я знаю, та зажди хоч трошки,
сідай, накрийся рушничком.
Ось тут є мисочка і ложка,
кисіль солодкий з молочком.

Орися
Ні, річко люба, я не сяду,
відверто я тобі скажу,—
я слухаю сови поради,
тому, пробач, я побіжу.

Ведучий 2
Побігла далі, ліс без краю,
втомилась, сіла на пеньок...
Іде доріжкою, кульгає
маленький сірий їжачок.

Їжак
Добридень! Чом ти тут блукаєш?
Знайома вже з лісовиком?
Баба Яга тут проживає,
її хатина за горбком.
У неї є сова-служниця,
та лиш брехню від неї чуть,
ще є великі білі птиці,
їх гуси-лебеді зовуть.

Орися
Я їх шукаю! Мій там братик!
Що діяти? Як я зайду?
Скажу, мабуть, прийшла забрати
свого Іванка... так, піду!!!

Їжак
Ти наче зовсім не злякалась,
та ж людожери там сидять!
Сказати правду, щоб сміялись?
Вони обох вас поїдять.
Бо люті дуже і неситі...
Я сам піду, а ти сиди,
Іванка я почну просити,
щоб він приніс мені води.
Як до криниці він підійде,
ось тут вона, ти стережи,
із-за кущів тихенько вийди,

хапай Іванка — і біжи.

Ведучий 2
Домовились, і диво сталось:
Орися з хлопчиком біжить,
а гуси враз попрокидались,
вже ціла хмара їх летить.
Летить... Шумлять великі крила.
Спішать Орисі навздогін,
аж темно стало, небо вкрили...
Зняли над лісом клекіт-дзвін.

Орися
А ось і річечка молочна...
Ой, річко мила, пробачай,
я зголодніла, їсти хочу,
ти тільки нас обох сховай!

Ведучий 1
Сховала річка. Пролетіли
ті гуси-лебеді кудись...
Побігли діти... Знову крила,
як біла хмара, піднялись.
Аж ось густі черешні віти...

Орися
Ми знімемо твої плоди,
зумій нас тільки добре вкрити,
щоб врятувати від біди.

Музика. Гуси пролітають.

Ведучий 1
Гіллям черешня їх накрила,
не ворухнеться, наче спить.
Птахи над нею пролетіли,
не зупинилися й на мить.
А діти ягід назривали,
розкидали, аби хтось їв.
Побігли... Знову наздогнала
їх дика зграя злих птахів.
Орися з братиком тікають,
а ось і піч, вогонь у ній,
вклонились їй і так благають.

Орися
Сховай нас, пічечко, мерщій!

Музика. Гуси пролітають.

Ведучий 1
Їх сірим димом піч накрила,
до неба хмара піднялась.
І знову зграя пролетіла,
десь аж за обрій подалась.
А тут і хата вже близенько,
забігли діти у садок,
їх зустрічають батько й ненька,
цілують рідних діточок.
І посідали всі до столу,
розмов і радості було...
А гуси-лебеді ніколи
не завертали в те село.

- ***Напередодні якого свята відбувається подія? Що це за свято?***
- ***Що тебе найбільш здивувало в цій п'єсі?***
- ***Вкажи причину, через яку трапилася пригода.***
- ***Що потрібно, щоб показати п'єсу на сцені?***
- ***Яку роль в п'єсі ти б хотів виконувати і чому?***
- ***Доведіть, що п'єса – казка «Гуси - лебеді» чарівна.***
- ***П'єса написана давно. Чому і досі вона актуальна?***
- ***Визнач головну думку прочитаного.***

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

ОЛЕКСАНДР ПУШКІН (1799-1837) народився в Москві. На формування світогляду юного Пушкіна велике значення мала бабуся Марія Олексіївна, в селі якої поет відпочивав щоліта. Під час навчання у ліцеї починається літературна діяльність молодого поета. Поет не вміє і не хоче закривати очі на тяжкий стан життя російського народу. Поет пише твори, де звучать заклики до боротьби. В зв'язку з цим його відправляють у заслання.

КАЗКА ПРО РИБАКА ТА РИБКУ

Жив старий із своєю старою
Біля самого синього моря.

Жили вони в ветхій землянці
Рівно тридцять літ і три роки.
Дід ловив неводом рибу,
А баба куделила пряжу.
Якось в море закинув він невід, —
Прийшов невід з самим баговинням.
Він удруге закинув невід, —
Прийшов невід з травою морською.
Як утретє закинув він невід, —
Витяг невід однісіньку рибку,
Золотую рибку, не просту.
Почала тая рибка благати,
Людським голосом промовляти:
«Відпусти мене, діду, до моря,
Дорогий дам за себе я відкуп:
Відкуплюся, чим тільки ти схочеш!»
Здивувався старий, налякався:
Він рибалив тридцять літ і три роки
Та не чув він, щоб риба говорила.
Відпустив він рибку золотую
Ще й сказав їй привітливе слово:
«Бог з тобою, рибко золотая!
Мені твого відкупу не треба,
Іди собі, рибко, в синє море,
Гуляй там собі на просторі!»
Повернувся дід до старої,
Розповів їй про диво велике:
«Я піймав був сьогодні рибинку,
Золоту рибинку, не просту,
По-нашому рибка говорила,
В синє море додому просилась.
Дорогою ціною відкуплялась,
Відкуплялась, чим тільки я схочу.
Не посмів я взять відкуп з рибки,
Відпустив її так в синє море».
Почала баба лаяти діда:
«Ой, дурило ж ти, недотепа!
Не зумів взяти відкупу з рибки!
Було взяти від неї хоч ночви,
Адже наші, бач, зовсім побиті!»
От пішов дід до синього моря,
Бачить: море злегенька заграло.
Став він кликати рибку золотую.
Припливла з моря рибка, спитала:
«Чого тобі треба, дідусю?»
Тут старий уклонився та й каже:
«Змилуйся, паніматонько-рибко!
Бач, стара моя все докоряє,
Не дає мені, старому, спокою:
Їй потрібні новісінькі ночви,
Бо наші, бач, зовсім побиті!»
Відказала рибка золотая:
«Не журися, іди собі з Богом,
Будуть вам новісінькі ночви».
Повернувся старий до старої, —
А у баби новісінькі ночви!
Та ще дужче стара докоряє:
«Ой, дурило ж ти, недотепа!
Випросив, телепню, ночви!
А яка ж із ночов отих користь?!
Повертайся, дурню, до рибки,
Уклонися їй, випроси хату!»
От пішов дід до синього моря, —
Скаламутилось синєє море.
Став він кликати рибку золотую.
Припливла до нього рибка, спитала:
«Чого тобі треба, дідусю?»
Тут старий уклонився та й каже:
«Змилуйся, паніматонько-рибко!
Іще дужче стара мене лає,
Не дає мені, старому, спокою:
Хату просить баба сварлива!»
Відказала рибка золотая:
«Не журися, іди собі з Богом.
Нехай так уже: буде вам хата!»
Пішов дід до своєї землянки,
А землянки нема вже й сліду!
Перед ним стоїть хата з світлицею,
З димарем мурованим, білим,
Ще й дубові, тесові ворота.
А стара сидить під віконцем
1 Світлиця — світла парадна кімната.
Та чимдуж чоловіка картає:
«Ой, дурило ж ти, недотепа!
Випросив, телепню, хату!
Повертайся, вклонися рибці:
Вже не хочу я бути селянкою,
Хочу буть стовбовою дворянкою!»
Знов пішов дід до синього моря, —
Неспокійне синєє море!
Золоту став він кликати рибку.
Припливла з моря рибка, спитала:
«Чого тобі треба, дідусю?»
Уклонився він рибці та й каже:
«Змилуйся, паніматонько-рибко!
Бач, стара моя зовсім здуріла,
Не дає мені, старому, спокою:
Вже не хоче буть вона селянкою,
Хоче буть стовбовою дворянкою».
Відказала рибка золотая:
«Не журися, іди собі з Богом!»
Повернувся старий до старої,
Що ж він бачить? — Високі хороми,
А на ґанку стоїть його баба,

В соболевій вона тілогрійці,
Грезетова на маківці кичка,
Ще й перлове намисто на шиї,
На руках самоцвітні каблучки,
На ногах — чобітки червоні.
Перед нею дбайливі слуги,
Вона б'є їх, за чуба тягає...
Каже дід до своєї старої:
«Здрастуй, пані-добродійко дворянко!
Чи теперечки ти вдовольнилась?»
А стара на старого як гримне
Та на стайню до коней послала.
От і тиждень, і другий минає,
Іще дужче тут баба здуріла,
Знов до рибки старого посилає.
«Повертайся, вклонися рибці:
Вже не хочу я бути дворянкою,
Хочу вільною бути царицею!»
Дід злякався, почав благати:
«Що ти, бабо, чи ти сказилась?
Ні ступити, ні мовить не вмієш,
То й смішитимеш ціле царство!»
Розгнівалась баба ще дужче,
Як ударить діда в обличчя.
«Як ти смів сперечатись зі мною,
Зі мною, дворянкою стовбовою?!
Йди до моря, кажу тобі честю,
А не схочеш — неволею підеш!»
Почвалав старенький до моря, —
Почорніло синєє море.
Золоту став він кликати рибку.
Припливла до нього рибка, спитала:
«Чого тобі треба, дідусю?»
Уклонився старий та й каже:
«Змилуйся, матінко-рибко!
Знову моя баба вередує:
Вже не хоче бути дворянкою,
Хоче бути вільною царицею!»
Відказала рибка золотая:
«Не журися, іди собі з Богом.
Добре, буде царицею баба!»
До старої дідусь повернувся,
Бачить: царський палац препишний,
У палаці стару свою бачить, —
За столом сидить вона — цариця,
Служать їй бояри та дворяни,
Наливають їй вина заморські,
А на закуску — медяники солодкі.
Навкруги стоїть грізна сторожа,
За плечима — списи та сокири.
Як побачив дідусь, налякався,
В ноги він старій уклонився,
Мовив: «Здрастуй, грізна царице!
Чи ж теперечки ти вдовольнилась?»
І не глянула баба на нього,
Тільки гнати з очей його звеліла.
Тут підбігли пани та бояри,
Старого у шию заштовхали.
А на дверях сторожа надбігла
Та сокирами ледь не зарубала.
Ще й народ глузував із нього:
«Так і треба тобі, старий нечемо!
Це тобі, нечемо, наука,
Щоб не ліз не в свої сани!»
Ось і тиждень, і другий минає, —
Іще дужче баба здуріла,
Царедворців по діда посилає.
Розшукали старого, приводять.
Чоловікові й каже баба:
«Повертайся, вклонися рибці, —
Вже не хочу я бути царицею,
Хочу бути морською володаркою,
Хочу жити в окіяні-морі,
Щоб служила мені рибка золотая
І в мене була на побігеньках».
Не насмілився дід сперечатись,
Не наважився всупереч казати.
От іде він до синього моря,
Бачить — море сердито бушує,
Надимає розгнівані хвилі,
Ходять хвилі, і стогнуть, і виють.
Став він кликати рибку золотую.
Припливла з моря рибка, спитала:
«Чого тобі треба, дідусю?»
Уклонився старий та й каже:
«Змилуйся, матінко-рибко!
Що робити з клятою бабою?
Вже не хоче вона буть царицею,
Хоче буть володаркою морською,
Щоб їй жити в окіяні-морі,
І щоб ти сама їй служила
І в неї була на побігеньках!»
Не сказала нічого рибка,
Лиш хвостом по воді майнула
І сховалась в глибокому морі.
Довго ждав старий біля моря,
Не діждався, пішов він додому.
Глянув — аж перед ним землянка,
На порозі сидить його баба,
Перед нею — розколоті ночви.

Ночви — довгаста посудина для прання білизни, купання, виготовлення тіста.

Грезетова кичка — давній головний убір заміжньої жінки з тканини із візерунком того самого кольору.

- ***Скільки разів ходив старий рибалка до моря?***
- ***Скільки бажань виконала золота рибка?***
- ***Як ви думаєте, з якими відчуттями звертався старий до рибки (сором, провина, повага, переляк та ін.)?***
- ***Чому старий нічого не попросив для себе в золотої рибки?***
- ***Кому ви співчували, читаючи казку? Чому? У який момент казки це відчуття було найсильнішим?***
- ***Про які риси характеру людей ідеться в казці?***
- ***Кому співчуває автор твору й кого засуджує? Як ви про це здогадалися? Знайдіть відповідні цитати.***
- ***Як змінюється образ старої баби?***
- ***Чому в кінці казки вона залишилася з розколотими ночвами?***
- ***Порівняйте, як звертаються герої казки один до одного: старий до рибки, рибка до рибалки, стара баба до свого чоловіка.***
- ***Визначте подібність і відмінність «Казки про рибалку та рибку» з народною казкою.***
- ***Які бажання старої баби збігаються в збірці братів Я. і В. Ґрімм і в казці О. Пушкіна? А в вони відрізняються?***

ЗАХАРІАС ТОПЕЛІУС (1818-1898) - видатний фінський письменник. Народився року в родині лікаря й відомого збирача народної поезії. Вже в дитинстві проявилися його художні здібності: багата уява, спостережливість, інтерес до таємничого і містичного. Закінчивши університет, став головним редактором газети і займав цю посаду майже 20 років. Був ректором Гельсингфорського університет.

Нагороджений шведською академією золотою медаллю за літературні заслуги. У Європі Топеліус відомий як автор казок.

КАЗКА ПРО СТАРОГО ГНОМА

(Скорочено)

Жив колись у підземеллі замку Обу старий-старезний гном із сивою бородою, такою довгою, що міг нею двічі обперезатися. Він мав десь років із сімсот і, певне, був найстаріший у тій місцевості. Той гном був добрий домовик, хоч і мав свої примхи. Оселився він у баштовій печері — найглибшому підземеллі.

Гном влаштував собі справжній палац, зручний і розкішний. Не бракувало там щербатих глеків, непарних черевиків, поламаних іграшок, цебер без дна, поїдених мишами книжок... Башта була дбайливо заснована павутинням. Гном рідко покидав свій палац.

З Матсом Мюрстеном старий гном познайомився давно, ще коли той був дванадцятирічним хлопцем.

Минали роки. Матс став сторожем у замку, постарівся, мав уже вісімдесят років і гарненьку правнучку на виданні. Цілими днями він вештався замком: то лагодив поламані віконниці, то скидав сніг чи спускав воду, що збиралася на даху. Власне, крім гнома і Матса, ніхто не піклувався про будівлю. А той замок не раз горів, його руйнував час, вітер завивав у його димарях, миші точили його підлогу, западали підземелля й хилилися башти...

Одного разу гном побачив старого Мюрстена, і його сімсотлітнє серце розтало — він не витерпів, зняв з голови смушеву шапку, і сторож побачив його. Щоправда, Матс Мюрстен мало не впав зі сходів, як угледів маленького горбатого дідуся з довгою сивою бородою, що приязно всміхався йому. Він уже хотів перехреститися, коли гном спитав:

— Ти злякався мене?

— Ні, — відповів затинаючись сторож. — А з ким маю честь...

Гном засміявся.

— Та ти ж уже не раз мав таку честь! Пам'ятаєш, хто витяг тебе з підземелля в дитинстві? Хто гасив тобі свічку, як ти засинав над книжкою, і хто знайшов у воді твої черевики, як ти впав із човна? Хто, як ти спав, цілими ночами ходив по замку й заглядав, чи добре замкнені двері? То я, Матсе. Ми таки давненько знайомі, а тепер будемо й друзями. Чи не хочеш ти подивитися, як я живу?

— А чого ж, можна, — погодився Матс, хоч серце йому стислося.

Він поліз за гномом у темряву, звідки віяло крижаним холодом і тхнуло вологою.

— У вас, людей, химерний смак. Усяк пнеться вище до сонця, — засміявся гном. — А мені найкраще тут. А яке в мене світло! Мурцю, де ти ділася? Ходи, присвіти моєму приятелеві.

Гном відімкнув засновані павутинням іржаві двері, кицька стрибнула туди й освітила своїми іскристими очима золото, срібло, самоцвіти та інші коштовності. Гном ласкаво поплескав сторожа по плечу:

— Бачиш, я не такий злидар, як ти, певне, думав. Усе це я чесно надбав. Щоразу, як у замку була пожежа або як його грабували вороги, я нишком ховав ці коштовності, бо вони б однаково згоріли чи дісталися розбійникам.

— А якби тебе хто пограбував? — запитав сторож. Кицька зрозуміла його слова. Вона так блимнула очима, що старий перелякався. Гном мовчки підвів його до інших дверей. Там щось вило, наче тисяча диких звірів.

— Ось лихі люди, які зазіхали на моє добро, — прохрипів гном. — Усі вони стали вовками.

Матс Мюрстен був такий наляканий, що гном знову розвеселився:

— Пробач, — сказав він. — Я зовсім забув, що ти мій гість. Я б пригостив тебе квашеною павутиною чи маринованою водою з калюжі. Та, мабуть, ти до такого не звик. То дам тобі вина.

— Дуже дякую, — сказав сторож. — Післязавтра в нас весілля. Виходить заміж моя правнучка. То, може, ти був би такий ласкавий і прийшов на весілля?..

— Я подумаю, — відповів гном.

Після цього сторож повернувся з темного підземелля і дав собі слово більше ніколи туди не ходити.

- ***Прочитай, який вигляд мав гном. Чому, побачивши його, Матс мало не впав зі сходів?***
- ***Що гном запропонував Матсові? Як ти вважаєш, чому?***
- ***Опиши оселю гнома. Чому він назвав смаки людей химерними?***
- ***Що налякало Матса в підземеллі?***

А тим часом у замку панувала метушня, бо Матс надумав улаштувати весілля правнучці в просторих замкових залах.

І диво дивне! За одну ніч у замку все було готове. Усі побиті вікна раптом стали засклені, усі поламані сходи полагоджені. Люди чудувалися, а старий Матс знав, хто доклав до того рук.

І ось почалося весілля. Та гном, хоч і був серед гостей, але не показувався їм. Коли треба було наповнити келихи — чиясь невидима рука наповнювала їх, як треба було прислужитися молодій — хтось невидимий слугував їй.

Але найбільше диво сталося, коли почалось вінчання. Хтось невидимий надів молодій на палець каблучку з великим діамантом, а на голову — корону із самоцвітами. І знову люди вражено перемовлялися, казали, що, певне, сторож знайшов у замку скарб.

Коли гості сіли до столу, старий Матс відчув, що біля нього начебто примостився гном. А за деякий час той і справді пошепки озвався:

— Це корона давньої фінської королеви, що колись мешкала в замку Обу. Тільки ти нікому про це не кажи і взагалі не признавайся, що бачив мої скарби.

І гном подався додому.

Усе було б гаразд, але старий Матс зовсім забув, що треба тримати язика на припоні. А тут, як навмисне, біля нього сіла тітка молодого, скупа-скупуща жінка, яка стала говорити, що корона начебто крадена, і старий Матс, розсердившись, розповів їй про гнома та його скарби. Тітка покликала свого сина, і вони надумали негайно ж піти по скарби: боялися, що хтось їх випередить. Мати й син узяли ліхтаря і подалися до башти.

Коли це раптом лампа погасла, і вони опинилися в такій пітьмі, наче в мішку. І враз перед ними заблищало двоє зелених очей. То була кицька Мурця, але вони того не знали і дуже перелякалися. Та не встигли вони вилізти й на один щабель, як побачили маленького горбатого дідуся з довгою сивою бородою.

— Вітаю вас у своїй господі, — глузливо мовив він. — Дуже приємно, що ви заглянули до мене. Я вас тут і залишу назавжди.

Але гном покарав і сторожа за його довгий язик. Другого ранку замість золотої корони його правнучка знайшла в скрині іржавого казанка.

- ***Як гном довів свою відданість другові Матсу? Розкажи, як він допомагав готуватися до весілля, що подарував нареченій.***
- ***Чому гном покарав тітку молодого, її сина й сторожа? Як ти гадаєш, чи допомагатиме він після цього Матсові? Чи зможуть гном і сторож знову стати друзями?***
- ***Як ти розумієш значення вислову «тримати язика на припоні»?***
- ***Прочитайте в особах розмову гнома з Матсом Мюрстеном. За допомогою інтонації передайте почуття співрозмовників.***

ГАНС ХРИСТІАН АНДЕРСЕН (1805-1875) - данський письменник, автор відомих у всьому світі казок: «Гидку каченя», «Снігова королева» і «Дюймовочка». Казки Андерсена перекладені більш ніж 150 мовами світу. З дитинства майбутній письменник вивив схильність до мріяння та письменництва. Часто влаштовував домашні

лялькові вистави. Коли помер батько, хлопчикові довелося самому заробляти на життя. За 40 років написав 156 казок! Казки Андерсена тісно пов'язані з фольклором, в них багато гумору та фантастики.

РОМАШКА

От тільки послухай!

За містом, коло шляху, стояла дача. Ти її, напевне, колись сам бачив! Перед нею — маленький квітничок, обгороджений пофарбованим парканом. Коло самісінького паркана, біля рівчака, в чудовій зеленій траві росла маленька ромашка.

Сонце голубило її так само тепло й ніжно, як і великі розкішні квіти в саду, і через те вона росла просто не день у день, а щохвилини. Одного ранку вона зовсім розцвіла: її маленькі блискучо-білі пелюсточки промінням розходилися від золотого сонечка, що було посередині.

Ромашка не думала про те, що жодна людина не побачить її тут у траві і що вона простенька, непоказна квітка. Ні, вона була дуже задоволена, вона повернулася до теплого сонця, дивилась на нього і слухала жайворонка, що співав у височині.

Ромашка з захопленням дивилась угору на щасливу пташку, яка може літати й співати. Але вона не сумувала, що сама цього не могла зробити.

«Адже я бачу і чую, - думала вона,- сонце світить мені, вітрець цілує. О, мені дано багато хорошого!»

В садку за парканом росло багато поважних, гордих квітів. Чим менше вони пахли, тим більше пишалися. Півонії надувалися, щоб бути такими ж великими, як троянди, але ж не в розмірі справа!

Тюльпани вигравали найкращими кольорами; вони це добре знали і трималися рівно, щоб їх було краще видно. Вони не звертали ніякої уваги на молоденьку ромашку за парканом, але тим уважніше розглядала їх вона і думала: «Які вони пишні та прекрасні! Напевне, до них злетить ця чудова пташка! Яка я рада, що росту так близько і можу бачити всю їхню красу».

І тільки вона це подумала, як почулося: «Кві-кві», і злетів жайворонок, але не до півонії і не до тюльпанів,- ні, він злетів низько в траву до простенької ромашки. Ромашка від радості так злякалася, навіть не знала, що й подумати.

Маленька пташка кружляла навколо неї і співала:

- Ой, яка м'яка-травичка! Ой, яка мила маленька квіточка з золотом у серці і в срібному вбранні!

Яка щаслива була маленька ромашка,- ні, цього ніхто й уявити не може! Пташка цілувала її дзьобиком, співала для неї, а потім знову підносилась у блакитну височінь.

Трохи соромливо, але щиро й радісно подивилась ромашка на інші квіти в садку.

Вони ж мусили зрозуміти, яка це була радість. Але тюльпани виструнчились ще більше, ніж раніш, і такі колючі та червоні стали спересердя їх обличчя! Тупоголові півонії понадимались. Це добре, що вони не вміли розмовляти, а то б багато наговорили ромашці!

В цей час вийшла в садок дівчинка з великим гострим блискучим ножем. Вона підійшла до тюльпанів і почала зрізувати їх один за одним.

- Ой! — зітхнула маленька ромашка. - Як страшно! Це ж їм кінець!

Дівчинка з тюльпанами пішла додому. Ромашка раділа, що вона росте на вулиці, в траві, і що вона маленька, непомітна квітка. Вона була вдячна за це і, коли зайшло сонце, склала свої пелюсточки; заснула, і цілу ніч їй снилось сонце та маленька пташка.

Другого ранку, коли ромашка знову щасливо простягла свої білі пелюстки, ніби маленькі ручки, до світла й повітря, вона пізнала голос пташки. Але голос бринів сумно, бо пташку спіймали й посадили в клітку коло відчиненого вікна.

Вона співала про вільні щасливі польоти, співала про молоде зелене жито на полях і чудові подорожі на своїх крилах — високо, в безмежні простори. Сумно було бідному жайворонку, полонений сидів він у клітці.

Маленька ромашка так бажала допомогти йому! Але що вона могла зробити? Квітка зовсім забула про те, як гарно навколо, як тепло гріє сонце і як розкішно біліють її пелюстки. Вона думала тільки про спійману пташку, якій нічим не могла допомогти.

В цей час зайшли в садок два маленькі хлопчики: один з них ніс у руках ніж, великий і гострий, як той, яким дівчинка зрізувала тюльпани. Вони підійшли до маленької ромашки. Ромашка не розуміла, чого вони хочуть.

- Тут ми можемо вирізати чудовий дерен для жайворонка,- сказав один з хлопчиків.
- Зірви квітку, - сказав другий хлопчик, і ромашка затремтіла від страху, що її зірвуть: це ж однаково, що втратити життя! А вона хотіла ще жити, вона хотіла потрапити з дерном в клітку до полоненого жайворонка.
- Ні, облиш її,- сказав перший хлопчик. - Так красивіше.

І ромашка потрапила в клітку до жайворонка. Нещасна пташка голосно скаржилась про свою втрачену волю і билася крильцями об залізні грати клітки.

Маленька ромашка не вміла розмовляти, не могла сказати жодного слова втіхи, хоч і дуже хотіла. Так минув ранок.

- Тут нема води,- стогнав спійманий жайворонок. - Вони всі пішли і забули мені лишити хоч краплину води. Моє горло пересохло, все горить! Ах, я мушу вмерти, розлучитися з теплим сонячним промінням, з свіжою зеленню, з усією красою.

І він встромив свій дзьобик у прохолодний дерен, щоб трохи освіжитися. Тут він помітив ромашку. Жайворонок нахилився, поцілував її дзьобиком і сказав:

- І ти зів'янеш тут, бідна маленька квіточко! Тебе і маленький жмут зеленої трави мені дали замість цілого світу, що я мав на волі! Кожна маленька травинка буде мені зеленим деревом; кожна твоя біла пелюстка — пахучою квіткою. Ах! Ви тільки нагадуєте мені, чого я позбувся!

Настав вечір, та ніхто не приносив води пташці. Вона витягла свої гарні крила і затремтіла; її пісня була жадібна- «пік-пік»,- маленька голівка схилилась до квітки, і серце пташки розірвалось від суму та муки. І квітка не могла, як учора, скласти свої пелюстки й заснути; вона схилилась додолу, знесилена й сумна.

Тільки на другий ранок прийшли хлопчики і, побачивши мертву пташку, гірко заплакали.

Потім викопали гарненьку могилку і прикрасили її пелюстками квітів. Тіло пташки поклали в гарну червону коробочку і пишно поховали.

А дернину разом з ромашкою викинули на запорошений шлях. Ніхто й не подумав про квітку, яка найбільше від усіх любила бідну пташку і так хотіла її втішити.

- ***Де росла маленька ромашка?***
- ***Чому ромашка була щасливою? Знайди у тексті рядки для підтвердження своєї думки і прочитай їх.***
- ***Якими словами описує автор інші квіти? Прочитай їх.***
- ***Від чого засумувала квіточка?***
- ***Як ви оцініте вчинок хлопчиків?***
- ***Який настрій у тебе створила казка Г. Х. Андерсена? Обґрунтуй думку.***
- ***Як мінявся твій настрій упродовж читання казки?***
- ***Від чого застерігає нас автор?***

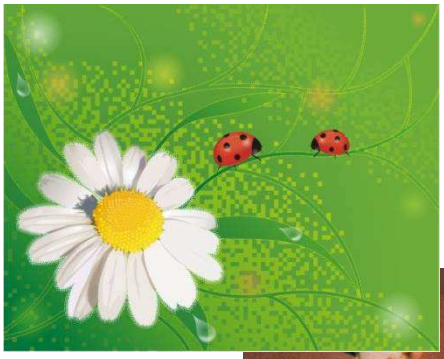

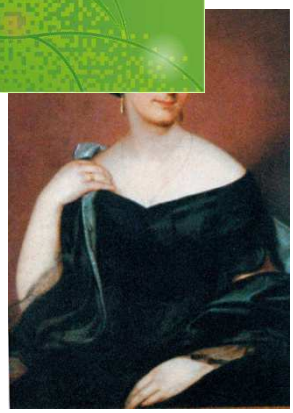

БОЖЕНА НЄМЦОВА (1820-1862) - чеська письменниця. Її твори увійшли в золотий фонд чеської літератури. Народилася у Відні, згодом переїхала до Праги. Вихованням Божени займалася бабуся, котра прищепила внучці не лише високі моральні ідеали, а й любов до народу, його побуту, мови, фольклору. Дівчинка закінчила лише початкову школу, але була добре освічена. Першими її творами були вірші патріотичного та ліричного характеру. Публікувала статті краєзнавчого характеру. Своїй бабусі присвятила велику повість «Бабуся», що видавалася багато разів різними мовами. Збирала народні казки, сама писала багато казок і

оповідань. Створені нею «Золота книга казок» та «Срібна книга казок» видані у багатьох країнах світу.

СІЛЬ ДОРОЖЧА ЗА ЗОЛОТО

(Скорочено)

Жив собі колись один король, і було в нього три дочки, яких він гаряче любив і беріг. І от, коли сивина білим снігом припорошила йому скроні й снага до життя стала полишати його, король почав замислюватися над тим, котра із доньок гідна після його смерті стати королевою. Вирішити це було не так вже й легко, бо всіх трьох король любив однаково.

Думав він, думав і нарешті надумав, що зробить королевою ту з дочок, яка любить його найдужче. Покликав тоді він їх до себе та й каже:

— Любі мої! Я вже старий і не знаю, скільки ще проживу на світі. Отож хочу на одну з вас лишити королівство. Але спершу, діти мої, я повинен дізнатись, як ви мене любите. Скажи ти, найстарша моя доню, якти любиш свого старенького батька?

— Ой таточку, ви дорожчі мені за золото,— відповіла найстарша дочка й ніжно поцілувала батькові руку.

— Гаразд. А ти що скажеш, моя середульша доню?

— Ох, любий мій таточку! Ви дорожчі мені за мій вінок весільний! — запевнила середульша дочка, пестячись до батька.

— Так, так. А ти ж як мене любиш? — запитав король свою найменшу дочку, яку звали Марушка.

— А я, таточку, люблю вас, як сіль! — відповіла та й ніжно глянула на батька. Але король страшенно образився на найменшу доньку, що вона любить його, тільки як звичайнісіньку сіль.

— Іди геть з моїх очей, якщо ти прирівняла мене до звичайнісінької солі! — закричав він на Марушку й додав: — Тільки тоді, коли настане час, що сіль і справді буде дорожча за золото й самоцвіти, тільки тоді ти можеш вернутися до мене!

Але король вірив, що такого не буде ніколи. Марушка звикла у всьому коритись батькові, отож, не гаючись, покинула замок. Не знаючи, куди їй, бідоласі, податися, пішла вона світ за очі, вслід за вітром, через гори й долини. Ішла вона, йшла і нарешті опинилася в густому лісі. Раптом перед нею, не знати звідки, з'явилася стара бабуся. Марушка чемно привіталась до неї, старенька їй відповіла і, побачивши на очах у дівчини сльози, спитала, чого вона плаче. Марушка про все й розповіла старенькій. Ридаючи, вона сказала, що зовсім не бажає бути королевою, а тільки хоче, аби батько пересвідчився: вона теж любить його не менше, ніж сестри. Бабуся повірила Марушці: вона ж бо знала наперед, що дівчина їй розказуватиме, бо була не проста жінка, а мудра віщунка.

Взяла вона Марушку за руку й запитала, чи не хоче дівчина найнятись до неї на службу. Марушка охоче погодилась, бо їй не було де прихилити голову. Віщунка відвела її до своєї лісової хижки, нагодувала, напоїла. Коли Марушка втамувала свій голод і спрагу, бабуся запитала її:

— Ти овець пасти вмієш? А доїти їх умієш? А пряжу прясти і полотно ткати?

— Ні, не вмію,— відповіла Марушка, — але якщо ви мені покажете, як це робити, я швидко навчуся.

— Гаразд, покажу, тільки ти у всьому слухайся мене. А коли настане твій час, усе це тобі знадобиться,— сказала віщунка.

Марушка пообіцяла у всьому її слухатись, а що була вона дівчина працьовита й слухняна, то зразу ж узялася до роботи.

* * *

А тим часом старші Марущині сестри веселилися в палаці та розважались. Вони лащилися і підлабузнювались до батька, щодень канючили в нього то нову сукню, то черевички.

Незабаром король зрозумів, що найстаршій дочці золото дорожче, ніж батько, а середульшій — її весільний вінок. Тепер він дедалі частіше згадував Марушку, згадував, як вона любила його, як завжди про нього піклувалася.

Одного дня в замку знов готувалися до пишного бенкету. Раптом прибігає до короля захеканий і переляканий кухар.

— Найласкавіший володарю, в нас велика неприємність! — забідкався він.— Уся сіль розтала. Чим я тепер солитиму страви?

— Посоли страви чимось іншим.

— Найласкавіший володарю! Ніщо в світі не може замінити сіль! — мало не заплакав з відчаю кухар.

Та король не знав, що відповісти, бо йому ніколи навіть на думку не спадало, що без солі людині не прожити. Розгніваний, він прогнав кухаря, звелівши йому готувати страви без солі. «Якщо король хоче, щоб я варив усе без солі, то хай так і буде»,— подумав кухар. Він наварив несолоних страв, але такий бенкет нікому не сподобався. Гостям ніщо не смакувало. Король дуже розгнівався і звелів розіслати у всі кінці країни гінців, щоб вони привезли солі. Але гінці повернулися з порожніми руками й доповіли, що всі запаси солі розтали і її бракує скрізь, а якщо в когось і збереглася, то він не дасть і пучки, навіть якби йому платили золотом.

Худоба теж страждала без солі. Корови й вівці перестали доїтися. Нещастя впало на все королівство. Люди ходили як сновиди, кожен відчував, що підупадає на силі. Король і його доньки теж занедужали. Сіль стала така дорога, що за маленьку пучку люди ладні були віддати все на світі.

І тоді король зрозумів, який це величезний скарб — сіль. А він донедавна зовсім її не цінував. І почали його мучити докори сумління, що він так скривдив свою Марушку.

* * *

А Марушка тим часом безтурботно жила в лісовій хатині, навіть не здогадуючись, як ведеться її батькові й сестрам, зате все це добре відомо було мудрій віщунці. Одного дня вона й каже Марушці:

— Я тобі пророкувала, дитино моя, що настане твій час і правда переможе; твій час настав — вертайся додому.

— Ой, люба бабусю, як же я можу туди вернутися, коли батько не хоче мене й бачити? — відповіла Марушка й гірко заплакала.

Тоді віщунка розповіла, що діється у неї вдома: сіль стала дорожча за золото й коштовні камені, отож Марушка сміливо може вертатися до батька. Жаль було Марушці лишати щиросерду жінку, яка полюбила її і навчила багатьох премудрощів, але дівчина страшенно скучила за батьком.

— Ти чесно мені служила, Марушко,— сказала, прощаючись із нею, старенька,— і я хочу віддячити тобі добром. Скажи мені, чого ти бажаєш?

— Ви давали мені мудрі поради і дбали про мене, як про свою рідну дочку. Отож я не хочу від вас нічого, дайте тільки жменьку солі, щоб я змогла принести її батькові замість гостинця.

— Ну, якщо ти з такою пошаною ставишся до солі, то нехай її у тебе ніколи не бракує. Ось тобі прутик. Як тільки повіє з півдня вітер, іди за ним: пройдеш три долини, три гори — зупинись і цвьохни прутиком по землі. У тому місці, де ти вдариш, земля розступиться. Ти не бійся і спускайся вниз. Усе, що ти там знайдеш,— твій посаг.

Марушка взяла прутика і красненько бабусі подякувала. Крім прутика, старенька дала їй повну торбинку солі. Плачучи, Марушка попрощалася з лісовою хатиною, і добра бабуся повела її через ліс. Марушка пообіцяла, що повернеться по стареньку і візьме її з собою до замку. Бабуся лише всміхнулася у відповідь.

— Лишайся завжди такою доброю й чесною, дитино моя, і життя твоє буде безтурботним,— мовила мудра жінка, вивівши дівчину на узлісся.

Марушка хотіла їй ще раз подякувати, озирнулася, але бабусі вже й слід простиг. На Марушці була проста одежина, голова пов'язана хусткою, і ніхто із слуг у замку її не впізнав. До короля дівчину теж не впускали, сказавши, що він хворий.

— Благаю вас, пустіть мене до короля, — просила Марушка, — я несу йому дарунок, дорожчий за срібло й золото. Від мого дарунка він одразу ж видужає.

Пішли слуги до короля питати, що робити з цією дівчиною, і він звелів пропустити її до нього.

Прийшла Марушка до батькової опочивальні й попросила, щоб їй дали хліба. Король звелів принести хлібину.

— От тільки солі в нас немає,— додав він.

— Сіль є в мене! — сказала Марушка й, відкраявши собі скибку хліба, сягнула в торбину, потрусила хліб сіллю, а решту віддала королю.

— Сіль! — зрадів король.— Ох, дівчино, коли б ти знала, який дорогоцінний скарб мені принесла! Як тобі за нього віддячити? Проси все, що хочеш, я нічого для тебе не пошкодую!

— Нічого мені не треба, таточку, тільки любіть мене, як любите цю сіль! — відповіла Марушка і скинула з голови хустку.

Побачивши свою найменшу дочку, король трохи не зомлів: він почав просити її, щоб вона пробачила йому, але Марушка тільки обіймала його, не згадуючи того, що було. І замок, і все місто миттю облетіла радісна звістка, що повернулася найменша королівна і принесла сіль.

А старші сестри раділи не так Марушці, як солі. Проте вони добре розуміли, що кривдили свою молодшу сестру ні за що. Але Марушка нічим не докоряла їм і раділа, що прислужилася батькові та іншим людям. Кожному, хто приходив до неї, вона вділяла пучку солі, а коли батько злякався, що так вона роздасть геть усю сіль, Марушка відповіла:

— Не турбуйтесь, таточку, солі в моїй торбинці вистачить на всіх.

І справді — солі в торбині зовсім не меншало.

Король зразу ж вичуняв; на радощах він звелів негайно скликати раду й оголосив Марушку королевою. Народ зустрів цю звістку з величезною радістю.

Проголошення Марушки королевою відбувалося просто неба, і вона раптом відчула, що її обличчя торкнувся теплий вітер, який дув із півдня. Марушка пригадала, що казала їй бабуся. Розповівши про все батькові, вона взяла прутика й подалась у дорогу. Дівчина йшла слідом за вітром, як їй було велено, а коли позаду лишилися три долини й три гори, зупинилась і цвьохнула прутиком по землі. У тому місці, по якому вона цвьохнула, земля розступилася, і Марушка увійшла в розколину.

Дивиться, а перед нею величезна зала. Вона сяяла й виблискувала, немовби вся була із криги, й підлога під ногами теж здавалася крижаною. А із штолень раптом почали вискакувати маленькі гномики із запаленими скіпками в руках.

— Вітаємо тебе, наша королево! — вигукували вони.— Ми вже давно тебе ждемо! Наша господиня звеліла нам поводити тебе скрізь і все тобі тут показати, бо ці скарби тепер твої!

Марушка була вражена й засліплена красою. Гномики водили її по коридорах, де зі стелі звисали бурульки, виблискуючи, як срібло, а потім повели в сад, де цвіли червоні крижані троянди й дивовижні квіти. Гномики зірвали одну таку троянду й подали королеві. Вона її понюхала, але троянда зовсім не пахла.

— Що це таке? — запитала Марушка.— Скільки живу, ще ніколи не бачила такого дива!

— Усе це — сіль,— відповіли гномики.

— Сіль! А хіба сіль росте? — здивувалася королева й подумала, що було б злочином руйнувати таку красу.

Але гномики вгадали її думки і сказали, щоб це її не турбувало: вона може брати солі скільки хоче, бо однаково всієї ніколи не вибере. Марушка щиро подякувала гномикам і піднялася нагору, та вхід у підземелля для неї назавжди лишився відкритим.

* * *

Коли дівчина вернулася додому й, показавши батькові троянду, розповіла про все, що бачила й чула, король зрозумів: старенька бабуся подарувала його доньці більше багатство, ніж він сам міг би їй коли-небудь дати. А Марушка, згадавши про бабусю, звеліла негайно запрягти в карету коней і разом з батьком поїхала в ліс. Вона хотіла забрати стареньку до замку, щоб хоч якось віддячити їй за велику ласку. Та хоч як добре Марушка знала дорогу до лісової хатини, але так і не змогла її знайти.

Минав час, але солі в королівстві не бракувало. Марушка знала, де вона росте, і хоч скільки люди її брали, ніколи не могли вибрати до кінця. Батько над усе любив свою Марушку, і всі люди її любили й були безмежно вдячні за доброту та щедрість. А вона так назавжди й залишилася скромною й милою і до самої смерті не забула доброї лісової віщунки.

- ***Назвіть дійових осіб казки. Хто її головний герой?***
- ***Якою змальовано Марушку?***
- ***З яким запитанням король звернувся до дочок?***
- ***Чия відповідь йому сподобалась?***
- ***Як батько покарав Марушку?***
- ***Чому щирі слова доньки батько сприйняв як образу?***
- ***Де Марушка зустріла стару бабусю?***
- ***Прочитайте рядки казки, в яких йдеться про риси характеру дівчинки.***
- ***Як жилося Марушці у віщунки?***
- ***Коли батько змінив свою думку про дочку?***
- ***Куди потрапила дівчина і кого зустріла у підземеллі?***
- ***Які скарби показали гномики?***
- ***Про що просили гноми не турбуватися?***
- ***Чи справедливим було рішення короля оголосити Марушку королевою? Чому?***
- ***Складіть план казки. Підготуйте розповідь за планом.***
- ***Які думки й почуття хотіла викликати в читача автор казки?***

ПЕТРО ЄРШОВ (1815-1869) - російський письменник. Казку «Горбоконик» він написав, коли був студентом Петербурзького університету. Вона дуже сподобалася студентам і викладачам. Згодом казку було надруковано у журналі. Відтоді її багато разів перевидавали. Петро Павлович написав багато інших творів, але саме «Горбоконик» навічно уславив його ім’я.

ГОРБОКОНИК
(Уривки)

За горами, за лісами, за широкими морями,

проти неба на землі
жив дідусь в однім селі.
У старенького три сини:
старший - з розумом хлопчина,
середульший - сяк-такий,
а найменший - геть дурний.
От чи скоро, чи не скоро
приключилося їм горе:
хтось у поле став ходить
і пшеницю толочить.
Про таку лиху пригоду
ще ніхто не чув із роду;
стали думать і гадать,
як би злодія впіймать.
Та й надумали ходити
уночі той лан глядіти,
щоб його оборонить,
лиходійника зловить.
Почало ж ото смеркатись
старший брат почав збиратись,
він сокиру й вила взяв,
та й у поле почвалав.
Непогожа ж ніч настала;
боясть парубка напала,
і сховався молодець
у кошару до овець.
Почало ж ізнов смеркатись;
середульший став збиратись,
він сокиру й вила взяв
та й у поле почвалав.
Ніч холодна як настала,-
туга парубка напала,
зуб на зуб не попада;
він навтьоки, бо біда!
"Лучче ніч повартувати
у сусідки біля хати!"
Стало втретє знов смеркатись,
час найменшому збиратись;
а найменший не спішить,
на печі собі сидить.
Ну, тут батько підійшов,
каже: "Синку мій коханий,
ти піди в дозор, Іване.
Я обнов тобі куплю,
дам і кваші* й киселю."
Тут Іван злізає з печі,
кобеняк* бере на плечі,
хліб за пазуху кладе,
вартувати в лан іде.
Ніч настала; місяць сходить;
поле все Іван обходить,
на всі боки погляда
і під кущиком сіда...

Враз опівніч кінь заржав...
Вартовий швиденько встав,
подививсь під рукавицю -
і побачив кобилицю.
Наче сніг була вона -
чистобіла та ясна,
грива хвилями спадала,
щирим золотом сіяла...
Іван до кобили підбігає,
за хвоста її хапає
та й сідає на хребет -
тільки задом наперед.
Стрепенулася кобила,
ще й очима засвітила,
шию лебедем звела
і зірвалась як стріла.
Хоче скинути Івана,
щоб не став він їй за пана.
Та в Івана славний хист -
цупко держить він за хвіст.
Натомилася кобила
і отак заговорила:
"На мені ти вмів сидіть,
будеш мною володіть.
Дай лиш місце для спокою,
та ходи як слід за мною.
Через три дні я заржу,
коней двійко породжу -
гриванів, яких донині
не стрічалося людині;
ще й конятко-малюка,
чверть аршина* без вершка*
на хребті з двома горбами
ще й з предовгими ушами.
Більших двох, як хоч, продай,
горбанька ж не віддавай
ні за яхонт*, ні за гроші,
ні за царскії розкоші.
В ясен день, у тьмі нічній
він товариш буде твій:

у мороз тебе зогріє,
влітку холодом обвіє;
в голод хлібом покріпить,
в спеку медом* освіжить.

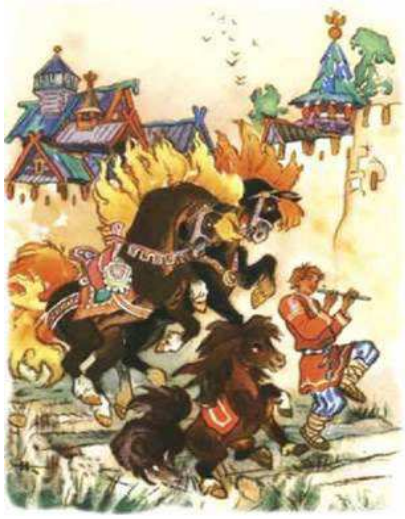

Пояснення слів:
Кваша - страва з гречаного або житнього борошна.
Кобеняк - верхній одяг; різновид чоловічого плаща.
Аршин - давня міра довжини; дорівнює приблизно 70 см.
Вершок - давня міра довжини; дорівнює приблизно 4 см.
Яхонт - дорогоцінний камінь.
Мед - тут: напій.

- ***Як кожен з братів поставився до нічного вартування?***
- ***Якою зображено кобилицю? Які слова засвідчують її надзвичайну силу та красу? Чому воона підкорилася Івану? Які епізоди казки забраено на малюнках?***
- ***Знайди і прочитай казку про захоплюючі пригоди Івана і його вірного Горбоконика.***

МИКОЛА СЛАДКОВ (1920-1996) народився у Москві, потім переїхав з батьками у Царське Село (сьогодні м. Пушкін). З раннього дитинства знайомився з природою; захоплено спостерігав за життям тварин, радів змінам у природі. Усе, що його дивувало чи хвилювало, тішило чи засмучувало, занотовував у своєму щоденнику. Пізніше з цих нотаток виростали оповідання. Письменник переконаний, що людина по-справжньому береже і захищає тільки те, що любить. Перша книга Сладкова - "Срібний хвіст", а всього їх більше 60. Він готував радіопередачу "Вісті з лісу", відповідав на численні листи слухачів. Багато подорожував, побував в Індії й Африці.

ЯК ВЕДМЕДЯ ПЕРЕВЕРТАЛИ

Натерпілися птахи й звірі від зими лиха. Що не день - заметіль, що не ніч - мороз. Зимі кінця-краю не видно. Розіспався Ведмідь у барлозі. Забув, напевно, що пора йому на інший бік перевернутися. Є лісова прикмета: якщо Ведмідь перевернеться на інший бік - тоді сонце поверне на літо.

Луснуло в птахів і звірів терпіння. Пішли Ведмедя будити:

- Агов, Ведмедю, пора! Зима всім набридла! По сонечку ми скучили. Перевертайся, перевертайся, пролежні є, мабуть?

Ведмідь у відповідь ні гугу: не ворухнеться. Знай посапує.

- Ех, стукнути б його в потилицю! - вигукнув Дятел. - Мабуть би відразу заворушився!

- Ні, - промугикав Лось, - з ним треба шанобливо, шанобливо. Агов, Михайле Потаповичу! Почуй ти нас, слізно просимо й благаємо - перевернися ти, хоч не поспішаючи, на інший бік! Життя не миле. Стовбичимо ми, лосі, в осичняку, як корови в стійлі, - кроку убік не ступнути. Снігу в лісі по вуха! Лихо, коли вовки нас пронюхають.

Ведмідь вухом поворухнув, гарчить крізь зуби:

- А мені яка до вас, лосів, справа! Мені сніг глибокий тільки на користь: і тепло, і спиться спокійно.

Отут Біла Куріпка заплакала:

- І не соромно, Ведмедю? Всі ягоди, всі кущики із бруньками сніг закрив - що нам клювати накажеш? Ну що тобі вартує на інший бік перевернутися, зиму поквапити? Гоп - і готово!

А Ведмідь своє:

- Навіть смішно! Зима вам набридла, а я з боку на бік перевертайся! Ну яке мені діло до бруньок і ягід? У мене під шкірою сала запаси.

Білка терпіла-терпіла - не витерпіла:

- Ах ти, матрац волохатий, перевернутися йому, чи бачиш, лінь! А ти от пострибав би по гілках на морозі, лапи до крові обдер би, як я!.. Перевертайся, лежню, до трьох рахую: раз, два, три!

- Чотири, п'ять, шість! - насміхається Ведмідь. - Ото налякала! А ну, киш звідси! Спати заважаєте.

Підтиснули звірі хвости, повісили птахи носи - почали розходитися. А тут зі снігу Мишка раптом висунулася так як запищить:

- Такі великі, а злякалися? Так хіба з ним, куцохвостим, так розмовляти треба? Ні по-хорошому, ні по-поганому він не розуміє. З ним по-нашому потрібно, по-мишачому. Ви мене попросите - я його миттю переверну!

- Ти - Ведмедя?! - ойкнули звірі

- Однією лівою лапкою! - вихваляється Миша.

Прошмигнула Миша в барліг - давай Ведмедя лоскотати. Бігає по ньому, кігтиками дряпає, зубками прикушує. Засмикався Ведмідь, заверещав поросям, ногами задриґав.

- Ой, не можу! - завиває. - Ой, перевернуся, тільки не лоскочи! Хо-хо-Хо! Ха-ха-Ха!

А пара з барлогу - як дим із труби.

Мишка висунулася й пищить:

- Перевернувся як миленький! Давно б мені сказали.

Ну а як перевернувся Ведмідь на інший бік - так відразу сонце повернуло на літо.

Щодень - сонце вище, щодень - весна ближче. Що не день - світлішає, в лісі веселішає!

- ***Про яку прикмету згадали тварини в лісі? Чому?***
- ***Хто ходив будити Ведмедя? Чи вдалося це їм зробити?***
- ***Чому звірі посміялися з пропозиції Миші?***
- ***Склади план казки. Перекажи казку , використовуючи план.***
- ***Чи знаєш ти ще весняні прикмети? Пошукай нові і поділися з однокласниками.***

Є вірші, які люблять усі діти.
Кожен з дитинства пам’ятає ось ці:

Ведмедик

Впав ведмедик на підлогу,
Відірвали в нього ногу.
Все одно його не кину,
Бо для мене він – єдиний.

М’ячик

Наша Таня гірко плаче:
Упустила в річку м’ячик.

- Тихше, Танечко, не плач:
Не потоне в річці м'яч.

Пам'ятаєш ці вірші? Їх написала російська дитяча письменниця **АГНІЯ БАРТО** (1906-1981).

Агнія Львівна завжди була оточена дітьми, розуміла їх. Вона була президентом Асоціації діячів літератури і мистецтва для дітей і юнацтва. Вірші Агнії Барто перекладаються на різні мови світу і друкуються в різних країнах. Н. Забіла та А. Костецький переклали вірші поетеси українською мовою. Агнія Барто писала вірші, поеми, пісні, п'єси, усмішки, загадки, кіносценарії, клоунади.

Агнія Барто була удостоєна найвищих нагород країни: Державної премії СРСР, Ленінської премії. Але найдорожчою для неї стала медаль «За посмішку», яку вона отримала від дітей. Її нагородили Міжнародною премією ім. Г.К.Андерсена. Ім'ям Барто названо одну з малих планет. Цю планету відкрили і назвали на честь улюбленої письменниці працівники Кримської астрофізичної обсерваторії.

ПОМІЧНИЦЯ ТЕТЯНКА

У Тетянки справ чимало,
Так багато – нема слів:
Братику допомагала –
З ранку він цукерки їв.
„Ой, у мене стільки діла.
Чай пила, пиріг я їла.
Посиділа біля кішки
І пограла з нею трішки.
Потім лялька захворіла –
Ляльку трішки пожаліла:
Пісеньку я їй співала,
Казку гарну розказала. –
Я зробити все зуміла,
Від цих справ мені несила...
Я до мами побіжу:
Роздягніть мене – прошу.
Я втомилася сьогодні,
Завтра – вам допоможу.

- ***Як гадаєш, скільки років дівчинці?***
- ***Які справи мала Тетянка впродовж дня?***
- ***Який вчинок дівчинки ти схвалюєш? Свою думку обґрунтуй.***
- ***Які риси характеру персонажа схвалює авторка, а які засуджує?***
- ***Самостійно визнач тему вірша, виділи його головну думку з допомогою вчителя.***

ПРИКРІСТЬ СОБАКИ

Собака радий – узяли на дачу!
Псує одна прикрість радість собачу:
Собаці, хоч трішки, але ж дошкуляє,
що дачу високий паркан обступає:
якби не огидний паркан цей довкола,
то з кішками інша була б і розмова!

ЗАХОДЕР БОРИС

- ***Як думаєш, яка б розмова була у собаки, якби щез паркан?***

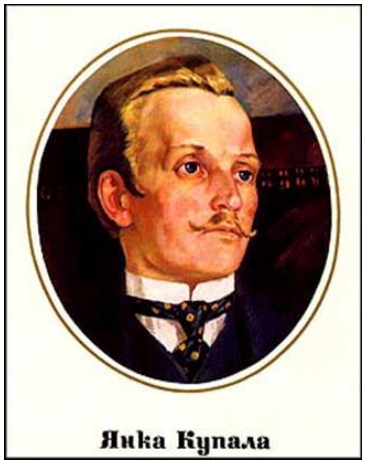

ЯНКА КУПАЛА (1882 — 1942) (Іван Домінікович Луцевич) народився в сім'ї селян у Білорусі. У сім років хлопчик пішов до народної школи. Коли родина перебралася до Мінська, де батько став міським візником, Янка Купала відвідував приватну школу, хотів вступити до реального училища. Але батьки повернулися до села, і хлопця «пустили по господарству». Хлопчик багато читав, любив музику.

Вірші почав складати польською мовою. Але потяг до рідної культури, мови переміг, і Янка Купала, живучи деякий час у Вільно, обіймає посаду бібліотекаря, співпрацює у білоруській газеті.

Молодий поет вступив на освітні курси в Петербурзі. Там надрукована «Сопілка» — перша збірка його віршів.

Поетична творчість Янки Купали тісно пов'язана з життям народу, білоруським фольклором, рідною природою, мудрістю казки. Чільне місце в становленні Купали посіла поезія Шевченка. Білоруський поет уперше почув Шевченкове слово з уст народних співців — дударів ще дитиною. Дорослим познайомився з «Кобзарем», писав про Шевченка і перекладав його вірші білоруською мовою.

Найвидатнішими творами письменника є поеми «Сон на кургані», «Розкидане гніздо», «Вічна пісня», «Бондарівна», драма «Розкидане гніздо», комедія «Павлинка».

У ВИРІЙ

Гомоніла сумно осінь
Шумом листя, шумом сосен
Нудно і похмуро;
Аж із гонів Білорусі
Ген майнули в вирій гуси,
Линули в даль шнуром.
А за шнуром за гусиним
Думи линули в даль синю,
Серце сколихнули;
Сколихнули, зашуміли,
Піснеказкою щеміли,
В смутку потонули.
Ой вам, гуси та гусині,
Жить недовго на чужині
Вернетеся відти;
Знов вас будуть зустрічати
Наші ріки й сіножаті,
Сонце наше рідне.
Ой ви, гуси-вирійниці,
Не забудете землиці,
Де діток плодили;
Місяченька де стрічали,
Зіроньки де рахували,
Плавали, ходили.
Знаю, тут складете кості,
Лиш злітаєте у гості
Освіжити груди;
Бо не вмієте ще, гуси,
Одрікатись Білорусі,
Як те вміють люди.

- ***Яку пору року описує автор?***
- ***Як автор ставиться до зображуваних подій і персонажів?***
- ***Прочитай вірш, передаючи настрій твору.***
- ***Відшукай у художньому тексті засоби художньої виразності. Поясни їх роль у тексті.***
- ***Запиши їх у зошиті за зразком.***

Який він? Яка вона? Яке воно? (епітети)	**Неістоти – наче живі** (метафори)	**Ще, ще, ще ...** (повтори)

ДЖА́ННІ РОДА́РІ (1920 —1980) італійський письменник, учитель початкових класів, журналіст.

Родарі народився у родині пекаря. Після закінчення школи поступив до семінарії, провчився там три роки і отримав диплом вчителя. Навчався в Міланському університеті.

Під час Другої світової війни Родарі був звільнений від призову до армії з причини його поганого здоров'я. У 1951р. Родарі опублікував свої перші твори: «Книжка веселих віршів» і «Пригоди Цибуліно».

У 1966-1969 рр. Родарі працював над спільними проектами з дітьми. За внесок до дитячої літератури був нагороджений Премією

Ганса Хрістіана Андерсена, що зробило його одним з найвідоміших італійських дитячих письменників. Його твори почали перекладатися на інші мови народів світу.

ЧИМ ПАХНУТЬ РЕМЕСЛА

Мають ремесла свої аромати:
Тістом в пекарні пахне, малята.
Мимо столярні пройдете зрана –
Гостро запахне стружка духмяна.
Лаком і фарбою пахне маляр,
Цеглою – муляр, замазкою – скляр.
Куртка шоферська пахне бензином,
Одяг робочий – мастилом машинним.
Пахне кондитер мускатами, тминами.
Лікар – аптекою і вітамінами.
А хлібороби, що ходять за плугом,
Пахнуть чорноземом, полем і лугом.
Морем і рибою пахне рибак…
Тільки неробство не пахне ніяк.
Ледар пахтиться духами старанно,
Та пахне він, діти,
Усе ж препогано.

- ***Чому праця пахне, а безділля - ні?***
- ***Чи може нероба бути багатієм?***
- ***Пригадай і назви літературних героїв, яких можна назвати працелюбами, а яких – неробами.***
- ***Придумай речення із словом «праця».***
- ***Чи підходить до вірша прислів'я «Праця годує, а лінь марнує»?***
- ***Пограйся із другом! Зіграй у гру «Що кому треба для роботи…»***

САМУЇЛ МАРШАК (1887 – 1964) — російський письменник. Літературний талант в ньому пробудився з дитинства. Починаючи з чотирьох років, маленький Самуїл почав самостійно складати віршики. До 11 років він написав уже декілька довгих поем і переклав цілу оду Горація. Після навчання за кордоном і подорожей повернувся на батьківщину і поїхав працювати у провінцію. Саме там він опублікував свої переклади в журналах «Північні записки» і «Російська думка». У роки імперіалістичної війни Самуїл Якович активно допомагає дітям, що стали біженцями: приймає активну участь у організації дитячих будинків і театрів для малечі.

Більшість своїх творів С. Маршак присвятив дітям: «Мені хотілося, аби казка наголошувала на тому, що лише добродушні, відверті і щирі люди заслуговують підтримки природи, можуть зазирнути у глибини її таємниць».

ОТ ТАКИЙ РОЗЗЯВА

Жив собі роззява —
ліві двері — справа.

Зранку він хутенько встав —
піджака вдягати став:
шусть руками в рукави —
з'ясувалось, то штани.

Отакий роззява —
ліві двері — справа!

Вбрав сорочку він. Однак
всі кричать йому: не так!
Одягнув пальто. Проте

знов кричать йому: не те!
Отакий роззява —
ліві двері — справа!
Поспішаючи в дорогу,
рукавичку взув на ногу.
Ну, а замість капелюха
натягнув відро на вуха!

Отакий роззява —
ліві двері — справа!

Трамваєм тридцять третім
він їхав на вокзал
і, двері відчинивши,
до водія сказав:
«Шановний трам-тарам-пам-пам!
Я щось хотів сказати вам...
Я сів не в той... Мені... а-яй!
Трамзал негайно на воквай!..»
Водій перелякався
і на вокзал подався.

Отакий роззява —
ліві двері — справа!

Ось біжить він до кав'ярні,
щоб квитки купити гарні.
Далі — гляньте на роззяву —
Мчить купляти в касі... каву!!!

Отакий роззява —
ліві двері — справа!

Вибіг він аж на перон.
Там — відчеплений вагон.
Пан роззява в нього вліз,
сім валіз туди заніс,
примостився під вікном,
та й заснув солодким сном.
Зранку — гульк!.. «Егей! — гукає. —
Що за станція?» — питає.
Чемний голос відповів:
— То є славне місто Львів!
Ще поспав. Аж сходить сонце.
Знов поглянув у віконце.
Бачить — знов стоїть вокзал,
здивувався і сказав:
— Що за місто?.. Це Болехів,
Коломия чи Радехів?
Чемний голос відповів:
— То є славне місто Львів!
Ще собі поспав з годинку,
знов поглянув на зупинку.
Бачить — знов якийсь вокзал,
здивувався і сказав:
— Що за станція цікава —
Київ, Зміїв чи Полтава?
Чемний голос відповів:
— То є славне місто Львів!
Тут він крикнув:
— Що за жарти?!
Жартувати так не варто!
Вчора я у Львові сів,
а приїхав знов у Львів?!.
Отакий роззява —
ліві двері — справа!

Переспів з російської Івана МАЛКОВИЧА

- Виділи основні ознаки вірша (наявність рими, ритму, поділ на строфи).
- Як автор ставиться до свого героя? Обґрунтуй свою думку.
- Поясни, які почуття висловлює поет у творі.
- Простеж, як змінюється настрій роззяви. Чому так відбувається?
- Чи сподобався тобі вірш С. Маршака «От такий роззява»? Чим саме?

ЗМІСТ

1. З чистого джерельця
Дитячі пісеньки с.3
Дитячі ігри. Лічилки. Приказки. с. 6
Народні усмішки с.7
Легенди с.8
2. У світі поезії
Сходинки до монографічного вивчення творчості поетів:

Н. Забіла с.10
П. Воронько с.12
А. Костецький с.14
Т. Коломієць с.16
М. Стельмах с.18
Марійка Підгірянка с.20

П. Тичина с.22
М. Рильський с.23
В. Сосюра с.24
І. Калинець с.25
М. Вороний с.26
М. Вінграновський с.27
В. Коломієць с.28
Г. Чубач с.29
В. Лучук с.30
П. Осадчук с.31
І. Кульська с.32
В. Самійленко с.33
В. Скомаровський с.34
І. Жиленко с.35
О. Сенатович с.36
Є. Горева с.38
А. Малишко с.39

3. Байки
П. Глазовий с.40

4. Проза
О. Дерманський с.42
Л. Воронина с.44
Є. Гуцало с.48
В. Кава с.52
А. Григорук с. 53
І. Сенченко с.55
Д. Чередниченко с.56
Микола Трублаїні с.57
В. Скуратівський с.58
Г. Тютюнник с.60
В. Чухліб с.61
Ю. Збанацький с.62

5. Літературні казки
К. Ушинський с.64
О. Зима с.65
І. Липа с.66
І. Франко с.69
О. Іваненко с.70
Леся Українка с.72
Л. Письменна с.74

6. Науково-художні твори

Г. Демченко с.75
П. Утевська с.76
Ю. Старостенко с.78
О. Іваненко с.80
Ю. Дмитрієв с.83
М. Пришвін с.84
О. Копиленко с.86

7. П’єси
Л. Мовчун с.88
Н. Куфко с.91

8. Зарубіжна література
О. Пушкін с.94
Захаріас Топеліус с.97
Г. Х. Андерсен с.99
Божена Нємцова с.101
П. Єршов с.105
М. Сладков с.106
А. Барто с.107
Б. Заходер с.108
Янка Купала с.108
Дж. Родарі с.109
С. Маршак с.110

Використані джерела

Бібліографічна подорож для юного читача: lib-cls@ukr.net
Відкриті інтернет – джерела